

Пролетары ўсіх краёў, злучайцеся!

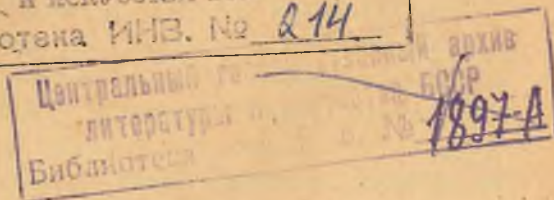
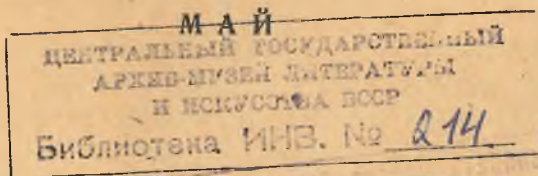
МАЛАДНЯК

Штомесячная літаратурна-мастацкая
і грамадзка-політычная часопісь
Цэнтральнага Бюро Ўсебеларускага
аб'яднання поэтаў і пісьменьнікаў
„Маладняк“

==== П А Д Р Э Д А К Ц Ы Я Й ====
М. ЧАРОТА, М. ЗАРЭЦКАГА, Ал. ДУДАРА

Год выдання пяты

С ш ы т а к п я т ы

ВЫДАНИЕ ЦБ „МАЛАДНЯКА“
М Е Н С К — 1927

ЖИТЕЛІ

Жителі міста Києва
Жителі міста Львова
Жителі міста Одеси
Жителі міста Харкова

Жителі міста Чернівців

Тарас Гушча

У глыбі Палесься

(Адрывак з аповесці)

Х

Усё гэтае лета Лабановіч жыў дома.

Нельга сказаць, каб яму тут было вельмі добра. Няпрыятна перш за ўсё было адчуваньне, што ён тут не такі як усе, і што на яго ў доме пазіралі, як на чалавека іншага кругу. І як ён ні стараўся сьцерці ўсякія граніцы паміж сабою і роднымі і цалкам зьліцца з імі, жыць так, як жывуць і яны, яму гэта ніяк не ўдавалася, бо самі-ж родныя падтрымлівалі гэтыя граніцы. Калі ён уставаў разам з другімі, каб узяцца за якую-небудзь работу дома, то дзядзька або маці заўважалі яму, што ён мог-бы паспаць і даўжэй і не яго ўжо справа цягнуць гэтую гарапашніцкую лямку простых людзей.

— А хіба-ж я крывы?—пытаў Лабановіч.

— Крывы ня крывы, а раўняцца з намі табе няма чаго. Не на тое-ж ты вучыўся, каб капацца ў гэтым сьмецьці і брудзе.

А маці старалася і яду гатаваць яму лепшую, не зважаючы на яго протэсты. Браты і сёстры таксама трымаліся далёк ад яго, як-бы чужаліся і таілі ад яго сваё жыццё, свае патрэбы, і ён нарэшце пагадзіўся з роляю адгароджанага ад сям'і чалавека, што нейк рабілася само сабою, натуральным парадкам. У сваю чаргу і ён замыкаўся ў сабе самым. Адзін толькі Якуб быў з ім за панібрата і знаёміў яго з кругам сваіх інтарэсаў, сваіх забавак і свайго дзіцячага жыцця, забаўляючы яго сваім нясьціханым шчэбетам.

Першыя часы побыту дома хадзіў ён па полі, што яны арандавалі ад скарбу, аглядаў засевы збожжа. Ён радаваўся, калі бачыў шнуры добрай збажыны ці бульбы і не згаджаўся

з тою ацэнкаю іх, што рабілася дома, бо і ў мацеры і ў дзядзькі Марціна, як здавалася яму, заўважалася нахіленьне зьніжаць сапраўдны стан рэчаў.

Недалёка ад хаты была тут нізкая балоціна, дзе расла дзікая трава. Карысьці з яе ня было амаль ніякай, бо ні да пашы ні да сенакосу яна не надавалася: трудна было туды даступіцца. Між полем і гэтаю балоцінаю рос густы алешнік, раскінуўшыся па купінах, дзе прыкідалася маліна і смародзіна. У цяні гэтага алешніку было вільготна. Чорная, як дзёгаць, гразь выглядала з-за высокага куп'я.

„А што, каб гэтай гразі нацягаць на поле“, думаў, ходзячы тут, Лабановіч. Поле-ж было пустое: капарні нагою—і жоўтага пяску дастанеш. „Трэба будзе параіцца з дзядзькам Марцінам“.

І ён пачаў меркаваць, як-бы можна было палепшыць зямлю. Сілы малавата, а перакапаць-бы зямлю на перавал ды навазіць у канаўкі гразі з алешніку, напэўна зямля паправілася-б, і расло-б тут збожжа, як лес.

Яго мыслі пашлі далей у гэтым кірунку. Яго яшчэ невялікае жыццёвае дасьведчаньне казала яму аб нядбайнасьці людзкой, аб закаранеласьці форм людзкага жыцця. Вось хоць-бы і тутайшы народ: бедны, ледзь-ледзь зводзіць канцы з канцамі, таўчэцца, кідаецца ў розныя бакі, шукаючы аддушны, і мала хто знаходзіць яе. Зямлі мала, зямля неўраджайная, голы пясок. Усе-ж лепшыя землі належаць да скарбу. Адчуваецца вострая патрэба ў зямлі, а народ множыцца. Чым-жа можна палепшыць яго дабрабыт? Каб людзі грамадою пасталі на работу, яны асушылі-б балоты, пазносілі-б пяскі з палёў, а балотны гной і яго, напэўна раджайны, грунт перанесьлі-б на пясчанае поле—хваціла-б і хлеба і сенакосу.

З рэальнага грунту разважаньня Лабановіч паволі зьехаў у павабны край прыгожых мар. Ён бачыў сябе ў ролі чалавека, які здолеў заклікаць грамаду на новую дружную работу. Грамада асушае балоты, стварае новыя землі, праводзіць дарогі, абсаджвае іх пладовымі дрэвамі, робіць масты, будуе новыя дамы і пачынае жыць шчасліва і багата.

Аглядаючы двор і гаспадарскую надобу, ён спыніўся каля хлява: пад страхою ляжалі тры тоўстыя кавалкі чорнага дуба. Яшчэ летась улетку, купаючыся, напаткаў ён выпадкам гэты

дуб у пяску на дне Нёмна. Пачаў тупаць каля яго, зацікавіўся знаходкаю. Прынёс рыдлёўку, стаў адкопваць. Работа пасувалася борзда, вада сама адносіла ўзварушаны пясок, і цела старога волата ўсё больш і больш выступала з зямлі. Чорны, як вугаль, тоўсты, роўны, гладкі дубовы стаўбур ляжаў упоперак Нёмна. Комель яго далёка ўваходзіў у высокі бераг, і адкапаць яго там было вельмі цяжка. Лабановіч з захапленнем увіхаўся каля гэтага дуба. Ён адчуваў тады нейкую радасьць, выкопваючы на сьвет гэтага невядома калі пахаванага нябожчыка. Ён напэўна доўгі-доўгі час ляжаў ён на дне Нёмна, бо ніхто не памятае, калі тут расьлі дубы—ніякіх сьлядоў ад іх не захавалі часы. Калі ўвесь стаўбур быў адкопаны, прынеслі пілу. Дзядзька Марцін таксама зацікавіўся дубам, і ўдвух пачалі яны даставаць яго. Дастаць яго цалкам ім было не пад сілу, прышлося пілаваць на тры часьці. Праняты вадой, ён лёгка, як морква, паддаваўся пілоўцы. Разрэзаныя кавалкі выкацілі на бераг, дзе яны прасохлі і сталі цвёрдыя, як косьць.

І гэтыя тры таўшчэзныя кавалкі чорнага дуба, роўныя, гладкія, бяз ніводнага сучка, ляжаць пад страхом бяз ніякай карысьці! Ляжаць бяз нікага ўжытку, ня гледзячы на сваю высокую вартасьць! Ад сонца і ветра яны пакалоліся, парыжэлі. І трохі крыўдна рабілася цяпер Лабановічу, што дзядзька Марцін не паклапаціўся папілаваць іх на дошкі і скарыстаць гэты дарагі матэрыял. Ня дуба гэтага шкода было яму, а крыўда брала за тое, што не выкарыстоўваецца тое багацьце, што ляжыць каля нас, і мы ня ўмеем даць яму належнага ходу.

— Нічога з іх ужо ня будзе, брат,—пакалоліся, падлы, прыдзецца папілаваць на дровы.

Такі прысуд выносіў цяпер гэтым дубовым кавалкам дзядзька Марцін і як-бы ў апраўданьне дадаў:

— Нам трэба было палажыць іх наўперад у гумно ды прыкрыць саломкаю, каб яны высыхалі павольненька—тады і не пакалоліся-б.

Проект-жа пляменьніка—падвезьці чорнай зямлі з алешніку на поле—дзядзька прызнаў вартым увагі—можа проста, каб не пакрыўдзіць „настаўніка“, але... тут знашлося сваё „але“: папершае, на гэтую справу патрабуецца многа сілы, часу і працы. Ды гэта яшчэ нічога, можна было-б спрабаваньне,

а самая важная прычына, што перашкаджала такой рабоце, гэта тое, што зямля ня іх, а арандаваная, і невядома, што будзе далей з арэндаю, бо скарб хоча пусьціць гэтую зямлю на замену з канцамі сялянскіх шнуроў. што падходзяць, або ўкліняюцца ў скарбовы лес, каб такою заменаю скругліць княжыцкія лясы.

— Жывеш вось так з дня на дзень і нічога пэўнага ня ведаеш. Можа яшчэ скажуць зносіць адгэтуль будынкі. Тады хоць вазьмі ды падпалі іх, а сам надзявай торбу ды йдзі жабраваць. Няма, брат, простаму чалавеку ні волі, ні разгону. Іх сіла і іх права. Служыў, служыў бацька ўвесь век, а памёр—сям'я куды хочаш дзявайся... І калі ім, халерам, канец той будзе? Пачалася-б вайна ці якое ліха, можа-б людзям палёгка ці ня была-б?

І жаліўся дзядзька Марцін, што ўсюды ўціск пачаўся. Куды ня кінься, усё ў панскія рукі пападзеш. Сьвет яны ўвесь загаградзілі, а за простага чалавека ніхто не заступіцца.

Цяжка было слухаць гэтыя жалбы, бо ў іх была голая і горкая праўда. І як пагадзіць гэта ўсё з тым, што ўбівалася ў іх галовы ў сямінарыі? Вучылі-ж там, дзяўблі на кожным кроку як апякуецца царскі ўрад, царскае начальства і сам цар аб народзе, як гэты народ любіць свайго бацьку-цара, як ён заўсюды знаходзіць у яго і ласку і міласьць. „Бог на небе, цар на зямлі“—вось тыя кіты, на якіх стаіць сьвет. І гэтыя-ж ідэі праводзіў праз школу і ён, Лабановіч! Скуль-жа гэтая няўвязка „навукі“ і жыцця?

Лабановіч прыпамінае слова „соцыялісты“. Ён першы раз чуў яго ў сямінарыі ад аднаго таварыша з Навагрудчыны. Гаварылася яно ціха, шэпатам, а самы-ж сэнс аго агортваўся нейкаю таямнічасьцю, не выклікаючы рэальнага значэння. Гэта проста той прапашчы чалавек, які асьмельваецца нядобра думаць аб цару.

Так праходзілі першыя дні пабыту дома. У гэтыя дні Лабановіч нікуды не хадзіў з дому, снаваў па дварэ, па полі, хадзіў у лес у свае знаёмыя абходы, дзе ў грыбныя часы так любіў збіраць грыбы, але цяпер іх яшчэ ня было. Хадзіў ён, хадзілі з ім і думкі яго, і яго мары, і ўспаміны. Спакой і цішыня лясная так хіляць да такога думання. І тут, у гэтай адзіноце-глушы, неадступна хадзіў з ім і вобраз панны Яд-

вісі, чысты, недасяжны і бясконца мілы й дарогі. І дзе яна цяпер? Ці ўспамінае яго? І чаму ўсё-ж такі нічога не напісала, не сказала яму, куды паедзе? Няўжо яна ня хоча знаць аб ім нічога? А можа там, у Хатовічах, у воласьці ёсьць пісьмо яму ад ае? Ён напіша пісьмо туды. Як добра, што такая думка прышла яму ў галаву! І ў сэрца прыходзіць надзея, што гэты ліст напэўна ёсьць там, а дома, прышоўшы з лесу, ён піша пісьмо да Дубейкі і просіць, каб усякая почта перасылалася яму сюды. З гэтым лістом ідзе ён у Панямонь. Якраз і другую справу можна зрабіць—камэрцыю з Гэсалем. З Панямоньня вярнуўся ён значна павесялеўшым і падвесьляў у значнай меры і сваіх родных, бо дваццаць рублёў—грошы для іх не малыя.

Асталяваўшыся дома і знайшоўшы сабе работу, Лабановіч увашоў у каляіну дамашняга жыцьця. Чытаў, аднаўляў у памяці навуку, набываў новую. Часамі падвячоркамі хадзіў у Мікуцічы, каб пабыць у кампаніі сваіх таварышоў, а летам іх тут ніколі не бракавала.

Мікуцічы—сяло вялікае, вядомае ва ўсёй акрузе. Стаіць на пясках каля Нёмна. Народ тут бедны, малазямельны. Жыць з гаспадаркі трудна, і мікуцічане перабіваюцца заробкамі. Але гэтых заробкаў мала. Зімою возяць калоды, вясною і летам ходзяць на сплаў—на згоны і на плыты. Жанкі і дзяўчаты збіраюць летам ягады і грыбы і гэтым трохі падзарабляюць на дамашні абыходак, а моладзь расходзіцца па сьвеце, каб выбіцца ў людзі і знайсці сабе кусок хлеба і бацькоў падтрымаць. Выб'ецца адзін, за ім цягнуцца другі, памагаюць адзін другому. Чыгунка, тэлеграф, почта, школы розных гатункаў, пачынаючы настаўніцкімі сэмінарыямі і канчаючы вышэйшаю школаю, маюць сваіх прадстаўнікаў з Мікуціч. Такім парадкам Мікуцічы маюць сваю інтэлігенцыю, пераважная большасьць якой прыходзіцца на настаўніцтва, і гэтая група яе найболей цесна звязвалася з сваім родным сялом.

Як толькі канчалася работа ў школах, настаўнікі зьяжджаліся на лета да сваіх бацькоў. Гэты зьезд увашоў нейк у традыцыю, дый дома пражыць таней, можна было, не чапаць пэнсіі за летнія месяцы, перабіцца на дамашнім хлебе і на бацькаўскім крупніку. У цяньку гумен і адрынак знаходзілі яны спакой душы і адпачынак цела. Хто гатаваўся ў настаўніцкія інстытуты, хто ўзбройваўся філёзофіяй жыцця, хто да-

віў рыбу на ўлонні прыроды, хто ўходжаўся каля гаспадаркі, памагаючы бацьком, а хто проста біў бібікі, але ў гарачы час сенакосу і жніва высыпалі яны на луг, на поле і толькі ўжо самыя важныя і салідныя, прасякнутыя „панскім духам“, упарта сядзелі пад сваімі стрэхамі. А калі хто і выходзіў укрытычны момант вязаць ячмень, то ня йначай, як ў пальчатках, даючы гэтым багатую страву для жартаў вясёлым мікуцічанам.

Вечарамі, калі спадала дзянная гарачыня, выходзілі настаўнікі халадком на шпацыр, хадзілі па вуліцах, а часамі збіраліся ў каго і ладзілі выпіўку. А некаторыя цішком наведваліся камор і сенечак, дзе мелі свае рэзідэнцыі абраньніцы іх сэрца. Такія „абраньніцы“ называліся ў Мікуцічах „панскімі“ дзяўчатамі. І гэты парадак рэчаў быў тут законным і натуральным. Але трудна было ступіць крок па лініі каханьня, каб гэты крок ня стаўся вядомым назаўтра ўсім у Мікуцічах.

Сярод настаўніцтва былі свае групы, якія складаліся на грунце тых ці іншых інтарэсаў. Настаўнікі болей сталыя, што ўжо мелі пэўную жыццёвую практыку і пабылі настаўнікамі па колькі гадоў, трымаліся свае кампаніі і на маладых глядзелі трохі звысока, як людзі больш дасведчаныя, больш развітыя і больш заможныя, калі толькі „заможнасьць“ наогул можна прылажыць да вясковага настаўніцтва. Маладыя-ж настаўнікі лічылі сваім абавязкам сяды-тады зайсьці да сваіх калег, каб пагаварыць з імі, а часамі і паспрачацца, і паказаць ім, што і яны ня лыкам шыты і казенную кашу не дарма елі. А ў Мікуцічах сыяг навукі і годнасьць „развітога“ чалавека дзяржаліся высока сярод настаўніцтва.

Першая пазыцыя, якую заваёўвалі яны ў сваім змаганьні за права „развітога“ чалавека, звычайна была рэлігія і бог. Можна ў гэтым выяўляўся іх протэст супроць сэмінарска-папоўскага выхаваньня і славянскіх тэкстаў Філарэта, але хто ня чытаў Бокля, Дарвіна і Дрэпера, той проста лічыўся невукам, чалавекам, які нічога ня ведае і з якім няма аб чым гутарыць. Мікуціцкія гумны і адрынкі былі і школамі бязбожніцтва і вольнадумства. З адрынак гэтае вольнадумства пераходзіла і пад стрэхі сялянскіх хат. Сталыя людзі наўперад з дакорам ківалі галовамі, калі прачувалі аб якой-небудзь бязбожніцкай штучцы таго ці іншага настаўніка.

— Чаму-ж яны дзяцей навучаць, калі самі робяць няма-ведама што?

А потым прывыкалі і гаварылі.

— А можа і сапраўды няма бога?

І нарэшце проста сьмяяліся, як вось і з гэтага здарэння з Іванком Перагудам.

Яго маці—багабаязная жанчына. Балела яе сэрца, што Іванок у царкву ня ходзіць, а папа кудлатым чортам называе. А калі часамі запытаеш аб чым, то ён адкажа: „А чорт яго сьвяты ведае“.

— Ах, як ты ня добра гаворыш, сыноч! Ты-ж такі настаўнік, і сам павінен ведаць, што гэта—грэх.

— Што значыць „грэх“? — адказвае Іванок: — можа ты скажаш, што і сала есці ў пятніцу—грэх.

— А ты запытай у бацьку, што ён табе скажа.

Іванок зьняважліва трасе галавою.

— Я буду пытацца ў гэтага валасатага асталопа?

— Пабойся бога, сыноч! Што ты гаворыш? Ен-жа служба божы!

— Ён—слуга свайго трыбуха. І што мне твой бог? Не баюся я таго, чаго на сьвеце няма!

— Дух сьвяты з намі, матка найсьвеншая!

Маці хрысьціцца, узад падаецца, а Іванок нападае:

— А ты бачыла бога? дык скажы, які ён? да каго падобны: да каня ці да каровы?

Маці адступаецца ад сына і ціха шэпча: „Айчэ наш“. Яна ня можа забыць гэты цяжкі грэх яго. Тайком моліцца за яго богу.

— Сыноч! — кажа яму праз некаторы час: — пайдзі ў царкву, памаліся. На табе сараковачку, пастаў, сыноч, сьвечачку ў цэркві.

Гэтую саракоўку ён прапіў у адрынцы з сябрамі, а мацеры сказаў:

— Я табе, маці, потым пяць рублёў дам за тваю саракоўку, але цяпер я прапіў яе: лепей прапіць, як аддаць папу.

XI

Каля самага сяла, падмываючы вуліцы, цячэ Нёман. Разложыстыя, круглаверхія вербы, узняўшы над вадой карэньне,

абступаюць адхонны пяшчаны бераг. На мікуціцкіх вуліцах—сыпучы пясок. Гразі тут амаль ня бывае ніколі, але калі падымецца вецер, то цэлыя воблакі пылу стаяць у паветры.

Шумна і гучна ўлетку на беразе Нёмна. Зранку і да самага вечара галышамі качаюцца тут дзеці, то ў пяску, то ў вадзе. Сотнямі гукаў разносіцца над Нёмнам плясканьне пранікаў. Падаткнуўшы спадніцы і агаліўшы лыткі, выбіваюць палотны жанкі і дзяўчаты, беляць іх, расьцілаюць па беразе. У гэтым месцы Нёман мелкі і шырокі. Ён езьдзяць і ходзяць, і скаціну ганяюць у брод. Цалюткі дзень снуюць тут людзі—старыя і малыя, хто за Нёман, хто з-за Нёмну. Перайсьці-ж у брод летам—адна асалода. І калі ў мужчын ёсьць яшчэ сякі-такі клопат—падкасацца або скінуць нагавіцы, калі вада ў Нёмне набудзе, то жанчыны ў гэтых адносінах зусім шчаслівы народ. Падымуцца на хаду, колькі трэба, і храбра рушацца ў брод, не зважаючы, ці ёсьць тут хто, ці не, глядзяць на іх ці не гледзяць. Часамі-ж некаторыя сьмелыя і рызыкаўныя асобы, асабліва калі на беразе ёсьць гледачы, сумыслу нарыхтуюцца брысьці так, як бы-тут вельмі глыбока, і можна падумаць, што вада займе іх па самыя пахі, хоць вышэй кален яна не даходзіць. Бывала і жартамі перакінуцца ў такіх выпадках па істоце справы, а часам які-небудзь Гілёрык, чалавек сталых лет, і заўвагу зробіць, вынуўшы люльку з зубоў—апусьціла-б хоць ніжэй спадніцу,—а сам пры гэтым саромліва ў бок адвернецца. А калі яго задзявалі сьмехам, то каб у даўгу ня быць, так адзавецца:

— Пацягнуць-бы, бястыдніцу, цыбуком, то шанавалася-б. Казарыцца чорт ведае чым!

Па той бок Нёмну лугі ідуць, а за лугамі—лес і поле. Вярсты дзеве будзе да поля. Ляжыць чорная грэбля ўпоперак луга, адным канцом да Нёмна падходзіць, другім—у поле ўпіраецца. Вось гэтая грэбля—бяда і гора мікуціцкае. Покі праедзеш яе—духі вытрасеш і кішкі збоўтаеш, а ў мокрае лета і каня ўгрузіш, і сам, як д'ябал, у гразі выкачаешся. Ён сьнасьць ламалі тут і жывёлу калечылі. Паганая грэбля, каб яе і людзі ня зналі. Пракліналі гэтую грэблю—так-жа ўелася яна ў косьці. А колісь тут, як расказваюць старыя людзі, праўда, самі яны ня помняць, быў мост. Ён цяпер яшчэ сям-там па баках грэблі засталіся рэшткі паляў, і тырчаць яны з гразі, як згіну-

шыя зубы ў сківіцы. Але мост гэты быў зьнішчаны ў часе Швэдзкага Паленьня. Жыве яшчэ ў памяці народа гэтая вайна са швэдамі. Нават імя сваё мае ў вуснах народа гэтая вайна—Швэдзкае Паленьне. Вось і спалілі тады швэды мост. Вялікія бойкі адбываліся тут. А над самым Нёмнам, вышэй трохі сяла, ёсьць курган-магіла. Размывае Нёман грудзі гэтай невядомай магілы, вымывае чалавечыя косьці і старасьвецкую зброю. Ён перадаюць мацяркі сваім дзецям аб гэтай страшнай часіне Швэдзкага Паленьня. Многа тады народу пабіта было, а будынкі папалілі. Людзі па лясох таіліся. Ён кідаліся швэды на хітрыкі.

Гукалі яны ў лесе:

— Тацяна, Мар'яна! выходзьце з лесу: швэды дадому паехалі!

І калі хто выходзіў на голас, таго забіралі і забізалі. Многа было пабіта народу тады, і жывёла амаль уся перавалася. У Мікуцічах застаўся адзін толькі бык, а ў Сыверынаве—карова. Сабралі гэтую пару людзі потым і аралі на ёй. Але нарэшце пакараў бог швэдаў за зьдзекі над людзьмі—асьляпіў іх, і калі садзіліся яны вярхом, то садзіліся тварам да конскага заду, і тады іх пабілі.

Такая легенда зьвязвалася з грэбляю і з даўнейшым мастом, што быў на месцы гэтай грэблі.

Крайнім будынкам ад Нёмну проціў броду была старая карчма на высозным падмурку. Колісь гэта быў вір сялянскага жыцьця, і не адна мікуціцкая душа захлынулася ў гэтым віры. З таго часу, як увялі манапольку, карчма заняпала, а потым згарэла. Але па старой прывычцы збіраўся тут народ, як на старадаўняе веча, дзе вырашаліся сялянскія справы і разважаліся розныя пытаньні мікуціцкага побыту.

Мікуцічане—народ грамадзкі, любіць пагуторыць аб розных рознасьцях: аб замежнай палітыцы, аб вайне, аб заробках, аб труднасьцях жыцьця, аб тым, што нешта на сьвеце робіцца і нешта гатуецца і што павінна нешта адбыцца, бо далей так жыць нельга. Прагавіта прыслухоўваліся да розных чутак, часамі выдумлялі іх самі і на іх аснове стваралі такія рэчы, што самі пачыналі палохацца іх, а потым самі дапякалі сябе сьмехам. Стаіць, бывала, грамада, а перад ёю за Нёмнам, як нейкая гадзюка, ляжыць гэтая праклятая чорная грэбля,

дыхнуць вольна не дае. Многа было аб ёй гутарак, сварыліся з-за яе, калі справа заходзіла аб тым, каб яе падправіць. Бывала сяк-так і збіраўцца для рэпарацыі і падправяць сямтам, але такая рэпарацыя мала давала карысці, і грэбля як была, так і заставалася іх бядою.

Праўда, не заўсёды гэтая грэбля з аднакаю сілаю бунтавала сялянскія душы. Часам аб ёй зусім нават забывалі і толькі ў часе касьбы і жніва, калі трэба было ездзіць з вазамі, аб ёй думалі, яе пракліналі, з-за яе сварыліся. Жыла гэтая грэбля і ў думках грамады і ў мыслях паасобных членаў яе. Жыла, як заноза ў целе.

Лабановіч ня раз чуў размовы аб гэтай грэблі і скаргі на яе, як з боку дзядзькі Марціна, так і збоку грамады. Ня раз і сам хадзіў па ёй пяхотам і ездзіў з вазам і лёса. Ня раз перадрыжаў ён тут, вязучы снапы ці сена, каб не абярнуцца з вазам. У яго памяці абуджаліся ўспаміны аб легендзе, што звязваліся з грэбляю, і аб розных пабаюшках, створаных напалоханай фантазіяй цёмнага чалавека ў звязку з гэтай-ж грэбляю, бо было на ёй і страшнае месца, адкуль часамі выбягаў нехта ў чырвоным з пугаю ў руках і шалёстаў па вушах таго, хто позна ехаў з поля, як гэта было раз са Стасечкам.

Дзіўным здавалася Лабановічу, што такое вялікае сяло, як Мікуцічы, ня можа справіцца з грэбляю. Ну, што-б значыла сялянам адвесьці, ну, тыдзень, два часу, каб адвінуцца і збыць гэтую злыбеду? Няўжо так цяжка грамадою выкапаць побач грэблі канавы, падвезці пяску і каменьня, падняць яе, насыпаць, зраўняць, утрамбаваць? Пяску-ж, куды ні павярніся, цэлыя горы. Каменьнем завалены межы. Цэлыя рэчкі каменьняў, паскіданых з поля, цягнуцца побач дарог. І рабочых рук хватае і матар'ял пад рукамі, няма толькі рукі, што паставіла-б на грамадзкую работу сяло.

І вось гэтым летам, калі ў галаве Лабановіча сьпелі розныя проэкты палепшыць людзкое жыццё, падняў ён раз пытаньне аб грэблі сярод настаўнікаў свайго сяла. Чалавек з дзесяць настаўнікаў сабралася ў гумне Іванка Перагуда. Сам Іванок ляжаў у сваім логаве, зьмяўшы нагамі даматканую коўдру і збіўшы падушку ў нейкі брудны камяк. Валасы яго, даўно нястрыжаныя, ускудлачаныя, як купіна, ляжалі на падушцы. Настаўнікі размясьціліся, як дзе папала. Каля

пасьцелі стаяў кволенькі столік, на стала было некалькі кніг, пустая папяровая скрынка ад гільз ды пара акуркаў.

Іванок Перагуд карыстаўся тут славаю дзівака і філёзофа. Асноўная формула яго філёзофіі казала: „Плюй на ўсё і шануй сваё здароўе“. Праўда, у яго было многа напускнога, і ён трохі фарсіў сваім дзівацтвам. Наогул-жа быў добрым работнікам у школе і вясёлым чалавекам у кампаніі.

Былі тут розныя групы настаўнікаў. Старэйшыя вялі рэй, а маладыя толькі прыслухоўваліся ды падавалі рэплікі.

— І вось што цікава, і гэта трэба адзначыць, хлопцы,— гаварыў Міхась Лабада, настаўнік з пяцілетнім стажам:— сярод нашых мікуцічан ніводнага злодзея няма.

Настаўнікі былі прыемна здзіўлены. І праўда: няма тут злодзея.

— Гэта, братцы, варта таго, каб залатымі літарамі занесці ў гісторыю нашага сяла,—азваўся прыяцель Лабады Ігнат Курган.

— Так, гэта—рэдкасьць!—загулі галасы.

— Бо тут і ўкрасьці няма чаго, і гэта мікуціцкая галота няздольна выгадаваць нават злодзея,—азваўся з свайго логава Іванок.

І ўсе засьмяяліся.

— Не, брат, стой!—з жарам выступіў Садовіч:—а Язэп Малюк?!

— От, ты чорт!—нібы напусьціўся на яго Курган:—абедню псуеш! Да і што Язэп? Ён тут ня жыве і тут ніводнага цьвіка ня ўкраў, і такім парадкам не парушае агульнай гармоніі чэснасьці нашага сяла.

— Праўда,—падхапілі настаўнікі.

Язэп Малюх паяўляўся ў Мікуцічах разы са два, а цяпер аб ім ніякіх чутак няма.

— Я вам раскажу пра Язэпа,—сказаў Курган. Як быў ён тут апошні раз, паехаў ён з нашымі мікуцічанамі ў Панямонь. А ён чалавек спрытны, адзеты на гарадзкі лад, манеры у яго, як у пана.

— Чый-жа гэта такі?—дзівяцца людзі.

— А гэта наш, мікуціцкі,—адказваюць мікуцічане. Рады яны, што іх чалавек такі спрытны. А праз некалькі хвілін злавілі Язэпа на кражы. Вядуць.

— Хто-ж гэта такі? Чый ён?—пытаюць людзі. Нашы мікуцічане адказваюць:

— А чорт яго ведае, чый ён там!

Калі гутарка скіравалася на сяло, то Лабановіч улучыў момант, каб перавесці размову на грэблю.

— Ведаеце, хлопцы, што? Вот мы тут успамінаем усякія, праўда, вельмі цікавыя, драбніцы. А варта было-б грэблю наладзіць. Усім яна ў косьці ўелася, і ўсе адчуваюць, што грэблю трэба наладзіць, так наладзіць, каб яна перастала быць занозаю ў жыцці сяла... Давайце паднімем народ на работу!

Ён хацеў сказаць болей, сказаць, што зробіць добрую грэблю зусім ня цяжка пры дружнай рабоце грамады, але ён трохі сыціскаўся старэйшых таварышоў і адчуваў сябе ў іх кампаніі ня зусім упэўнена.

— Ты, што-ж? хочаш быць Обэрлейнам?—запытаў яго Лабада.

— Не мяшайся ў жыццё—заўважыў з логава Іванок:—няхай яно ідзе, як ідзе. Плюй на ўсё і шануй сваё здароўе.

— Тут, брат, трэба ўмяшання начальства, наказ строгі і сур'ёзны, а цябе ніхто не паслухае,—дадаў Курган дзелавіта.

— Распанелі вы, і ня хочаце пальцам паварушыць, каб зробіць добрую справу,—жартам адказаў Лабановіч і сыціх. Але яму было як-бы трохі крыўдна за сваё выступленне, а гутарка павялася на іншыя тэмы. Ну што-ж? Ён зробіць гэта і бяз іх. Болей ён не чапаў ужо гэтага пытання, бо відаць было, што ніхто не прыдаваў тут сур'ёзнага значэння таму праекту, з якім ён так няўдала высунуўся.

Кожны, хто хацеў пагутарыць з мікуцічанамі, заўсёды знойдзе сярод іх уважных слухачоў, асабліва ў сьвяты дзень і ў добрую пагоду. Падсядзь толькі да двух-трох чалавек на прызьбе, толькі расчыні рот і скажы некалькі слоў, як зараз-жа каля цябе пачнуць збірацца людзі, і праз поўгадзіны іх на-збіраецца не адна сотня. Вось і на гэты раз каля хаты дзядзькі Базыля, на горцы, адкуль так добра відаць і брод і грэбля за Нёмнам, сабраліся мікуцічане. Між імі быў і Лабановіч. Гутарка зачалася з Палесься. Лабановіч раскажаў некалькі сьмешных здарэнняў з цельшынскага жыцця, як паляшукі сьвята згубілі і як яны прычашчаліся пасья споведзі.

Мікуціччане слухалі і сьмяяліся.

— Дык яны, падлы, дзікія,—заўважыў дзядзька Сымон:—я раз бачыў іх. У Нясьвіжы лясніка-паляшука бачыў. Валасы доўгія, бы ў папа. Узялі яго ды астрыглі на калена. Ото-ж ён гараваў! Хватаўся за галаву і ўсё казаў:

— Што-ж мне зробілы? Як-жа я пакажуся на родыму? Скажуць таўкач та і ўсё.

— Але паміж імі і, скажам, намі, мікуціччанамі, ёсьць многа падобнага і агульнага,—заступіўся Лабановіч за паляшукоў.

— У чым-жа?—пацікавіўся дзядзька Яхім.

— А вось у чым. Там, у Цельшыне, страшна гразі многа, ня вылезьці, праз вуліцу нельга прайсьці ў мокрую пагоду. Двары-ж і вуліцы бярвеньнямі завалены. І нікому ў галаву ня прыдзе палажыць кладку каля хаты. Гаварыў я з імі аб гэтым ня раз, а яны хоць-бы што. „А,—кажуць,—мы ўжо да гэтага прывыклі, спрадвеку так у нас вядзецца.“ А вы-ж паглядзеце—бачыце?—Лабановіч паказвае на грэблю,—ці ня тое самае?

— Верна, брат!—чуюцца галасы.

— Дык яна, падла, вялікая. Гэта ня тое, што бярвяно выкаціць з двара на вуліцу, каб палажыць кладку,—апраўдваецца дзядзька Сымон. Ня хоча, відаць, у адзін рад з паляшукі стаць.

— Але-ж праехаць з возам па грэблі гэта ня тое, што прайсьці пешкі па гразкай вуліцы.

— Што казаць! вось дзе яна сядзіць, гэтая грэбля!—Дзядзька Базыль паказвае на горла.

— Вось я сумыслу і пачаў з паляшукоў, каб пагаварыць аб грэблі. Папраўдзе: як гэта вы церпіце да гэтага часу такое ліха, як наша грэбля? Такое вялікае сяло, столькі рук, столькі сілы! Кінуліся-б гуртом—хто пяску падвёз-бы, хто камянёў, імі поле, дарогі завалены, хто вышаў-бы з рыдлёўкаю, хто з сякераю... Тыдзень часу, і грэбля была-б, як яечка.

— Каб-жа гэта дружна ўзяліся,—гудзе голас.

— Гэта, брат, ня так лёгка,—выступіў стары Сёмка, красабай і заядлы курэц. Ён так прасяк сосам, што яго можна за поўварсты носам зьнюхаць.

— Зрабі ты найлепшую грэблю, а выльецца вясною вада і сапрэ тваю грэблю к чортавай матары!

Тут падняўся шум. Некаторыя стаялі за тое, што грэблю можна зрабіць вечную. Уся бяда ў тым, што народ[†] на работу не падымеш, бо нядбайны. Другія даводзілі, што з гэтае грэблі толку ня будзе.

Тут мост рабіць трэба, лес вазіць, майстроў ставіць. Часамі завязвалася паміж некаторымі сварка. Вось, напрыклад, Сыцячок колькі працаваў на грэблі, а Гаронім туляўся, як сабака ад мух.

— Вы ніколі і ня браліся дружна, грамадою, і ня ведаеце, якая вы сіла ў дружнай грамадзе. Хто-ж за вас рабіць будзе? І для каго вы будзеце рабіць?

— Мы гэта, брат, ведаем, ды вось рады ня можам даць. Калі-б прыехаў прыстаў з бізуном ды даў-бы перцу, то паставіў-бы ўсіх на работу,—кажа стары Гілёрык.

Мікуцічане гудуць. Выплываюць розныя крыўды, непаразуменьні, успамінаюцца старыя прарэкі сялянскага жыцця, аб грэблі перастаюць зусім гаварыць.

Некаторы час Лабановіч і ў сяле не паказваецца, бо нейк прыкра было слухаць насмешкі сяброў.

XII

Канчалася лета.

На лугох ужо расьцілалася зялёнымі аксамітамі пшэчотна-кволая атава. Парыжэлі стагі. Зьбіраліся ў вырай буслы. Агорнутыя сіняватаю смугою, журботна пазіралі далечы і ніклі ў сьвятле жнівеньскага сонца.

Пачалі разьязджацца з летніх вакацый настаўнікі. — Пажыў, брат, і годзе: зьбірайся на сваё седала! У гэтым голасе восені чуваць нейкі смутак, бо, здаецца, так нядаўна яшчэ гучаў другі голас, радасны, сьвежы голас вясны: разгарні крыльце, рушы з месца, ляці на прастор, жыві, як толькі ты здолён жыць!

Назначыў сабе дзень ад'езду і Лабановіч.

Дубейка пераслаў яму почту, але таго пісьма, якога так прагна чакаў, аб якім так многа думаў і аб якім не гаварыў нікому, а толькі насіў у сваім сэрцы, ня было і ня было. І ня будзе. Лета прашло, прашла і надзея. Ну, што-ж? Пажартавала дзяўчына, а цяпер гэтыя жарты прайшлі ў яе: там, у глушы, дзе апроч яго нікога ня было, можна было і з ім пажартаваць,

пасмяяцца з яго, дурнога. Але такі канец, такі вывад спакою ня дасьць, не, ня дасьць!

Нядаўна прышоў да яго казённы пакет — назначэнне ў Выганскую школу. Углядаўся Лабановіч у гэтае слова: якраз яно і падыходзіць яму.

Проста, аж нейк дзіўна трохі, бо ў гэтым слове чуецца яму як-бы нейкае выгнаньне. І чаму ў гэтым „выгнаньні“ чуваць сугучныя акорды яго сэрца?

Што выгнана з яго? Хто выгнаў?

Ён думаў і аб сваёй новай школе. І гэтая школа і гэтыя Выганы, аб якіх ён ніколі раней ня чуў, уплываюцца ў яго жыццё, прадстаўляюцца ў тых няясна-прывабных тонах-абрысах, што так прыгожы здалёк, але ніколі не супадаюць з рэчаіснасцю. І аднаго гэтага поэтычнага вобразу новага месца было мала. Пайшоў у Мікуцічы ў школу, каб знайсці на карце свае Выганы, якія там ёсць болей значныя пункты. Настаўнікі амаль усе раз'ехаліся, і ніхто ня дасць яму спраўкі аб яго новай школе.

Зайшоў да Садовіча. Хацелася-ж з прыцелем падзяліцца навіною. Садовіч таксама чакаў новага назначэння. Нечакана спаткаў Лабановіч там і другога свайго таварыша па сэмінарыі, Янку Тукалу. Гэта быў замкнуты ў сабе юнак, круглагаловы, бялявы, з задраным трохі ўгару носам і шэрымі вачамі. У сэмінарыі ён стараніўся ад сваіх таварышоў і ўсё нешта думаў. Што займала яго мыслі, ён нікому не гаварыў. У яго душы, відаць, адбываўся нейкі балючы процэс, і ён перажываў яго моўчкі, патаемна. Часамі ўдавалася яго разварушыць, і тады ён рабіўся вясёлым, жартлівым, здольным усіх захапіць сваімі жартамі, і сам смяяўся такім заразьлівым сьмехам, што нельга было не паддацца яму.

Выпадам ён адкрыў у сабе адну ўласцівасць. Было гэта на другім курсе. Тукала заўсёды быў каротка астрыжаны. Валасы ў яго былі жорсткія, стаялі тырчком. Раз, кладучыся спаць, знімаў ён суконную кашулю. Шаргануўшы ёю па валасох, ён пачуў нейкі дзіўны трэск і зацікавіўся. Шаргануў яшчэ раз, зноў пачуўся той-жа трэск.

— Гэй, хлопцы!—гукнуў ён, накрыўшы галаву кашуляю:— ідзе сюды—у мяне, аказваецца, не галава, а машына электрычная.

Вакол Янкі збілася чалавек з дваццаць сямінарыстых. Затаіўшы дыханьне, слухалі трэск у яго валасох, калі па іх шоргала кашуля, а потым заліваліся дружным рогатам.

— Плацеце, пся маць ваша, грошы,—сьмяяўся і сам Янка, забаўляючы таварышоў.

І вось гэты самы Янка Тукала стаяў цяпер каля гумна, дзе пасяліўся на лета Садовіч.

— Янка! ты-ж гэта адкуль узяўся?!—здзівіўся Лабановіч і трос Янкаву руку.

— Дзень майго вандроўніцтва сто сорок,—нейкім біблейным тонам адгукнуўся Тукала:—абышоў я чатыры ветры зямлі, узважаў чалавечае жыццё і знайшоў, што яно падобна быдлачым ляпёшкам, параскіданым па выганах.

— Бадай-жа ты згарэў з сваім вывадам,—сьмяяліся яго сябры.

— Га-га-га!—рагатаў Садовіч:—ты ведаеш,—звярнуўся ён да Лабановіча:—ён-жа сьвятым хацеў быць—на Валаам езьдзіў бога шукаць!

— Ня можа быць!

Янка вінавата пасьміхаўся і не прыраўноўваў. Лабановіч і Садовіч пазіралі на яго і рагаталі.

— Чаго вы рагочаце, Вельязвулавы дзеці?

— Бадай-жа ты згарэў, Янка: сьвятым хацеў зрабіцца.

— Чхаць я хачу на сьвятых—баста! Не знайшоў я тут праўды і болей шукаць яе там ня буду. А цяпер помсьціцца пачну—сьцеражэцца, багі: бедната гуляе!—перайначыў ён верш Нікіціна.

— Жыў я, браткі, адзін. Глуш, нікога няма, часу многа. Начытаўся я ўсякай душазбавеннай дрэні і пацягнула мяне пад царкоўныя сьцены, у пусты сівабародага Іеговы. Пасьціў, брат, збіраў грошы, каб на Валаам паехаць. А скончыў я тым, што, вярнуўшыся, прынёс такую ахвяру сьвятым у асобе Мікалая угодніка, якой ніякі жрэц на сьвеце ня прыносіў.

І раскажаў аб пакасьці, якую зрабіў ён перад вобразам „Мікалая Чудатворца“.

— У цябе, брат, усё крайнасьці: няхай ты згары,—заўважыў са сьмехам Садовіч.

— Трэба-ж нейкі агул падвясці прыродзенаму кругу і тычку паставіць,—сьмяяўся Янка.—Не, браткі, цяпер я хачу

жыць падругому. Годзі гэтага лайдацтва! У другія горызонты перавяду я вочы свае, і перш за ўсё—месца перамяніць трэба, хоць, з другога боку,—ня месца красіць чалавека, а чалавек месца. Я хачу Басавым суседам быць, а яшчэ лепш—у адну школу з кім-небудзь з вас папасьці, бо калі я адзін, я зноў нейкае глупства зраблю—натура мая такая, сабачая. Думкі ўсё нейкія ў галаву маю лезуць.

— А я, хлопцы, пераведзены ў другое месца,—пераняў Янку Лабановіч:—у Выганскую школу.

— Цябе ўжо, як нейкую скаціну, пагналі на выган,—пажартаваў Янка.

— Гэта напэўна сьвяты Мікалай памыліўся і замест цябе мяне пакараў.

— Ён яшчэ, глядзі, і мне каб фэфэру не задаў. Чорт яго, брат, ведае!

Пажартавалі трохі сябры, а потым пачалі гаварыць аб сваіх школах, пераводах, аб сваіх адносінах да так званай інтэлігенцыі, з якою прыходзілася жыць.

— Можа яны шчасьлівейшыя за нас, усе тыя, што ў карты іграюць і гарэлку п'юць. Ём гэта любя, у гэтым іх радасьць, і яны ніякіх чартоў знаць ня хочуць. А я дык і піць не хачу—праціўна! карты ня горнуць мяне, а дзяўчаты хоць і хіляць, але я з сваім „імбрычкам“—так назваў Янка свой нос—саромяюся паткнуцца да іх: мне ўсё здаецца, што яны сьмяюцца з мяне. Што-ж мне рабіць?—пытаў Янка. Сур'ёзнае і жартлівае перамешвалася ў яго прамове.

— Я пачынаю думаць, да ўсяго падыходзіць з нейкаю меркаю ацэнкі, але гэтай меркі ў мяне няма. Сёньня яна—мерка, а заўтра глупства, і я сам адмяняю яе, сваёю ўласнаю рукою. Я кідаюся ад аднае тэорыі да другой, бяруся за адно, хватаюся за другое, і ўсюды адстаю. Чытаеш адну кнігу, здаецца, тут праўда. Возьмешся за другую, і з ёю згаджаешся. Цяпер, вось, захапіўся Ніцшэ „Так казаў Заратустра“, і мне хочацца быць „надчалавекам“, чорт вазьмі! А калі строга падумаць—то выходзіць, што ты—проста чалавек з пакалечанымі сямінарскім выхаваньнем мазгамі. Я—аб вас я не адважваюся гаварыць гэта, хоць і вы, напэўна, такія-ж хісткія, як і я; я—

— Ну, гэта—вельмі пэсымістычнае прызнаньне, Янка!—азваўся Садовіч.

— Янка, дарагі—руку, брат!

— Ты, значыцца, згаджаешся са мною? І Янка са здзіўленьнем паглядзеў на Лабановіча.

— Ані на валасок!—адказаў Лабановіч:—дый у чым з табою згаджацца? Ні да якога-ж заключэньня ты ня прышоў, ты толькі паказаўся з новага для мяне боку. Але я люблю цябе за пакуту тваю, як гэта сказана дзесь у Дастаеўскага, за тое, што ты не стаіш на месьце, што ты мітусішся, праўды шукаеш і „хочаш свае пагібелі“—так-жа казаў Заратустра. Няхай мы—тыя дрэвы ў полі, што стаяць пад ветрам, няхай нахіляюцца галіны іх у той бок, куды дзьме вецер. Але-ж ветры веюць з розных старон, і галіны хіляцца і туды і сюды. Але здаровае, моцнае дрэва будзе стаяць роўна, а галіны яго больш нахіляцца ў той бок, адкуль сьвеціць сонца. Штука-ж уся ў тым, як намацаць галінамі гэтае сонца.

— Ты ўжо, я чуў, намацваў „галінамі сонца“, калі думаў падняць мікуцічанаў зрабіць грэблю за Нёмнам?—запытаў, сьмяючыся, Янка.

— Дык і ты намацваў гэтае самае сонца, калі думаў знайсці яго ў валаамскіх манастырох?—заступіўся за Лабановіча Садовіч.

— Падняць сяло зрабіць добрую грэблю, памойму, у тысячу разоў важней, чым блытацца пад кустамі сівабародага Ёговы, як ты казаў. Але я цябе за гэта не асуджаю і не сьмяюся. А што не ўдалося падняць сялян, каб зрабіць самім-жа ім карысную работу, то гэта ня значыць яшчэ, што іх наогул не падымеш і падымаць ня трэба: не падняў цяпер, падымеш потым. Дый брацца за гэта трэба можа нейк трохі ня так. Трэба лічыцца з тым, што народ мала-культурны, консерватыўны, ня ўмее цаніць сваіх грамадзкіх інтарэсаў і ня прывык выступаць грамадою. Але-ж яму трэба гэта гаварыць, будзіць яго, патурхаць. І, памойму, гэта ёсьць наш абавязак... Але што гаварыць аб народзе, калі настаўнікі не разумеюць гэтага!

— Праўда, брат!—сказаў Садовіч:—народ наш сьпіць, воля яго спараліжавана, у яго многа нянек, апякуноў, з яго

Я, хлопцы, вельмі здаволены, што мы спаткаліся і пагаварылі. Праўда, мы, як у лесе, ходзім вобмацкам, як сьляпыя. Мы павінны перш за ўсё шчыльней адзін аднаго трымацца; каб разам выбіцца на нейкую дарогу, павінны падганяць самі сябе, каб не заснуць і не загразьці ў балоце. Я цьвёрда намерыўся тут астацца. Янка будзе маім блізкім суседам. Вось шкода толькі, што ты, Андрэй, забіўся ў гэтае Палесьсе.

— З вамі я чуюся весела і смела і пайду на што хочаце, — разышоўся Янка: — богу не падамся і з цара гатоў карону лупіць... У мяне, браткі, і сны бываюць цікавыя. Я ўсё збіраюся запісаць іх у навучаньне патомкам.

— Ну, што-ж? Будзем пісаць пісьмы, дзяліцца сваімі думкамі і ня губляць адзін аднаго з вока, — перапыніў Янку Лабановіч.

— Дык давайце заключым трыумфірат! — крычаў Янка.

— Давайце!

І сябры з жарам паціснулі адзін аднаму рукі ў знак свайго саюзу.

На карце ў школе Лабановіч не знайшоў свайго новага месца. „Напэўна яшчэ большая глуш, як Цельшына“, думаў ён. Дасталі „Памятную кніжку Менскай губэрні“, дзе звычайна былі адзначаны ўсе ўстановы і школы. У кнізе значылася і Выганская школа, што трохі ўсьцешыла і запакоіла маладога настаўніка, але дакладнага адрасу ня было там. Аднаго толькі дазнаўся Лабановіч: ехаць трэба ў Пінск, а ўжо адтуль дабірацца да свае школы.

Напярэдадні ад'езду пайшоў Лабановіч у лес, каб апошні раз абыйсьці свае грыбныя абходы і разьвітацца з імі.

У лесе было зусім ціха. Скрозь галінкі выносных хвоек прабіваліся цёплыя косы верасьнёўскага сонца. Пажоўкляя калюшкі бяз шуму ападалі на дол, чуць задзенеш галінку. Дзесь у небе закрычалі жураўлі, шыбуючы ў вырай. Лабановіч адчуваў нейкую мяккую журботу, наваяную і цішынёю лесу, і гэтым заміраньнем жыцьця. І розныя думкі, лёгкія, бы гэтыя цені хваёвых галінак, журботныя, як і гэтае курлыканые жураўлёў у небе, снаваліся ў яго сэрцы.

Было чагось шкода, як-бы нейкая страта напаткала яго. Думаў аб сваім новым месьце, складаў новы плян і свайго жыцьця і свае работы на новым месьце. Успаміналася Цель-

шына. Цяпер яно нейк адыходзіла ад яго, ахіналася мрокам, рабілася пустым і чужым, бо ня было там таго мілага вобразу, што даваў жыццё і радасьць. І гэты вобраз неадступна хадзіў з ім па лесе, адганяў іншыя думкі яго, змушаючы думаць аб сабе. І гэтыя словы Ядвісі: „калі вы мяне пацалуеце, то, клянуся памяцю мацеры, я кінуся пад машыну“, ніяк не забываліся, і сама яна, як жывая, стаіць у яго ўвесь час перад вачамі.

На другі дзень на захадзе сонца запрог дзядзька Марцін чорнага коніка, якога празваў за жвавасьць „Ножыкам“, каб адвезьці пляменьніка на станцыю. Невялічкі чэмадан быў загадзя зложан, сабраны ў дарогу.

— На добры лад дык і каня запрагаць ня варта было-б,— казаў Лабановіч, паважаючы ў руцэ чэмадан.

— Навошта-ж, сыноч, ты будзеш трапаць ногі. Не зьвярэдзіцца конь, гуляе цяпер.

Вылічыў Лабановіч грошы на дарогу, як заехаць, а рэшту рублёў сем аддаў мацеры.

— Прышлі-ж, сыноч, ліст, заехаўшы, як ужо будзе табе павадзіцца там.

Пацалавала маці сына і сьлёзы выцерла.

— Ну, Якуб, бывай, брат, здаровы! На другую зіму к сабе забяру цябе. Добра?

— Добра,—кінуў галавою Якуб.

Маці стаяла на дварэ і праводзіла вачамі фурманку, што шыбавала ў бок лесу. Лабановіч азірнуўся, памахаў шапкаю мацеры і сёстрам, кінуўшы ім здалёк галавою. Яшчэ раз азірнуўся назад, як пад'яжджалі к лесу. Мільгнуў хутарок з сваім алешнічкам, мільгнуў і схаваўся.

Паўлюк Трус

Памяці Максіма Багдановіча

* * *

Хвалі на скалах...

Хвалі на моры

Казкі адвечныя сэрцу гавораць

...Хвалі на моры...

Б'юцца аб бераг

Жывыя каралі,—

Пурпурам сыплюцца ў цёмныя хвалі

Пэрлы-каралі...

Сыплюцца, падаюць

Сьлёзы асеньнія...

Сьлёзы халодныя... Людзі і гэніі,—

У сэрцы адвечныя крозы-імкненьні!..

* * *

Сьлёзы халодныя...

Астры маўклівыя...

З днямі асеньнімі, днямі тужлівымі...

Плачце!.. Рыдайце пад зорамі мглівымі,

Кветкі забытыя

Астры маўклівыя!..

Астры пажоўкляя...

Травы з калінамі...

Плачце да сонца сьлязьмі-журавінамі!..

Плачце чароўнымі снамі-ўспамінамі!..

Травы пажоўкляя!..

Травы з калінамі...

Плачце да сонца
 Купальскімі росамі...
 Буйнымі кроплямі па-над пакосамі...
 Плачце з адвечнымі думамі-крозамі,—
 Плачце!.. Рыдайце
 Купальскімі росамі!..

* * *

Сьцені над скаламі... Сьцені увечары...
 У хвалях купаецца сэрца там нечае?..
 ...У хвалях увечары...

Кружацца чайкі над бурнай пучынаю...
 Нехта выходзіць на бераг з дзяўчынаю?..
 ...Сьцень над пучынаю...

Нехта выходзіць на бераг увечары?..
 Казкі-легенды складае адвечныя...
 ..Нехта?.. Увечары?..

* * *

Згасьлі надзеі...

.

Нямеюць акорды!..
 Струны ўзьвіліся... Загублена горадасьць!..
 Струны зайшліся... Загублена горадасьць!..
 Згасьлі надзеі...
 У акордах акорды...

Грудзі сьціскаюцца...
 Сэрцу балюча!..
 Рукі спавіты вянкамі калючымі...
 Думы паранены ружай калючаю,
 Грудзі сьціскаюцца...
 Цяжка... Балюча!..

Хвалі над скаламі...
 Хвалі на моры...
 Казкі чароўныя сэрцу гавораць...
 Казкі ўзьвіваюцца, там, дзе пад зорамі
 Кружацца з крыкамі,
 Чайкі над морам...

* * *

Сосны плакалі... Сосны высокія...
Пасьцілаліся ў золь верасы...
Дапіваў нехта з чаркі глыбокае
„Кроплі сьлёз, ці халоднай расы?“.

Сохла сэрца пажоўклаю ружаю,
А зязюля кувала ў бары...
Гаварылі мне: „Дружа, мой дружа!..
Без пары маладосьць дагарыць“.

Як сады, расьцьвітуць яны ў травені,
Закрасуюць ў палёх каласы...—
Тады грудзі з сухотнай атраваю
Прымуць сьмерць і маўклівасьць красы.

Так было... Так заўсёды і будзе!..
Калі выпіта сэрца да дна
І разьбіты сухотамі грудзі,—
Больш ня прыдзе другая вясна!..

Сосны плакалі... Сосны высокія...
Завіліся ў вянок каласы...
Як дапіў нехта з чаркі глыбокае
„Кроплі сьлёз, ці халоднай расы?..“

* * *

Яшчэ пяскі магілы сьвежай
Пад сонцам Крыма ня цьвілі!..
Спытай у чайкі беласьнежнай,
Хто там пахованы й калі?..

Чыя забытая магіла?..
Травой паросшыя сьляды?..
Спытаю ў чайкі белакрылай,
Адкажа чайка мне тады:

„Дзе скалаў стромкія абрысы,
Ад вока крадуць чырвань-сьвет,
Пад сьценьмі стройных кіпарысаў,
Памёр вялікіх дум поэт“.

„Памёр поэт на сьцежках славы“
І рукі ў роспачы зацяў.
У грудзёх з сухотнаю атравай,
Адцьвіў у росквіце жыцьця!..

Памёр поэт!.. Дык песня вечна!..
Яна зьвіла яму вянок!..
„Бо ў чарцы пеніцца адвечна,
Жыцьцёва-хмельнае віно!..“

Над морам ноч...
Маўчыць магіла
Зьвіліся сьцені на расе.
Пад крыкі чайкі белакрылай,
Пажоўкла моладасьць ў красе!..

25-IV—27 г.

А. Гурло

Ноччу марознаю

Ноччу марознаю з зорамі яснымі,
З месяцам срэбным, з зіяннем агню,
Думаю думку сваю я штчасную,
Музыку ветру з-за вокан лаўлю.

Толькі прастору мне большага хочацца,
Хочацца з бурай ў бязьмежжа шугаць,
Думкі ўжо лётаюць, думкі ўжо здрачацца
І адыходзіць паволі туга.

Кіну я хату ды выйду на вуліцу,
Гляню на зоры, на сьнег, на прастор.
Хай хоць сьняжынкі да сэрца прытуляцца,
Хай вочы нап'юцца празрыстасьці зор.

Вышаў на вуліцу. Сьнег мяккі сьцелецца,
Пухам кладзецца на дрэвы, кусты.
Хочацца ў далі з завей, з мяцеліцай,
Хочацца бляскаў і зор залатых,

Што усьміхаюцца іскрамі чыстымі
У небе высокім скрозь полаг завей,
Вабяць, чаруюць агнямі вячыстымі,
У чыста-блакітнай красе-сіняве.

21-III—1927 г.

* * *

У бары і вецер ходзіць блудны,
І хаваецца пудлівы змрок.
Мне ісьці і цяжка і марудна,
Мне таптаць дасьціпны верасок.

Не гляджу на зломаныя хвоі
І гарэлкі болей я ня п'ю...
Новая краіна супакоіць
Маладосьць суровую маю.

За балотам карагод заранак,
За балота зараз пабягу...
Зарасьце крапівай жоўтай ганак
І згніе бярозка на рагу...

Сумны месяц скоціцца за хату.
Сяду я на прозалаць радна.
Будуць песьні мне сыпваць дзяўчаты—
Усьміхнецца кветкаю адна...

Пойдзем з ёй за сінія туманы...
Перад намі радасьць будзе дзень...
Ў новым падарожжы ня прыстану—
Буду я змаганьнем паланець.

А старое—ў восені затоне—
І журба, і змрочнасьць, і каса...
Пакахаў вясновае прадоньне
Лісьцямі чырвонымі мой сад.

Сонца мудрае яшчэ народзіць
Не адну дзён новых чараду.
У бары па сьцежках вецер ходзіць—
Вандраваць у бор я не пайду.

Ал. Дудар

Пані Лясоцкая

I

Калі першы раз Янук з'явіўся ў тым двары—страшнавата яму было. Ці то муры белыя старыя ўплыў такі на яго зрабілі, ці парк вялікі заглохшы, у якім ніколі не канчаўся змрок,— хто яго ведае. І наогул усё ў Залуччы было нейкае дзіўнае... Работнікі ўсе маўклівыя, робяць работу ўсё роўна, як пад прымусам, хутчэй сьпяшаюцца скончыць, ды ў хату забрацца, дзе людзей і сьвятла болей. У дом у панскі пайсьці—дык гэта за кару нейкую было. Вялізарны ён і пустата вялікіх старасьвецкіх пакояў жудасьць нейкую на людзей наводзіла. Па ўсёй ваколіцы казкі цэлыя хадзілі і пра муры гэтыя, і пра гаспадыню яго, пра паню Мальвіну Лясоцкую. Аўдавела пані Мальвіна рана і ад мужа, і маёнтак гэты ёй застаўся і ўсе землі кругом за колькі вёрст. Багатая пані была і нялюдзімая—ні яна куды, ні да яе хто. Жыла пры ёй старая пакаёўка, ксёндз Мышкоўскі час-ад-часу наяджаў—і ўсё. Ды яшчэ раз ці два ў год выяжджала пані зусім адна ў горад. Бавілася яна там тыдні паўтара, чаго—ніхто ня ведаў. Толькі хадзілі чуткі, што як была яна яшчэ нявестаю пана Лясоцкага, дык вадзіліся за ёю ўсякія грахі і найбольш па мужчынскай часьці. Вядома, ніхто давесьці гэтага ня мог і нічога пэўнага не магло сказаць пра пані. Затое пра пана-нябожчыка ведалі аж занадта. Было такое паданьне, што нейкі далёкі яго продак прадаў чорту сваю душу і душу ўсіх сваіх патомкаў. Праўда гэта ці няпраўда была—але-ж сапраўды ўсе Лясоцкія былі і крывадушныя, і злосьныя, і распусныя—адзін у аднаго. Апошні пан Лясоцкі рознымі праўдамі і няпраўдамі павялічыў сваё багацьце разоў у дзесяць. Колькі сірот абчысьціў ён рознымі махлярствамі, колькі людзей па сьвету пусьціў—невядома. І памёр ён раптоўна і невялома ад чаго

Шмат розных гісторый хадзілі пра Залуцкія мury. Таму і абміналі іх з апаскаю суседнія сяляне, і мала адважных знаходзілася, каб пайсьці туды на працу, хоць і добра плаціла пані Лясоцкая.

Януку ня было чаго губляць. Сірата, з малых год бадзяўся ён па чужых людзях. Быў і за пастуха грамадзкага, і ў горадзе недзе працаваў, і ў парабках у другім, маёнтку. Нават памощнікам пісара быў, пакуль ня зьняхаўся з старшынёваю жонкаю, ды не накрыў яго старшыня на гарачым учынку недзе ў пуні.

Шмат працы ў маёнтку—толькі пасьпявай. І летам, і зімою—ўспоруць чужь сьвет і да самай да зоркі да вячэрняй знай толькі сілы выганяй. А ўвечары пазьбіраюцца парабкі ў хаце, трошкі паталкуюць, пажартуюць, ды і на бакавую—рана ўставаць, а косьці за дзень папазгіналіся—ныюць, як-бы хто па іх цэпам разоў з дзесятак прайшоўся. Януку да гэтага ня прывыкаць. Дармо, што дваццаць пяць гадоў толькі скончылася,—ўсяго бачыў і ўсякага хлеба папаядаў. Пакуль прызвычаіўся на новым месцы, прыглядзеўся да новых парадкаў, дык неяк не па сабе было, а пасьля дык хоць-бы што. Нават любіў у сьвята, калі ўсе разыдуцца па суседніх вёсках, пабадзяцца па парку, палюбавацца з высокага абрыву на Нёман, паўзірацца ў маўклівыя белыя мury. Цікавілі яны Янука болей, як што ў гэтым маёнтку. Аднойчы, пасьля полудню паважыўся быў Янук сунуцца ў дом, але не пасьпеў узяцца за клямку, як яго аклікнуў стары аканом.

— Гэй, ты! Чаго ты шыешся, куды ня клічуць. Ішоў-бы на працу...

І з таго часу яшчэ глыбей запала ў думкі жаданьне даведацца, што захавалася ў гэтым доме.

II

Гэта было ўжо ў глыбокую восень. Ужо даўно пазвозілі снапы з поля, ужо лапаталі малатарні на таку, і пахае, волкае збожжа звозілі змораныя фурманкі на бліжэйшую станцыю. Казалі, што на ваенных падрадах шмат зарабляе пані Лясоцкая. Праўда, салдаты з фронту ў кожным лісьце скардзіліся, што хлеб даюць дрэнны, папалам з пяском, але-ж гэта ня пані Лясоцкая вінна і не яе парабкі—яны ўсе сумленна выконвалі свае абавязкі. У пэрым чале пасылаў з месца на месца

гурбы сухіх чырвоных лісьцяў, абтрасаў з дрэў рэшткі іх пышнага ўбёру. Нёман пачарнеў і ціха, ціха стала наўкол; толькі адны вароны—адвечныя жыхары гэтай краіны—з крыкам насіліся над пустымі палямі, над аголенымі дрэвамі.

Неяк пад вечар Янук сьляшаўся з парку да хаты. На аднэй з дарожак, з-за павароту вышла на спатканьне яму жанчына, на выгляд гадоў трыццаці пяці, нявысокая. Чорная вопратка неяк не пасавала да яе чорных вачэй і чорных валасоў—выходзіла нейкая чорная пляма, у якой зьлівалася ўсё—і твар, і фігура. Моўчкі саступіў Янук з дарожкі і зьняў шапку.

— Добры вечар, пані!..

Пані Лясоцкая (гэта была яна) нехаця павярнула твар да Янука, пільна ўглядаючыся ў яго.

— Вечар добры! А ты хто будзеш, чалавеча?

— Парабак пані.

Пані яшчэ раз акінула пытлівым поглядам усю фігуру Янука, яшчэ раз кінула галавою і пайшла.

Янук глянуў ёй у сьлед. Яна ішла на спатканьне чырванючаму на захадзе небу, і на чырвоным фоне выдзялялася яе прывабная фігура.

—Здаецца, з перцам баба,—падумаў пра сябе Янук.

Праз пару дзён павінна была скончыцца маладзьба. Гудзела малатарня на таку, і Янук разам з другімі парабкамі толькі пасьпяваў ускідаць на воз мяхі, набітыя збожжам. Мяккі пыл цярушыўся кругом, і паасобныя пылінкі, як залатыя іскры, зіялі ў палосах сонечных праменьняў.

Весела працаваць у такую пару, калі ведаеш, што хутка скончыцца самая гарачка і будуць менш напружвацца мускулы, і будзе доўгі адпачынак.

І вось у гэты час разам з аканомам старым падышла пані Лясоцкая. Парабкі здзівіліся. З іх ніхто ня помніў выпадку такога, каб пані пацікавілася, як працуюць у яе маёнтку. Работнікі супыніліся і прывіталіся. Пані моўчкі кінула галавой і абвела поглядам усіх. Чамусьці здалося Януку, што погляд чорных вачэй даўжэй спыніўся на ім і засьвяцілася ў іх нешта... Мабыць здалося гэта толькі, бо пані павярнулася да аканомы, нешта ціха сказала яму, і яны пайшлі далей... Янук закурыў, не сьпяшаючыся дакончыў цыгарку, сплюнуў і ўжо ўзяўся быў зноў за працу. Але яго паклікаў паваротны...

— Кідай працу. Паедзеш на станцыю...—І дадаў, як-бы ненарокам:

— Пані павязеш. Хурман нешта захварэў.

Януку хацелася сказаць, што гэта не яго зусім справа, але-ж ведаў ён, што з аканомам гутарыць небясьпечна: выганіць вон і грошай не заплаціць—трубі тады ў кулак цэлую зіму...

Паганяе конікаў Янук—сытыя коні, гладкія—у гаспадарцы, ой, як прыгадзіліся-б. Маўчыць пані, толькі здаецца Януку, што наскрозь сьвярліць яго вачыма. Нязручна сядзець Януку на фурманцы. Вось і лесам паехалі: хлешчуць елкі лапінамі калючымі па твары, а Янук і не зважае—адчувае ён пагляд пані—пякучы, праразьлівы.

— Цьфу, ты чорт... Што за немарасьць такая...

А колы з каранька на каранёк—скок, скок. Паглядзі, Янук, назад—зусім раскруцілася гайка... Вось і няма ўжо яе: завіхлялася задняе кола. Вось яшчэ адзін каранёк—скок, скок—і праразьлівы крык пані, і мяккі стук...

Янук пасьпеў саскочыць з вазка. Адразу кінуўся да енчыўшай пані.

— Даруйце, панічка...

— Памажы падняцца.

Як сукі дубовыя, рукі ў Янука. Паднялася пані, ступіла на левую нагу, ды так і павісла са стогнам на руках.

— Здаецца, вывіхнула...

І ня бачыць Янук, што ў вачох чорных чорцікі скачуць, ухмыляюцца, дражняць яго. Глянучы на вазок—ляжыць на баку, і кола далёка адляцела.

Схапіўся-б Янук за галаву, ды пані на руках павісла. Што рабіць?

Выцягнуў Янук скуру мядзьвежую з-пад вазка—разаслаў пад елкаю, палажыў туды пані...

Адкрыла пані вочы, слабым голасам просіць:

— Дастань з вазка саквояжык жоўдзенькі, а сам пастарайся паправіць—паедзем назад у Залучча.

Ведае добра Янук—няма жылья па блізасьці—трэба сваімі сіламі ўпраўляцца.

Э, ды што там! Паставіў Янук вазок і давай мудраваць. Добра вазіць Янук. І ня бачыць, як уважна сачыць пані за

працаю яго. Нібы-та сама працуе—грудзі высока ўздымаюцца, твар разгарэўся, вочы гараць. Сонца на захад спускаецца, неба чырвоным стала. Скончыў Янук работу—наладзіў вазок.

— Можна ехаць, пані...

— Пачакай яшчэ крыху. Баюся адразу ў дарогу. Прысядзь, вось, лепей, ды адпачні...

Янук асьцярожненька прысеў на бліжнім пнянку, і саромліва ўтупіўся ў зямлю, разглядаючы нейкі апалы засохшы сучок.

— Ці здалёку ты, маладзец... Ды і зваць цябе як, ня ведаю.

— Януком клічуць, а адкуль—дык і сам ня ведаю. Сірата я—ні бацькі ні маткі ня ведаю...

— Дрэнна жыць аднаму на сьвеце... Праўда?

— А хто-ж яго разьбярэцца, панічка. Часамі здаецца, што лепей, часамі павесіцца гатоў чалавек ад адзіноты... Гэта цяжка сказаць...

Пані нічога не адказала. Доўга абодвы маўчалі. Нейкая думка навісла над абодвымі. Змрок клубіцца пачаў паміж дрэвамі.

— Але ўсё-ж такі жыць аднаму дрэнна,—перарвала маўчанку пані...

Янук ня ведаў, трэба яму сказаць на гэта што, ці не.

— Ведаеш, пакуль дабярэмся дадому, дык зусім ноч будзе. Трэба ехаць...

Янук падняўся.

— Толькі-ж я падняцца не магу... Я ня ведаю...

— Дазвольце, панічка, занясу вас на вазок...

Як пёрышка падняў Янук пані і панёс. Сьціснулася пані гарачым клубочкам, чуе Янук і цяпло яе цела і стук сэрца. Асьцярожненька ўсадзіў на вазок.

— Які ты дужы...

Ужо зусім цёмна было, як прыехалі ў Залучча. Аканом ваўком глянуў на Янука, калі пані расказала пра няшчасьце. Але Янук і вокам ня міргнуў.

III

Ня помніць нічога Янук і не разумее, як гэта вышла. Устаў на другі дзень, пайшоў на пошукі да вазоку...

і ня ўспомніў ні разу пра ўчарайшае. А калі аканом сказаў, што пані загадала яму прысьці да яе, дык спачатку ня сыцяміў, у чым справа. Няпрыхільна нейка спаткалі Янука панскія пакоі. Холадам, мярцэвечынай нейкай павеяла ад старых сьцен. З цяжкіх дубовых рам выглядалі з пагрозаю цені мінуўшчыны: твары сівавусых суровых магнатаў, малюнкi старадаўных боек, высока ўзьбітыя валасы і вузкія талі жанчын, косьці якіх даўным даўно спарэхнелі ў фамільных скляпох.

Пакой, у які прышоў нарэшце Янук, меў зусім інакшы выгляд. Відаць, старанная жаночая рука парупілася зрабіць яго інакшым. Тыя-ж высокія сьцены, але ад малюнкаў і партрэтаў, што аздаблялі іх, ня холадам веяла, а нейкаю падкупляючаю сьвежасьцю. Радасьць жыцьця, поўнакроўнасьць маладой жанчыны, імкненьне да сьмеху, да радасьці, так і білі з усяго, што было ў гэтым пакоі. Дробезь нават—учарайшыя кветкі ў парцэлянавай вазе ў самым цёмным кутку пакою—нават гэта дапаўняла агульны малюнак і, каб ня было гэтых кветак, дык, мабыць, пусткаю нейкаю здаваўся-б гэты куток.

Пані Лясоцкая спаткала Янука, адкінуўшыся на сьпінку каляровай, у дзіўных вузорах, кушэткі. Дзіўнаю здалося ўсё Януку—і гэты пакой увесь, і малюнкi, і вопратка гаспадыні, нябачаная раней вопратка, якая, закрываючы частку цела, прымушала думаць аб усім. Наўмысьле, ці не—адкінуўся лёгкі падол вячэрняй сукенкі і праз панчошу прасьвечвала белае акруглае калена... Не саромейся, Янук! Бачыш, пані запрашае цябе сесці. Вось на гэтае самае крэсла, што так блізка стаіць ад яе...

— Дзякую, панічка, я пастаю.

Ашалеў дзяцюк зусім. І ня думаў пра гэта, не чакаў гэтага, а вось нічога Янук ня бачыць, апрача вачэй чорных гарэзных, ды шаўковых брывей. Эх, Янук! А пані ласкава так глядзіць на хлапца, відаць, не прайшла дарам учарайшая прыгода, ня можа яшчэ пані ўстаць... Слухае Янук, і словы чуе, але сэнсу іх ня можа ўлавіць.

— Забылася я табе ўчора падзякаваць за тое, што дахаты без бяды вярнулася... Ня ведаю, нават, як і падзякаваць табе за гэта...

Не глядзі, Янук, на паню. Хай сабе выгінаецца, хай сабе грудзі высокія ўздымаюць сукенку, хай... Сячы, юнак, дрэва па сабе...

Але ня можа Янук нічога ні сказаць ні зрабіць, як у сьне якім... Бо хіба-ж асьмеліўся-б Янук хаця пальцам дакрануцца да пані... Моцна ўмее абнімаць Янук, а пані, пані не бароніцца. Ці-ж яе гэта рукі завіліся на шыі Янука, ці не яе гэта вусны шукаюць яго вуснаў... Нешта хоча сказаць Янук, але з горла толькі ахрыплыя энкі вырываюцца. Вось зараз закрычыць пані, зьбягуцца людзі, і канец будзе Януку... Няхай. Але маўчыць пані, клубочкам завіваецца, туліцца шчыльней і шчыльней...

Ноч ціхая, ціхая... Прачнуўся Янук і ня ведае, што з ім і дзе ён. Пасмы белага сьвету ліюцца з вакна на крэслы, на падлогу, на дываны. Пані сьпіць і косы чорным полымем размяталіся... Увесь хмель вяляцеў з галавы Янука. Выразна паўсталала прад вачыма ўсё, што было ўвечары, і Янук аж здрыгнуўся ад нейкага агіднага пачуцьця і здалося Януку, што гэта цмок нейкі ашчаперыў яго, упіўся ў яго сэрца і хоча высмактаць яго кроў, яго сілы—усё. Не, трэба як мага хутчэй уцякаць адгэтуль.

...Вые воўк у лесе. Толькі ня з распачы вые шэры лясны гаспадар. Цёмна ў лесе, і вузкія сьцежкі там, і дзівы глядзяць з-пад кожнага лістка. Але ведае воўк усе дарожкі, усе кусьцікі ў лесе. Лёгка ступаюць воўчыя ногі па лісьцях, па ссохлых галінках, выгінаецца цела воўчае пруткае, мускулы напружыліся.

— Гэй, ваўкі, браты мае!.. Дрэмлюць у цёплых хлявох авечкі і бараны тлустыя, цяжкія, сакавітыя. Пойдзем, ваўкі, браты мае, і паглядзім, якія сны ім сьняцца. Усім яны здаволены, нічога ім ня трэба... Пойдзем і возьмем сабе самага тлустага, самага дурнога, самага задаволенага барана. Возьмем сабе аднаго, а рэшту пакінем—хай сабе сьняць свае сны... Гэй, ваўкі, браты мае.

Сьвеціць месяц на пустое поле. Белы сьвет, мяккі, так і западае ў кожную ямку, у кожную баразну. Блудзяць ваўкі па полі, бліжэй і бліжэй да вёскі падыходзяць.

Цёпла авечкам у хлеве, а ваўку ў лесе ня вельмі. Але, ці прамяняе ён свой лес на хлеў цёплы авечы?

Вые воўк у лесе, адзінаго сабе...

Устаў Янук, ва ўвесь рост выцягнуўся. Кружыцца яшчэ галава, яшчэ цягне крыху да гэтых кос, да вачэй гэтых чорных, да белых грудзей...

Заварушылася пані, вочы раскрыла.

— Куды ты, Янучок мой?..

— Пайду, ня хочу... не магу...

— Куды?..

— А ці ня ўсё роўна... У мяне дарога свая...

Ускочыла пані...

— Дык ты... дык ты зусім?

Грудзі калышуцца, уздымаюцца высока.

— А чаго-ж... Што мне тут рабіць?..

І павярнуўся да выхаду.

Зьверам рванулася пані да дзвярэй і рукі раскрыжавала на іх.

— Ня пушчу... Мой ты... Ня пушчу.

Янук рвануў за руку.

— Пусьці... Што тут валэндацца.

Адкінула пані галаву.

— Янучок, чаму гэта? Мне-ж здалося, што любіш, я думала... Яшчэ ніхто ня быў такім любым... Ты ведаеш, многія дабіваліся, ногі цалавалі... Я сама любіла... Вось, ты ведаеш! чаго я ездзіла ў горад?.. Я да каханка да свайго ездзіла. А цяпер, цяпер навошта ён мне?..

Янук моўчкі стараўся адпіхнуць пані ад дзвярэй, але як прырасла да іх.

— Янучок, няўжо я дрэнная такая. Вось... Паглядзі...

Бліснула цела ў белым сьвеце.

— Янучок, застанься... Я цябе зраблю шчасьлівейшым у сьвеце, ты будзеш вядомы, багаты...

Падкацілася нешта пад горла Януку. Заварушылася агіда да ўсяго гэтага і да словаў пані...

— Пусьці, ты...

Вылаяўся моцна і сілай адшвырнуў жанчыну на падлогу. Адчыніў дзверы і вышаў.

— Янучок...

IV

Хадзіў Янук па засыпаных белымі плямамі сьвету дарож...

— Эх, як добра...

Успомніў Янук пра горад далёкі, пра даўнейшых сваіх таварышоў успомніў, пра работу сваю.

— Усё роўна, не заставацца-ж тут...

Паглядзеў Янук на палац яшчэ раз. О, якія-ж цяжкія сьцены, як давяць яны. Нельга стрываць...

І ў вачох Янука бліснулі злыя зялёныя іскаркі. Пашоў у пуню і хутка вышаў адтуль, цягнучы нешта пад пахаю. Падышоў да палаца і зьнік недзе ў цень...

Праз хвілін дзесяць ішоў Янук па белай дарозе, насьвістваючы нешта. На твары гарэла ўрачыстасьць, перамога пала-нела ў вачох.

Гэй, гэі... Там, далёка, далёка горад. Стары горад, цяжкі і грамоздкі. Там сябры даўнейшыя і старая праца будзе. Вые ў лесе воўк і гараць на дарожках вілаватых воўчыя вочы. А Янук усё ідзе па дарозе і ня страшна яму, а неяк лёгка, лёгка. Так вось, як-бы скончыў нейкую цяжкую работу, і ведае, што будзе доўгі адпачынак. Хай сабе вые ў лесе воўк, хай склікае сваю воўчую раць. Ідзе Янук па белай дарозе, песьню насьвіствае і з кожным крокам усё лягчэй і лягчэй яму робіцца.

Вось і лес.

Янук абярнуўся назад і глянуў на пакінуты двор, што застаўся далёка, чуць не за вярсту. Сіняе неба ўсыпана зорамі, а на сінім фоне чырвонымі языкамі шугае полымя і чорнымі кудрамі раскінуўся дым. Усё вышэй і шырэй чырвоныя языкі...

У бліжнім сяле трывожна зазванілі званы...

Янук яшчэ пастаяў, паглядзеў, павярнуўся і зьнік у лесе.

Звоны-перазвоны...

Зазьвінелі косы,
Зазьвінелі ў полі.
Выйду на пракосы,
Выйду на прыволье.
Адцьвіла шypшына,
Зацьвілі рамонкі.
Звоны-перазвоны
Ў водары салодкім.
На шаўковых скронях
Дыямэнты-росы.
У траве высокай
Раньне завілося.
Адзьвінела поўнач,
Завілося раньне,
Засьвяцілі вочы
Зорнымі агнямі.
Усплыла зарніца
Ў залацістым раньні,
Досьвіткі ў галінах
Проймы загушкалі.
Зазьвінелі косы,
Зазьвінелі ў полі.
Выйду на пракосы,
Выйду на прыволье.
Адцьвіла шypшына,
Зацьвілі рамонкі.
Звоны-перазвоны
Ў водары салодкім.

Максім Лужанін

Скрыжаваліся сьцежкі

Скрыжаваліся сьцежкі:
вясна і восень.

Скрыжаваліся сьцежкі:
краса і сьмерць.

Ты ня скардзішся,
а чагосьці
Задуменьне на вуснах
пачало дрантавець.

Раскажы мне,
што ты згубіла,
дзе пасеяла
супакой на пяску?
І з якімі вятрамі,
з якою сілай
задуменьне на сэрца
прышло адкуль?

Сумны погляд лунае,
лунае далёка.
Ня спыніўшыся
ўсё бяжыць і бяжыць...
А здавалася проста,
Звычайна і лёгка
перайсьці далягляды
і спачыць на мяжы.

Ай, чаму?!
Упілася туга у постаць,
ты чытаеш тугу
на абліччах другіх.
А здавалася,
так звычайна і проста

кінуць шыр берагоў
і прыйсьці ў берагі.

А ці ведала ты
непачатую песьню?
І пачатку ня знаюць,
і канца ня чуваць.
А чамусьці ад гукаў
маркоціцца месяц,
ў дзямэнтнай расе
застывае трава.

Але ты не шкадуў
гэтай вечнай пагоні!
Мне здаецца, што ты
не ля суму прышла!
міліёны гадоў
аблятаюць цяжкія півоні
і кладуць пурпуровасьць
на мрамур стала.

Недапета жыцьцё...
Недапета каханьне...
Хто пачатак расказа,
хто канец прынясе?
Можа сёньня увечар
народзіцца раньне,
і ружоваю стане
асмуглая цень?!

Дай мне вочы свае—
бліскавіцы бяз грому!
шаўкавістай кудзеляй
касу рассып!
Колькі прыдзе далёкіх,
дасюль незнаёмых,
ціхай ласкаю слоў
на пасад запрасіць.

Бы увосень—
складуцца лістамі галовы,
болем сёнца ўкрыюць

дарогі твае,
і задумных поэтаў
званчэйшыя словы
для цябе—
завіюцца ў сузор'і поэм.

А цяпер—
скрыжаваліся сьцежкі:
вясна і восень.

А цяпер—
скрыжаваліся сьцежкі:
краса і сьмерць.
Ты ня скардзіўся,
а чагосьці
задуменьне на вуснах
пачало дрантавець.

А. Траецкі

Бор высакалі

Гнуцца, размашыста ёрзаюцца каля камля дзье сьпіны.
Адна шырокая, плячыстая, як камень. Другая тонкая, смыка-
ватая, і худыя лапаткі папераменку выкрэсьліваюцца з-пад ру-
башкі, калі цягне к сабе, альбо падае ад сябе пілу.

Шах-шах-шах... з ліпкім цягучым пахам смалы разно-
сіцца ў паветры.

Пілююць сасну.

Высокая падгалістая стаіць, нібы ў якімсьці задуменьні.
Стаіць і трывожна шэпчацца ў высь, у ясноту бяскрайнага
неба. Навокал яе такія-ж самыя падгалістыя ў ціхай маўклі-
васьці, у затаёнасьці выжыдаюць свайго чароду.

Выжыдаюць, каб потым у апошні раз трывожна прашумець
гальлём, хропнуць, зламацца, пакінуць поўсотню гадоў насе-
джанае месца і толькі на ўспамінак аставіць пасья сябе шырокі,
стрыжнёвы пень, які яшчэ дзiesiąткі год будзе сядзець, абрастаць
мохам, будзе ўзбуджаць туманныя ўспаміны аб сасне, аб тры-
вожным зімовым ропаце бору, аб сумных асеньніх напевах.

Здалёк дружна пераклікаліся сякэры, шахацелі пілы, з
трэскам і шумам валіліся сосны.

Глухі стогн ракатаў у гальлі.

Бор высакалі...

— Стой,—адазваўся худы з птушыным носам і разагнуў
кастлявую сьпіну, ад чаго яна стала яшчэ вузей і вострыя ла-
паткі яшчэ больш вытырклі на плячох.

— Годзе, кажу!

— То шчэ-ж ня падае,—буркнуў шырокаплечы, курносы і
налёг на пілу.

— Дармо—выцягвай!

Стаялі каля сасны: адзін высокі, перахвацісты ў поясе, як
аса, другі каранасты, нізкі.

Тапары гулка пераклікаліся здалёк, і бор трывожна шумеў, нападўняўся цягучым пахам смалы.

Шумела сасна.

Шумеў бор.

Шархацелі навокала пілы.

— Хадзем, брат Мікола, пасядзім каля ракі, — гаварыў высокі, з птушыным носам, і глядзеў некуды ў даль, у глыб лесу, цераз галаву нізкага, каранастага.

— Хадзем, дружа, пагаворым троху...

— А хто будзе пілаваць?

Птушыны нос пачмыхаў, сабраў маршчынкі і яшчэ глыбей паглядзеў цераз голаў, у глуш, у нетру.

— Та-а-к, браце. Ня хочацца верыць, што песенька наша сьпета. А выходзіць, што так... І хто-ж мы пасьяля ўсяго?.. Сабачыя сыны?.. Эх Мікола, Мікола, як ты, брат, не разумееш нічога.

— А што разумець?—пілі—ды і ўвесь табе розум.

— Пілі... пілі... хадзем!

Калі ішлі, то ступаў няўпэўнена, блытаўся і доўгая рубашка хісталася, як на калу, на худых кастлявых пляхох. І лапаткі вострымі грабеньямі тырчэлі, падымалі рубашку, ад чаго яна рабілася ззаду шмат карацей.

Усьлед ішоў другі—каранасты, нізкі—шагаў, цяжка, цьвёрда. І пад тоўстымі босымі нагамі трашчала, храбусьцела сухое сучча.

Ішлі між пнёў, між калод па шырокай, як скінуць вокам, пасецы. Пні блішчэлі, пераліваліся смольлю на сонцы. І гэта-ж самая смоль плыла ў паветры—пахучая, гострая.

Паселі на шурпатай калодзе, на круцізьне абрыва ў вір, у чорнае бяздоньне. Перад вачыма плыла рака—шырокая, спакойная. Плыла, шапталася з берагамі, падлізвала іх, роўная, ціхая.

Плыла рака. Праплывалі па ёй карынкi, трэскі зялёныя, ніткі багавінныя. І здавалася тады птушынаму носу, што і сам ён плыве. Плыве разам з шурпатаю калодаю, што пад ім, разам з берагам, разам з белымі пнямі, з ламаччам, што як будынкамі ўсейвала лаўжамі ўсю пасеку.

Плывуць яны ў далёкі пакінуты край, дзе засталіся лепшыя сябры, жонка, дзе засталася самая лепшая частка жыцця.

Моршчыцца нос. Зьвісаюць валасы камякамі на лоб, і на язык просяцца цёплыя, любыя словы.

І міма волі, сам для сябе, пачынае:

Эх, брат Мікола, як быў я калісь студэнтам, э-эх, жыцьцё...

Мікола знае, аб чым будзе гаворка—ня раз чуў ужо—але не перабівае, бо і самому ахвота ўспомніць што-небудзь з бы-валяшняга. Але ня ладзяцца ў Міколы думкі. „Мяшае“—раш-шў Мікола і плюнуў на свой тоўсты шурпаты кіпець на назе. Сьліна пацякла на траву, як па кары, на мазолістай скуры пальца. Пацякла і завісла на кончыку травіны, як павуковае гняздо. Загойдалася, заварушылася. І ад гэтага яшчэ раз захацелася плюнуць Міколе на кіпець ды ўжо спусьціць на другую травіну. „Няхай будзе два павучыныя гнязды“.

А птушыны нос усё гаварыў і гаварыў. Галава схілялася нізка ў калені. І вочы глядзелі між ног у адну кропку ў траву, на мурашку, што капашылася ў траве з шыпулінаю.

— Выедам, бывала, вось гэтак на рэку. Вясна, пах, шырыня. Абтыкаем лодку чарэмшынаю—і пашлі і пашлі... Сядзім поруч—яна туліцца да мяне, а я да яе... А насупроць на лавачцы другая пара... Усе маладыя, вясёлыя... Э-эх, жыцьцё!..

Мікола плюнуў на другі кіпець. Сьліна пацякла, расьцяглася ў струну, пагойдалася, павісела над абрывам і, нашчу-паўшы ўнізе травінку, сабралася на ёй у камок, у павучынае гняздо.

Птушыны нос яшчэ ніжэй спусьціўся ў калені. Адно было прашмуленае, і скрозь ніткі сьвяцілася голая скура, другое—палатанае з махрачамі.

І вось нос захаваўся між іх, зьвіснуў к зямлі, к траве, к мурашцы, што паўзла ўжо цяпер па барляшу, па рыжай нямазанай дзёгцем халяве.

Сачыў за мурашкаю, за думкамі і яшчэ за чымсьці, што падымалася, расло, шырылася ў нутры.

І ад таго, што сядзеў перагнуўшыся, рубашка падымалася ўверх, і ад паясьніцы відаць было голае цела, вострая гурбаватая спіна. Быў толькі ў адным верхнім адзеньні.

Другім адзеньнем было неба чыстае, сіняе. Адзявала яно луг, лес, рэку і ўсё,—што жыло, варушылася пад ім. Па небу плыло воблачка белае, як сьнег, як ком ваты. Плыло над ракою

плыло ў раце, у глыбіні, у бяздонні. Бо і там было неба, такое-ж самае шырокае, бяскрайнае.

Плыў і разьліваўся над вадою гостры цягучы пах смолі. Пах бору—Вясны.

І здалася худому з птушыным носам, што ён чамусьці ўжо ня плыве, што ён дзесьці з боку гэтае агульнае плыні, што ён прыліп, прыклеіўся. Прыліп, як мурашка, якую вось толькі што раздавіў на халяве, як нешта лішняе, нікому не патрэбнае, „і як яны, як... як яны могуць, сволачы!“ хочацца камусьці крыкнуць, схваціць за горла і раздушыць як мурашку, як раздушылі яго. „Але не... хто кажа, раздушылі?.. Ён яшчэ моцны, яго жылістыя кулакi яшчэ зжымаюцца да болю, да крыві. Ён паверне яшчэ ў другі бок гэтую плынь, ён не паплыве, а па імчыць на хвалях яе ў туманы, у цемень гісторыі. Ён будзе рухавіком усяго“.

— Мікола!..—вынырнуў птушыны нос. Вочы заіскрыліся дзікаю кошкаю, упіліся ў шырокі вуграваты Міколаў твар.

— Мікола, бра-а-це... чаго сядзець?.. чаго ждаць? Пара, брат, за дзела... Я рашыў... Я сёння пайду хоць да самага Пілсудзкага за сродкамі. Пара-а... Го-о-дзі-і... Мы павінны зорганізавацца... Выступіць... Мы павінны р-разграміць, разбушаваць усю Расію. Мы адамсьцім... М-м-ы-й...

— Цьфу,—харкнуў Мікола з круцізны ў вір, і покульсьліна ляцела да вады, устаў з калоды і зацяжна зяўнуў на сонца.

— Ты ня верыш... Я. Я...

— От, хадзем піліць...

Як скрозь сон прабурчэў і падаўся ў глыб пасекі плячystы, каранасты, увесь пахож на камя.

Чалавек з птушыным носам усхапіўся, перагнуўся асою, і ў тры скокі нагнаў каранастага.

— Чакай!—учапіўся за плечы, за рубашку, зашыпеў, заскіргітаў зубамі...

— Дык кажаш, трэба піліць!.. Мікола?.. і да магілы так. Ёсць гэта ня наша... А мы?.. Мы мурашкі, расьціснутыя калясом... Дык навошта-ж піліць... Усё роўна... Мікола, і яна мяне кінула, я адзін... Хе-хе-хе... думалі быць вараціламі гісторыі, а вышла сьмяцьцё... Мікола, скажы—хто мы? Усё жыве, плыве, радуецца, дыша жыцьцём, дыша вечнасьцю... А мы дажываем, мы, агідныя пляўкі жыцьця... Дык навошта-ж піліць?.. Каму?..

Чалавек, як аса, перагнуўся, ушпіліўся за рукаў, за крысу, затопаў барляшамі і ад усёй сілы падубіў Міколу на бераг, на круцізну, на абрыў.

— То куды ты дубіш?

— Мікола! а можа наступіць яшчэ наш чарод?.. Можа мы яшчэ пагуляем з табою?... Помніш, як тады ў мястэчку? Э-эх, рубанулі хлопцы...

Птушыны нос, як руль, накіраваўся цераз галаву Міколы. І кашачыя вочы глядзелі ў даль, цераз пні, цераз пасеку, у бор, у глыбіню.

А перад вачыма сівая барада, пейсы і другія вочы, глыбокія, сьлязьлівыя. І няўжо гэта тая барада, што трашчэла ў яго кіпцях... Няўжо тыя вочы, што глядзелі ў яго душу, у каламуць, у бруд?.. Няўжо гэта ён,—нягодны, паршывы жыдзюга?.. А вось другі і трэці, і многа, многа іх...

Паскладалі рукі, пасхілялі пакорліва голавы і ўсе глядзяць на яго, на птушыны нос, у кашачыя вочы, усе шэпчуць нешта—просяцца...

А пад імі плыве рака шырокая, паўнаводная.

І над ракою, і ў раце неба чыстае, сіняе.

І ўсё кудысьці плыве, плыве...

Плыве рака.

Плыве неба.

Плыве воблачка па небу.

І здаецца птушынаму носу, што і сам ён вось-вось паплыве—з ракою, з небам, з белымі пнямі, з гострым цягучым пахам смалы...

Паплыве ў даль, у прасторы, у далёкі пакінуты край... Паплыве да яе, да прыгожае... Паплыве да жыцця, да шчасця...

Э-эх, няхай-бы ўсё гэта быў сон. Сон вясны, хараства, сон пахучага бору... Але вось борады, борады, пейсы, вочы і ўсё просяцца, шэпчуцца...

— Ну, то хадзем пілаваць,—буркнуў Мікола, плюючы ў вір, у глыбіню...

— Пілаваць?.. А як туды—за сьлінаю... і мы-ж такія самыя пляўкі, і нас выплюнула...

І толькі бачыў Мікола, як засьвяціліся кашачыя вочы, як перагнулася худая, вострая сьпіна, як з-пад рубашкі бліснула наляту голае цела і потым усё зашумела, закіпела ў віры.

Пабеглі кругі. Струсанулася неба ў раце, захісталася, паплыло.

Яшчэ раз плюнуў Мікола ў вір, у муць, у кіпячыя бурбалкі і пашоў каранасты, шырокі, як камель.

Потым раздаліся гучныя водгукі тапара.

Сек размашыста, цьвёрда. Здалёк адклікаліся другія...

Сасоньнік з трэскам, з рокатам валіўся на дол.

Бор высякалі.

Пятро Глебка

* * *

І зоры, і месяц, і сіль над палямі
вячыста ня моўкнуць—шасьцяць,
а думкі віюць, разьвіваюць памалу

Вялікую Песьню Жыцьця.

Над морам, над лесам, над дзікаю стромай,
узьвеяла сонца свой сьцяг...

Яго шаўкавістыя, дзіўныя строі
у ветрах вякоў шалясьцяць.

За гэтым сугучнасьць такая і стройнасьць

загэтым у цьвеце зямля,
а мы сваю радасьць на стужкі пакроім,
каб выслаць кілімамі шлях.

Е. Пфляумбаум

Легенда

Гордая цвіль чаравала мінулым
Сьвежую кветку вясновай даліны;
Цьмяныя шолэхі зваблівым гулам
Ціха плылі у плястычнасьці плыні...

Чары адвечныя!.. Чары узрочныя!
Любую кветку у хмельных павеях
Заласкаталі русалкі паўночныя
У пэрлах расістых плывучыя фэі...

Зблякнула кветка у змроку нязнанага,
Ціха пялёсткі зьвівалі жалёбу,
Стройнага келіху сьвежая рана
Зьзяла пагрозаю будучых бур...

Сьмерць падпаўзла... а у хвалях сымфоніі
Чуецца рытм сьветлакудрай вясны.
Сонцам атулены гнеўныя скроні,
У сэрцы-ж халодныя чорныя сны.

М. Каспяровіч

Мотывы барацьбы ў творчасьці М. Багдановіча

Беларуская культура ні монстр, ні рарыцэт, ні унікум, а гістарычная зьява жыцця, яўляючаяся гасьцінай эўропэйскага гістарычнага паступовага руху.
М. Багдановіч ¹⁾.

Дзесяць год назад, 25 мая 1917 г. на чужыне, у Ялце памёр адзін з найвялікшых беларускіх пісьменьнікаў—Максім Адамавіч Багдановіч. Памёр ён ад сухот, маючы 25 з чымся год ад роду. Вялікая дачасная страта для беларускай літаратуры была адзначана ня раз як у 1917 г., так і пазьней.

Усе дасьледчыкі беларускай літаратуры і гісторыі культурна-нацыянальнага адраджэньня неаднойчы констатавалі надзвычайную мастацкасьць і высокую культурнасьць яго твораў. Але не ў адным гэтым зышліся амаль што ўсе яны ў справе ацэнкі маладога, яшчэ доўгі час непадмянімага, песняра. Чамусьці здаўся ён ім і скэптыкам, і пэсымістам, і поэтам чыстага мастацтва, і глыбокім індывідуалістам.

„Наогул, творы Багдановіча—гэта чыстая поэзія, без жаданьня каго-колечы навучаць, без якіх-небудзь староньніх тэндэнцый“, адным з першых сказаў сваё слова А. Навіна ²⁾. „Ані гэты (нацыянальны. М. К.), ані сацыяльны элемент не складаюць глаўных азнак яго літаратуры ³⁾. М. Багдановіч—прадстаўнік так званай чыстай поэзіі, поэзіі хараства ⁴⁾. Гэта глыбокі індывідуаліст ⁵⁾“ „Он затрагивал и общечеловеческие

¹⁾ Цытавана па: У. Ігнатойскі. Кароткі нарыс нацыянальна-культурнага адраджэньня Беларусі. Час. „Вольны Сыцяг“ ад 1921 г. № 4 стар. 21.

²⁾ А. Nawina. „Nasy pieśniary“ W. 1918, стар. 52.

³⁾ М. Гарэцкі. „Гісторыя беларускай культуры“, выд. 2, В. 1921 г. стар. 175.

⁴⁾ У. Ігнатойскі. Кароткі нарыс нацыянальна-культурнага адраджэньня Беларусі. Час. „Вольны сыцяг“ за 1921 г., № 4, ст. 21.

⁵⁾ У. Ігнатойскі. Кароткі нарыс нацыянальна-культурнага адраджэньня Беларусі. Час. „Вольны Сыцяг“ за 1921 г., № 4, ст. 20.

мотивы и изображал их, как поэт чистого искусства для искусства" ¹⁾ (курсыў наш. М. К.).

Але далей за ўсіх у гэтых азначэннях пашоў Пятуховіч, а за ім Э. Жылуновіч. „Скептыкам і пэсымістым выступае перад намі (і) Максім Багдановіч—сьцвярджаў першы ²⁾. „Мотываў барацьбы няма зусім у Багдановіча“ ³⁾. „У яго вершах ня трэба шукаць ні грамадзянскіх мотываў, ні рэвалюцыйнага настрою: ён стараецца быць поэтам чыстага характа“ ⁴⁾. „Максім Багдановіч—імпрэсіяністы па напрамку, пры гэтым адцягнуты ад людзкае сучаснасьці, ад адносінаў у чалавечкай грамадзе, ад жаданьняў масы. Ён—індывідуалісты, і калі зрэдку падмячае дынаміку жыцьця (цыкль вершаў „У Вільні“), то толькі на момант, паколькі гэта кідаецца ў вочы сваёю павярхоўнасьцю“ ⁵⁾. „Ня ведаў ён у жыцьці чалавечым іншага закону, як характа, і быў ён у жыцьці больш можа, чым у поэзіі, гасьцём „высокага неба“ (гл. нэкролёг у часопісі „Грамада“ 1917 г. № 4) ⁶⁾. „Вследствие тяжелой обстановки, окружающей поэта, он и в своей жизни не видит определенной цели для деятельности“ ⁷⁾. „Поэт тоскует (здесь), что мы напрасно в жизни тратим свои силы часто последние“ ⁸⁾. „Заўсёды М. Багдановіч адзін: і калі радуецца, і калі сумуе. Ад сябе ён вітае жыцьцё, калі яно яму паказваецца прыемным, ад сябе кляне яго,—калі яно не падабаецца яму“ ⁹⁾. „І ўрэшце вышла, што характа, якому ён аддаў свае сілы—бяздушная, адцягненая рэч, не сагрэтая колектыўным пачуцьцём—не задавала я поэту“ ¹⁰⁾. „Парой ён нават сумняваецца ў каштоўнасьці моцных мігаў і ўражаньняў, якія часам ён так высока ставіць“ ¹¹⁾. „Гэтак нават з думкай

¹⁾ Е. Карскі. Беларусы. III, 3. Пгр. 1922, ст. 319.

²⁾ Пятуховіч. „Максім Багдановіч, як поэт імпрэсіяністы“. Час. „Полымя“ за 1923 г. № 7-8, ст. 97.

³⁾ Ibidem, ст. 98.

⁴⁾ Э. Жылуновіч. Беларускае пісьменства. Зб. „Беларусь“ 1924, ст. 313.

⁵⁾ Ibidem, ст. 313.

⁶⁾ У. Ігнатойскі, ст. 21.

⁷⁾ Е. Карскі, ст. 316.

⁸⁾ Ibidem, ст. 314.

⁹⁾ Э. Жылуновіч, 313.

¹⁰⁾ Ibidem, ст. 313.

¹¹⁾ Пятуховіч, ст. 97.

аб каханай айчыне злучаецца ў М. Багдановіча філэзофія нірваны, нябыцця¹⁾—кажа Пятуховіч¹⁾), цытуючы:

„Там хоць у гліне, хоць у брудзе,
Там пад зямлэй
Найдуць мае слабыя грудзі
Сабе спакой“.

Праз прызму свае абасобленай самотнасці глядзеў ён і на долю Беларусі, якую прышоў адраджаць к новаму жыццю. „Заклятая богам“, уваччу Багдановіча яна ня мела ніякага выйсця, каб парваць ланцугі закліцця²⁾. „Пэўна, што часткаю на гэткім яго настроі адбіваецца хворае здароўе, сухоты поэты, а самае галоўнае, ведама, змяшчалася ў тым, што ён быў адарваны ад грамадзкага жыцця“³⁾.

Такое дружнае зданьне даследчыкаў беларускай культуры здавалася-б не пакідала і думкі аб чым-небудзь каштоўным у творчасці М. Багдановіча, апрача засьведчаных імі яго недасяжных формальных высотаў. На справе-ж, як ні прасталінейны вышэйпрыведзеныя погляды, аднак, уласнікі іх не маглі не зрабіць пэўных (больших або меньших) уступак ім у сваіх працах.

„Праца дзеля свайго далёкага, цёмнага, забытага ўсімі народу сталася галоўнай мэтай яго (Багдановіча. М. К.) жыцця⁴⁾—даводзіў той-жа А. Навіна.—Ён заплаціў дань часу і служыў бацькаўшчыне па ўсёй сваёй магчымасці, надаючы некаторым творам нацыянальнага элементу“⁵⁾. „Невясёла было яго жыццё, але заўсёды вочы былі яго ясныя, поўныя веры ў лепшую будучыну далёкай маткі сваёй працоўнай Беларусі“⁶⁾. „Как сильна была у Багдановіча вера в возрождение Белоруссии видно из (следующего) его сонета: „Паміж пяскоў“⁷⁾...“ згаджаўся Карскі. Жылуновіч, стараючыся ўгрунтаваць свае довады аб пэсымізьме Багдановіча, нечакана констатаваў: „Аднак, жывучы на зямлі і, тым болей, прымаючы ўдзел у вялікім вызваленчым руху цэлага народу, М. Багдановіч ня можа не адгукнуцца на людз-

¹⁾ Пятуховіч, ст. 98.

²⁾ З. Жылуновіч, ст. 314.

³⁾ Ibidem, ст. 315.

⁴⁾ А. Навіна, ст. 47.

⁵⁾ М. Гарэцкі, ст. 175.

⁶⁾ У. Ігнатюскі, ст. 21.

⁷⁾ Е. Карскі, ст. 318.

кія справы¹⁾“. Нават Пятуховіч, які найбольш стараўся давесьці, што Багдановіч абсалютны пэсымісты, згадзіўся, што „ён (М. Багдановіч. М. К.), праўда, любіў свой родны край, сваю Беларусь²⁾“. Усе апошнія думкі, у прадвагу першым сьцьверджаньням аб пэсымізьме Багдановіча, вельмі малалічныя і іх трэба старанна шукаць у гістарычна-літаратурных працах. Ня гледзячы на апошнія, яны ўсё-ж даводзяць супярэчнасьць у поглядах кожнага дасьледчыка паасобку і ўсіх паміж сабой. У сваю чаргу гэта сьведчыць аб недаведзенасьці таго, што Багдановіч сапраўды пэсымісты. Ёмкненьне давесьці гэта грунтуецца, з аднаго боку, на няпоўнай знаёмасьці з тэкстамі М. Багдановіча, і з другога—на прыманьні на веру довадаў аднаго дасьледчыка іншымі. Ня гледзячы на моц традыцыі, так доўга цягнуцца не магло і хутка быў выказаны супроцьлеглы погляд: „Асноўная тэма М. Багдановіча,—змаганьне, навокала якой гуртуецца ўсё іншае. Анцімоніі нашых крытыкаў аб адданасьці М. Багдановіча „чыстаму мастацтву“ і заняўбаньні грамадзянскіх мотываў—абраза для яго памяці³⁾“.

І сапраўды гэта так. Але вернемся на хвіліну да поглядаў памянёных дасьледчыкаў. Як мы бачылі, Навіна, Гарэцкі, Карскі і інш. адначасна даводзяць наяўнасьць у Багдановіча пэсымізму і чыстага мастацтва, з аднаго боку, і вялікай веры ў адраджэньне краю, адданасьці працы на карысьць народу—з другога. Жылуновіч, пішучы, што М. Багдановіч быў адарваны ад сучаснасьці, праз некалькі радкоў сьцьвярджае, што той-жа Багдановіч прымаў удзел у вялікім вызваленчым руху беларускага народу. Адно Пятуховіч трымаецца больш цьвёрда і прагаварыўся толькі раз аб тым, што Багдановіч любіў Беларусь, хоць і быў пэсымістам.

Каб лягчэй было, умовімся аб тэрмінах. Па новаму выданьню энцыклёпэдычнага слоўніка „Пессимизм (от латинского *pessimus*—найхудший), в противоположность оптимизму—отрицательная оцэнка жизни человека и мира. Наиболее простая форма—эмпирический П. возникает как следствие отрицатель-

¹⁾ З. Жылуновіч, ст. 314.

²⁾ Пятуховіч, ст. 97.

³⁾ Гайдукевіч, „Смела ўперад дружным сьпевам“, час. „Маладняк“ за

ных сторон индивидуальнаго бытия человеческого“ ¹⁾. І там-жа „Системой абсолютного П. является буддизм ²⁾, а „новейшей формой абсолютного П. является метафизический П. Шопенгауэра“. „Мир не есть, как утверждает теизм и пантеизм, осмысленный продукт пребывающего в нем, или вне его разума, напротив, он бессмысленный продукт „слепой воли“, он—объективизация этой воли. Поэтому и человеческая жизнь есть стремление без цели и предела“ ³⁾. Згодна Гартману „Пессимизм должен основываться не на суб’ективных настроениях, а на научном анализе, он также отмечается от мрачного настроения, как учение об оп’янении—от самого оп’янения“ ⁴⁾.

Чым-жа даводзіцца, што М. Багдановіч пэсымісты? Пятуховіч у сваім артыкуле прыводзіць урывак вершу пісьменьніка:

„Ня будзеш цяжкая ты сыну
Свайму, зямля.
Там хоць у гліне, хоць у брудзе,
Там пад зямлёй,
Найдуць мае слабыя грудзі
Сабе спакой“.

Пры гэтым крытык констатуе: „гэтак нават з думкай аб каханай айчыне злучаецца ў М. Багдановіча філёзофія нірваны, нябыцця“. Нас проста дзівіць, чаму крытык у простым звычаі беларускага народу бачыць філёзофію нябыцця. Кожны селянін хоча быць пахаваным на сваёй радзіме і перад сьмерцю просіць аб гэтым. Загад нябожчыка па мажлівасьці выконваецца і часамі яго вязуць даволі далёка на яго радзіму. Багдановіч гэта ведаў і з вершу толькі гэта і відаць. *Там, на Беларусі*—пад зямлёй знойдуць слабыя грудзі спакой, а ня дзе інакш. Ці ня ўсё роўна пэсымістаму, дзе яго пахаваюць?

Калі поэта гаворыць:

„Жывеш ня вечна, чалавек,
Перажыві-ж у момант век“,

дык гэта зусім не паказвае, што „не адвечнага шукае,

¹⁾ Энциклопедический словарь Русского библиографического Института Гранат. 11 вид. т. 32, сл. 55.

²⁾ Ibidem, сл. 56.

³⁾ Ibidem сл. 56.

⁴⁾ Ibidem сл. 58.

не да адвечнага імкнецца яго душа¹⁾“, як кажа Пятуховіч, а паказвае жаданьне перажыць у момант *век*, чым больш, маж-ліва больш вечнага, бо жыцьцё кароткае і не чакае. Ня момант, а век у кожным моманце павінен быць. Цытуючы ў довад сваіх палажэньняў верш „Глянь як зорка“, Пятуховіч бярэ толькі два кавалкі з яго²⁾, падкрэсьліваючы, што поэта лічыць, што „усё зьнікае, праходзіць, як дым“, што трэба на момант асьвяціць усё кругом і пагаснуць. Мы змушаны прывесьці верш цалкам і падкрэсьліць асноўныя месцы вершу:

„Глянь, як зорка ў цемні ляціць,
Усіх чаруючы сьветам сваім.
Быццам зьмей залаты зіхаціць,
І стухае ў небе глухім.
*Але ўспомніць яшчэ зорку сьвет,
Бо ў сэрцах гарыць яе сьлед.*
Так свабодна, так ярка пражыць —
Лепшай долі няма на зямлі.
Усё кругом на мамэнт асьвяціць
І пагаснуць у цёмнай імлі.
Усё зьнікае, праходзіць, як дым,
*Сьветлы-ж сьлед будзе вечна жывым*³⁾.“ (171)

Поэта памрэ, зьнікне, але творы яго, яго сьвет будзе *вечна* жывым. Дзе-ж тут адмаўленьне вечнага, пэсымізм? Такім чынам нават у прыкладах самога Пятуховіча няма доваду яго тэзаў. А наяўна адваротных месц у зборніку вельмі шмат — больш паловы яго. Нечага ўжо гаварыць пра тое, што Багдановіч ні ў якім разе не пэсымісты ў сэнсе прыведзенага вышэй азначэньня пэсымізму з слоўніка. На пэсымістычным колёрыце ў яго часамі малююцца малюнкi, але гэта ня значыць, што ён пэсымісты, як імпрэсыёнiстычныя прыёмы яго творчасьці не даводзяць, што ён імпрэсыёнiсты.

Таксама разьбіваюцца довады аб адсутнасьці мотываў барацьбы у М. Багдановіча, калі да іх падыйсьці крытычна.

¹⁾ Пятуховіч, ст. 97.

²⁾ Ibidem, ст. 97.

³⁾ Акадэмічная бібліятэка беларускіх пісьменьнікаў. Творы М. Багдановіча. Падрыхтаваныя літаратурнай камісіяй пад рэд. проф. Замоціна. Выданьне Інстытуту Беларускай Культуры. Менск, 1927 г. Вершы пісьменьніка цытуюцца намi па корэктурных адбiтках гэтага выданьня i пасьля кожнага з iх у дужках паказана старонка.

Пятуховіч¹⁾ і інш. спасылаюцца на верш „Краю мой родны!..“—канцом яго ўласна даводзяць адсутнасць мотываў барацьбы:

„Гора ўсюды пануе,
Хваляй шырокай разьлілась, як мора,
Родны наш край затапіла...
Брацьця! Ці зможам грамадзкае гора?!
Брацьця! Ці хваце нам сілы?!“ (174)

Прычым яны не заўважылі, што гэта толькі развага, уводзіны ў далейшы цыкль вершаў барацьбы, які непасрэдна ідзе за гэтым, як напр.:

„Рушымся, брацьця, хутчэй
У бой з жыццём, пакідаючы жых,
Крыкі пужлівых людзей
Ня стрымаюць хай бітвы размах.
Проці цячэння вады
Зможа толькі жывое паплыць,
Хвалі-ж ракі заўсягды
Тое цягнуць, што скончыла жыць“ (179)

Наогул малюнкi ўбогага жыцця беларуса-селяніна, песьні аб ім разьлічаны на тое, каб паказаць усю нікчэмнасць ўбогага панурага існавання і выклікаць жаданьне барацьбы²⁾.

„Хай пье ён у роднай зямлі,
Каб у сэрцах нам сорам збудзіць,
Каб змагацца з няпраўдай ішлі!“ (29)

І далей:

„Долю чорную ноч не схавае,
Калі выльецца песьня жывая!“ (29)

Адсюль ясна, што мотываў бязвыхаднасці, безнадзейнасці, аб якіх гаворыць Пятуховіч³⁾ і Жылуновіч⁴⁾, у нашага вялікага паэты таксама няма. Верш „Была калісь пара“ з запытаннем: „Куды цяпер ісьці і што рабіць“, на які спасылаецца Пятуховіч⁵⁾, зьяўляецца таксама развагаю да адказу у іншых, а верш „З песьняў беларускага мужыка“, які прыводзіць Жылуновіч⁶⁾ разьлічаны ўсё для таго-ж, каб, паказаўшы

¹⁾ Пятуховіч, ст. 98.

²⁾ Пар. А. *Узвысянскі*. Поэтыка М. Багдановіча, Коўна, 1926 г., ст. 6.

³⁾ Пятуховіч, ст. 98.

⁴⁾ Жылуновіч, ст. 314.

⁵⁾ Пятуховіч, ст. 98.

немагчымасьць ранейшага існаваньня селяніна, выклікаць яго да барацьбы ¹⁾):

„Нашых дзедаў душылі абшары лясоў,
Не давалі ім жыці праўдзівым жыццём,
І яны тыя пушчы звадзілі агнём,
Іх кругом падпаліўшы з далёкіх канцоў.
І пылалі па нашаму краю ласы,
Пакуль сонца здолела ўсё ў ім асьвяціць,
І сьвятлей і прасторней тады стала жыць,
А на попеле буйна ўзрасьлі каласы.
З дзедаў суворых прыклад нам-бы ўзяць,
Ня хіміца з бяды, ня пужаца агня,
Бо мы толькі тады дачакаемся дня,
Калі нас не здалее змаганьне зьлякаць“. (180)

І ў другім вершы:

„Пачуйце-жа гэта, пачуйце.
Хто ўмее з вас сэрцам чуваць“. (56)

Гэта поэта кажа, паказваючы на загнанасьць беларускага народу, але гэты кліч у яго цалкам адносіцца і да мотываў барацьбы. Так поэта дае:

„Тым вянкi сўвораі славы,
Што за край свой у баю
Жрэбі вынулi крывавай,
Напаткалі сьмерць сваю“. (237)

Нават другім поэтам Багдановіч заўважае:

„Кiнь вечны плач свой аб старонцы!
Няўжо-жа цёмнай ноччу ты
Ня бачыш, што глядзіцца сонца
У люстэрка—месяц залаты?
Ня згасла сонца. Сонца гляне,
Усіх падымае ада сна.
Ён, гэты дзень, яшчэ настане,—
І ачуняе старана.
Я пад яе зімовай казкай.
Пад сьнегам—бачу твар вясны ²⁾“. (177)

Такім чынам, Багдановіч ведае выхад з цяжкага стану, у якім быў беларускі народ. Выхад гэты ў змаганьні, ва ўпэўненасьці ў лепшую будучыну.

¹⁾ Пар. А. Узьнясенскі, ст. 10.

Прыведзеныя намі вышэй вытрымкі з твораў Багдановіча даводзяць таксама, што Багдановіч ня быў і мастаком „мастацтва для мастацтва“. Поэта клікаў да змаганьня і загадваў другім:

„Народ ужо к шчасьцю за вамі прастуе,
Вядзецца-ж і далей яго.
І што-б ні нясло вам жыцьцё, гэтым рухам
Жывецца, ідзеца будзіць вы народ
І шчыра працуйце ўсім цэлам і духам“. (22)

У сваім вершы „Каганцу“ М. Багдановіч кажа, што ён замоўк часова, што яшчэ, як тая крыніца, будзе служыць краю:

„Гэтак часам уходзіць у зямлю крыніца,
Дзесь у нетрах таемна бяжыць,
Але мусіць урэшце на волю прабіцца,
Шмат яшчэ на зямлі будзе ліцца-каціцца
І радзімаму краю служыць“. (117)

Так Багдановіч нааўна выказваў пэўную мэту для сябе, хоць нават „Искусство, свободное от какой либо внешней дидактической цели, тем самым не является искусством бесцельным“¹⁾. Багдановіч імкнуўся да гэтай мэты, бо: „вполне законно желание художника преследовать в своем произведении внешнюю дидактическую цель, если художник всецело захвачен желанием подействовать, ударить по сердцам, изменить представление людей. Но, преследуя внешнюю цель, писатель должен оставаться художником, не покидающим мир образов. Иначе у него получится трактат, диссертация, а не художественное произведение дидактического характера“²⁾.

Вось мастаком і заставаўся Багдановіч і мастаком, а ня кім іншым—настаўнікам, агітатарам і да т. п. хацеў быць. Ён паказваў жыцьцё, няпрыгожыя кавалкі яго, якія рабіў жомчугам.

„Калі ў дух мой западзе і заварушыцца,—
Там кавалак грубага жыцця,—
У жомчуг зьвернецца ён сілай пачуцця“. (191)

¹⁾ „Литературная энциклопедия. Словарь литературных терминов“ т. I, М.-Л. 1925 г. сл. 317.

Гэтыя кавалкі жыцця, прыклады, павінны былі даводзіць і даводзілі больш чым тое толькі, што трэба было давесці, бо: „Если кто либо решил заранее доказать или внушить нечто и таким образом сознательно стремиться к определенной цели и доказывает примером, из которого вытекает только то, что имело быть доказано, то он прозаик, ученый, моралист, проповедник, пророк, но не художник“¹⁾.

І гэта як ня трэба лепш адчуваў поэта. Ён побач з заклікам да змаганьня асабліва цікавіўся мастацкасьцю і разам з тым ведаў, што яго творчасць ня толькі для жыцця, але для барацьбы за лепшае жыццё. Для гэтага ўжо былі і адпаведныя ўмовы:

„Так называемый утилитарный взгляд на искусство, т. е.—склонность придавать его произведениям значение приговора о явлениях жизни и всего ее сопровождающего, ревностная готовность участвовать в общественных битвах—возникает и укрепляется там, где есть взаимное сочувствие между значительной частью общества и людьми, более или менее деятельно интересующимися художественным творчеством“²⁾. А такое ўзаемнае спачуваньне між тагочаснай беларускай грамадзкасьцю і Багдановічам бясспрэчна існавала.

Зацікаўленасьць да формы, мастацкасьці і апошняя ў Багдановіча надта высокія³⁾. Быць можа гэта і зьяўляецца тым, што робіць іх мастацтвам для мастацтва? Мы бачылі, што ў прыгожай форме Багдановіч даваў каштоўны змест, якога ня можа быць у мастацтве для мастацтва. З другога боку, Бялінскі лічыць, што „главное, чтобы она (поэзия, мастацкасьць М. К.) вызывала вопросы, производила на общество нравственное впечатление“⁴⁾. Ні адзін з крытыкаў і не даводзіць, што творы Багдановіча (пры іх багатым каштоўным барацьбяным зьмесьце) ня робяць уражаньня, не выклікаюць пытаньняў.

Багдановіч клапаціўся аб мастацкасьці не дзеля самой мастацкасьці, а для таго, каб зрабіць уражаньне, дасягнуць мэты, што відаць хоць-бы з наступнага:

¹⁾ А. Потебня. „Из записок по теории словесности“.

²⁾ Г. В. Плеханов. „Искусство и общественная жизнь“. М. 1922.

³⁾ Пар. А. Узьнясенскі, ст. 55.

⁴⁾ Плеханов. „Искусство и общественная жизнь“.

„Ведай, брат малады, што ў грудзях людзей
 Сэрцы цвёрдыя, быццам з каменя.
 Разаб'ецца аб іх слабы верш заўсягды,
 Ня збудзіўшы сьвятога сумленьня.
 Трэба з сталі каваць, гартаваць гібкі верш,
 Абрабіць яго трэба з цяпнём.
 Як ударыш ты ім,—ён, як звон, зазвініць,
 Брызнуць іскры з халодных каменяў“. (193)

У М. Багдановіча:

„Грозна песьня разьліваецца, грывіць“. (3)

„Усё калісь перажытае пакідала сьлед у сэрцы і ляжала
 нярухома цёмнай залежку, пластом. Разварушце-ж, мае вершы,
 гэты пласт: хай згадка згадку кліча, цягне, хай чытач мой зноў
 былое пражыве“. (34)

Таму ў Багдановіча:

„І вее верш мой дзіўнай казкай,
 І ясны ён, як зорак сны“. (177)

Праўда, Багдановіч ведае, што яго песьні петы ў часы
 нядолі, але іх можна распаліць:

„Ціхія мае ўсе песьні, цёмныя, як вугаль чорны,
 Але ўсё-ж яны засьвецяць, калі я ў агні мучэньня
 Іх разжару, распаляю“. (32)

І Багдановіч клапаціцца іх шліфоўкаю, распальваньнем. Ён
 зважаў, што ўжо мінуў час, калі лічылі, што ўся справа ў нат-
 хненьні і адаранасьці ад прыроды. Творчасьць ёсьць вышэй-
 шая форма працы, і ён даводзіў, што ёй трэба вучыцца, хоць
 гэта і цяжка, можа. Даны погляд яго відаць з вершаванага
 лісту на імя Ластоўскага:

„... Моцарт і Сальеры
 Варушыць мозак мой. Здаецца мне, што тут
 Сальеры атрымаў несправядлівы суд.
 Халодным розумам праняўшыся, натхненьне
 Ён мусіў тым губіць,—так кажа абвіненьне.
 Сальеры ў творчасьці усё хацеў паняць,
 Ва ўсім упэўніцца, усё абмеркаваць,
 Абдумаць спосабы, і матар'ял і мэту,
 І гарача любіў сваю сьведомасьць гэту.
 У творчасьці яго раптоўнага няма:
 Аснова да яе—спакойная дума.

Приемнае дае Сальеры ўражаньне,
 Падобны зьнічцы ён: у іскрах над зямлёй
 Яна ўзрадае змрок лукою залатой,
 Гарыць бліскучая, ўся ў агні, нясецца,
 А ў глыбіні сваёй халоднай астаецца.
 Уменьне да ігры Сальеры здабываў
Прэз. мэрны трудны труд, ці сапраўды забіваў.
 Ён гэтым талент свой, як бачна з думак драмы?
 Адкажа іскрыпка нам. Стокато, фугі, гамы
 Шмат год калісь на ёй Сальеры вывадзіў
 І моцна граньнем тым іскрыпкі зык зьмяніў.
 Ямчэй яна гудзіць. Пявучых зыкаў сіла
 Праз доўгія гады яе перарабіла,
 І, тымі сьпевамі ўся напаяна,
 Навекі чулаю зрабілася яна,
 Няўжо-ж душы жывой маглі-б зыкі сьпева
 У Сальеры не зьмяніць, калі зьмяніла дрэва?
Не! працай гэтай сябе ён разьвіваў,
 Сальеры—верны раб, каторы не схаваў
 Свой талент у зямлю, хай судны час настане,
 Спакойна музе ён і проста ў вочы гляне.
 І будзе за любоў да здольнасьці сваёй
 Апраўдан Музаю і ўласнаю душой. (51-52)

Багдановіч быў за навуку, за скарыстаньне, перапрацоўку
 і дапасаваньне да ўласных патрэб старых дасягненьняў куль-
 туры, што не аднойчы даводзіў і т. Ленін¹⁾), але супроць павар-
 роту назад. Гэта відаць з наступнага вершу:

Чытаю я журнал сучасны;
 Кіпіць у ім прогрэсу ход.
 Ён у пісьменнасьці прэкраснай
 Назад уйшоў на сотню год...
 П-ч сантымэнталізмам
 Там нас уздумаў частаваць.
 А пан К-а романтизмам
 Сімвалістычным дзіваваць.
 Прывет ім. Хай налягуць двое.
 І мо' зьвярнецца зноў пара,
 Калі чыталі „Громобоя“
 „Пастушкі грусть“ et cetera. (48)

Зрабіўшы пераклады на беларускую мову з шмат якіх
 эўропэйскіх моваў, прышчапіўшы беларускай літаратуры вы-

¹⁾ Н. Ленін. Социалистическая революция и задачи просвещения
 (Статьи и речи). Москва, 1923. ст. 21.

працаванья іншымі памеры, формы і г. д., Багдановіч пачаў шуканьні свайго, беларускага, стылю і ў сваіх „вершах беларускім складам“ даў шмат цікавых спробаў гэтага.

Дачасная сьмерць спыніла, на жаль, гэтыя спробы.

„Ён ведаў у процэсе творчасьці тое, чаго не маглі адчуць песьняры-самавукі, і сьвядома ўсходзіў на такі памысны кірунак творчасьці, на каторы пры аднэй здольнасьці ад прыроды, без яе разьвіцьця не за заўсёды можа ўзыйсьці самы вялікі талент¹⁾).

Гэта вось і рабіла вершы яго вельмі мастацкімі, але не мастацтвам для мастацтва.

Адначасна з довадамі аб пэсымізьме, мастацтве для мастацтва і да т. п. у Багдановіча, крытыкі констатуюць у яго перавагу агульначалавечых мотываў²⁾. Запэўна, што гэта робіць яго творы больш каштоўнымі, выводзячы іх з нацыянальнай абмежаванасьці, пры поўнай зразумеласьці і для беларускага народу. Але, быць можа, іх агульначалавечасьць у клясавым стасунку? Быць можа яны гавораць і пану і мужыку? Далёка ня так, Багдановіч добра ведае, хто ў каго на плячах:

*„Вы панове, пазіраеце далёка,
У блеску сонца з вялізарных плеч народных,
Але сьвятло крые шмат чаго ад вока,
Днём ня бачыце вы зорак пуцыводных“.* (197)

Ён ведае таксама кім, чыёю працаю трымаюцца маёнткі, фабрыкі, зямля:

*„Дзякуй, пане, бо пазнаў ад вас і я,—
Не на трох кітох трымаецца зямля.
Згода, згода, бо здаецца неяк мне,
Што стаіць на нашай-жа сьпіне“.* (47).

Ня менш добра ведае Багдановіч і тое, што да пана нечага зварачацца:

*„Я хлеба ў багатых прасіў і маліў,—
Яны-ж мне каменьні давалі;
І тыя каменьні між імі і мной
Сьцяною вялізнаю ўсталі.*

¹⁾ М. Гарэцкі, стар. 179.

²⁾ Пар. і Дз—і. М. Багдановіч, як апісальнік прыроды. Час. „Вольны Сьцяг“ № 1 за 1922 г. ст. 31.

Яна ўсё вышай і вышай расьце,
І шмат каго дужа лякае.
Што-ж будзе, як дрогне, як рухне яна?
Каго пад сабой пахавае?" (19)

Ясна каго яна пахавае. Для гэтага трэба змагацца, аб чым пісалася вышэй. Быць можа часамі каму і прыдзецца загінуць, але гэта-ж неабходна для агульнай справы:

„Зразаюць галіны таполі адну за адной...
Бяз скаргі яны на зямлю чарадою лажацца,
Бо сьмерць іх патрэбна, каб дзерава новай вясной
Магло-бы хутчэй разьвівацца". (178)

Хопіць афяр, хопіць сіл; бо:

„Зварушаны нарэшце дух народны,
Я верую, бясплодна не засьне,
А ўперад рынецца, маўляў крыніца,
Каторая магутна, гучна мкне,
Здалеўшы з глебы на прастор прабіцца". (204)

Гэта будзе, ня гледзячы на тое, што моцныя завялі ўсюды межы—звычайныя, дзяржаўныя, рэлігійныя, ад якіх усё гора:

„Кінь вокам на ўвесь абшар зямлі:
Вось хату шчыльна абышлі
Парканы з гострымі цвякамі,
Пасыпаныя бітым шклом.
Глядзі—ў прасторах за сялом
Мяжамі
Падзелены на нівах каласы,
Ідуць канаўкі праз лясы,
І стопудовыя *гранічныя* каменні
Сярод лугоў бяскрайніх заляглі.
Шнуры штыкоў па ўсёй зямлі
Гараць, як дзікае хаценьне,
На *гакударстваў* рубяжы.
Глядзі: *паўсюль мяжы*
Нязьмерна вольныя прасторы
Сьвятой зямлі,—а чалавек
Мяжы, ірвы, тыны рабіў за векам век,
Хаваўся ў іх як ліс у норы,
І жыў пужліва сам адзін,
Дрыжачы, як лісьцё асін,
Зласьлівы, бессюдэчны, *тніны*

Такі здрадлівы,
 Для ўсіх чужы, зусім чужы,
 Вакол яго—*платы, мяжы*.
 Пабач, што робіцца за гэтымі платамі!
 У надмернай працы гіне тут
 Галодны і абдэ́рты люд,
 Каторы моцнымі рукамі
 Стварыў усе багацтвы на зямлі:
 Правёў ён скібы на ральлі,
 Ён рэйкі пралажыў чыгунак,
 Заводаў коміны падняў у выш нябёс,
 А сам даўно сыяпы ад сьлёз
 Ё ўжо забыўся аб ратунак.
 Глядзі: па ўсёй зямлі сьвятой
 Широкай хваляй залатой
 Бяз краю блішча збожжа мора,
 Цьвітуць лагі, шумяць лясы...
 Так многа ёсьць паўсюль багацтва і красы,
 А людзі нішчацца у голадзе, у зморы
 Ад беднаты, ад цемнаты,
Бо скрозь—мяжы, бо скрозь—платы... (69—70)

Канец вершу забараніла царская цэнзура¹⁾. Яго можна было апавясьціць толькі пасля Кастрычнікавай рэвалюцыі. Гэта і зрабілі К. Чорны і інш. маладыя пісьменьнікі, распрадоўваючы далей узьнятую Багдановічам тэму. Такім чынам, М. Багдановіч—поэта ня проста народу, хоць-бы і беларускага, а працоўнага народу.

Ён рабіў вялікую адказную працу на варце інтарэсаў гэтага працоўнага народу, як ваяка-мастак. Не зважаючы на тое, што яму прыходзілася ваяваць нават з асабовым ворагам—хваробаю, ён ня страціў барацьбянага духу да канца²⁾. Уміраючы, гэты вялікі змагальнік быў спакойны, бо ён не прасумаваў, не прагуляў жыцьцё, а штось даў:

„У краіне сьветлай. дзе я ўміраю,
 У белым доме ля сінняй бухты.
 Я не самотны. я кнігу маю
 З друкарні пана Марціна Кухты“. (115)

¹⁾ Гл. „Выпісы з беларускае літаратуры“, ч. II. М. 1923 г., ст. 95.

²⁾ Пар. З. Жылуновіч ст. 313. Вышэй мы цытавалі адно з месці Жылуновіча, якое непраўдзіва кажа, што Багдановіча не задаваляла яго творчасць.

Проф. П. Бузук

Увагі аб мове і стылю маладнякоўцаў

Яшчэ можа крыху рана пісаць аб мове і стылю маладнякоўцаў. Ня так даўно пачалі яны сваю літаратурную дзейнасць і цяпер толькі разьвіваюцца, яшчэ шмат якім зьменам яны змогуць падупасьць, але некаторыя абагульненьні, здаецца нам, ужо можна зрабіць аб мове старшых з іх. У даным артыкуле я і спынюся, галоўным чынам, на асаблівасьцях мовы і стылю ў творах М. Зарэцкага, М. Чарота і Ал. Дудара.

У сваім артыкуле аб мове Цішкі Гартнага (Полымя за 1926 г., № 5) нам даводзілася ўжо гаварыць аб тым, што ўнясеннем дыялектычных асаблівасьцяў пісьменьнікі пашыраюць, збагачаюць літаратурную мову. У тым-жа самым артыкуле мы і паказалі, як праз Цішку Гартнага заявіла аб сваіх правах Случчына. Але ў гэтых адносінах успамянуты пісьменьнік не зьяўляецца адзінокім. З тэй-жа Случчыны паходзіць і А. Гурло, з цяперашняга-ж складу „Маладняку“—А. Дудар. Вось у апошняга і знайшлі мы ўласьціваю паўдн.-беларускім гутаркам форму будучага часу *вісецьме*. (І зал. і ст. ст. 11). Падобныя формы часта спатыкаюцца ў Цішкі Гартнага (гл. Полымя за 1926 г., № 5, ст. 133), і цалкам магчыма, што хутка яны ўвойдуць у беларускую літаратурную мову, як формы роўнапраўныя з формамі, якія складаюцца з буду, будзеш і г. д. і неазначальнага ладу. Іх ужываюць м. інш. і Гурло („яе доўга гарэцьмуць агні“, верш „Студэнтка сялянка“ у „Сузор’ях“) і Жылка (у перакладзе з Бодлёра, які цяпер друкуецца). Здаецца, сьвядома ўхіляецца ад норм літаратурнай мовы і М. Чарот правапісам 2-е множн. і зааднага ладу і *рабіце* (Лен., 21), *знайдзіце* (Карчма, 19). Формы на—*іце* адзначаюць, як вядома, вельмі значную (паўночна-ўсходнюю) часьціну беларускай этнографічнай тэрыторыі (гл. Карскага, „Белорусы“, т. II, в. 2, ст. 363—365).

Адзначым яшчэ ф. вышэйшага ст. прыметн. „з вялікай сілай“ (Зар., П. Сонц., 33), вядомую ў бел. гутарках, потым ф. дадзім у Чарота (Бос. на вогн., 21), нарэшце, ф. займ. *усенькага* сьвету (нар. Карскага, Белор., II, 2, ст. 65).

Але наогул, калі ня лічыць яшчэ адбіцьця паўночнай Магілёўшчыны ў слоўніку М. Зарэцкага, у мове маладнякоўцаў (як і большасці іншых сучасных пісьменьнікаў) амаль зусім не знаходзім дыялектычных асаблівасьцяў, і яны сьцёрліся як стылістычнай рэдакцыяй, так і нормаі граматычнымі, ад якіх па большасці пісьменьнікі сьвядома імкнуцца не адхіляцца. Вось таму галоўную ўвагу мы зьвярнулі на слоўнік і стыль маладнякоўцаў. Чо-ж датычыцца галіны граматыкі, мы спынімся яшчэ на тых формах, адносна ўрываньня ідуць яшчэ спрэчкі і дагэтуль.

Папершае, трэба адзначыць, што маладнякоўцы ўжываюць скарачаныя формы прыметнікаў (у ролі выказнікаў): *чуцен* (Зар., П. вясна, ст. 6), *ровен* (Зар., гл. Пол. 1927 г. 1, ст. 18), *чуцен* (Чар., Лен. 6). Скарачаецца часам прыметнік, які выконвае функцыю азначэньня: *пагана часіна* (Чар., Карчма, 9), *пярэдні ногі* (Чар., Бос. на в. 20).

Цяпер адносна ўжываньня дзеяслоўных прыметнікаў. Хоць беларускім народным гутаркам (як і украінскім) не ўласьцівымі зьяўляюцца формы дзеяслоўных прыметнікаў, апроч дзеясл. пр. прошл. ч. залежн. ст., але бяз іх ня можа абыйсьціся амаль што ніводзін з пісьменьнікаў як беларускіх, так і украінскіх (гл. Польша за 1926 г. № 5, наш артыкул аб Ц. Гартным, а такжа другі наш артык. у II т. Вісн. Адеськ. Коміс. Краезн. пры Укр. Ак. Н.). Нават часам спатыкаюцца падобныя формы і ў Я. Коласа (гл. наш артык. „Мова і правапіс у творах Я. Коласа“ у зборн. „Якуб Колас у літаратурнай крытыцы“, ст. 137). Цалкам зразумела, што формы дзеясл. прыметн. мы знойдзем і ў маладнякоўцаў. Як найбольш патрэбныя ўжываюцца ў іх мове формы дзейсн. ст., асабліва цяперашн. ч.: *бунтуючы ўсход* (Дуд. Шанх., ш. 4), *маючы* (Чар., Веснаход, ст. 35, у такім сказе. „Цяпер ты таксама чалавек, але ня маючы права называцца ім“), *дрыжачым* голасам (Чар., Весн., 36), *засаючага* вогнішча (Зар., Пела в., 33), *пагражаючы* шопат (Зар., Пол. за 27 г., 1, ст. 12). Нярэдкамі ў мове маладнякоўцаў трэба лічыць і формы дзеясл. пр. дзейн. ст. прошл. ч.

згарэўшай фанзы (Дуд., Шанх. ш., II), *і адышоўшым* (Дуд., I з. і ст., ст. 51), *пайстаўшыя* работнікі (Зар., Пела в., 5), *павесялеўшым* (Зар. II., в. 8), *абязумеўшай* (Зар., Пол. 27, 1, 36), *набегшыя* (Зар. *ibid.* 37), *высахшую* (Чар., Веснах., 77), *заінуўшага* (*ibid.* 104) і інш.

Формы дзеясл. пр. зал. ст. цяпер ч. на—*мы, -мая, -мае*, якія знаходзім у Цішкі Гартнага, маладнякоўцы ня ўжываюць.

Знаходзім у мове маладнякоўцаў і астаткі парнага ліку: *вачыма, плячыма, дзвьярыма* (часта), *увушшу* (Зар., П. сонц. 4), *уваччу* (П. сонц., 44), але побач з гэтым часьцей ужываецца, ў *вачох*. Такіх формаў, як *дзье назе, гнязьдзе*, не спаткалі мы ў іх мове.

Нарэшце ўспомнім аб формах *паляту* (Чар., Бос. на вогн., 14, Карчма, 24), *лятуць* (Чар., Мар., 29), замест больш пашыраных *лячу, ляцець*.

Цікавую форму *ўсіхны* (зьмяніўся ўсіхны настрой) знайшлі мы ў Зарэцкага (Пела вясна, ст. 8). Ці запазычыў ён яе з народнай мовы, ці сам утварыў? Ясна адно: утворана яна па аналёгіі з такімі прыналежнымі займеньнікамі, як *іхны* і г. п.

Як сказаў французскі славісты Мэйэ ніякае слова ў другі раз ня ўжываецца з такім самым сэнсам і пачуцьцём і з кожным новым разам яно сьціраецца, лінае. Вось таму пісьменьнікі заўсёды імкнуцца асьвяжыць сваю мову, падшукваюць новыя славесныя спосабы, каб перадаць тую самую зьяву прыроды або псыхічнае становішча. Разгледжваючы лексычны бок у мове маладнякоўцаў, мы разаб'ем іх слоўніковыя асаблівасьці на наступныя катэгорыі.

Папершае, мы знаходзім у іх мове расіізмы, што лёгка зразумець узяўшы пад увагу сувязь гісторычнага жыцьця беларусоў з расійцамі. У М. Зарэцкага мы знайшлі *абрыўчаты* (Г. зьв., 36(7). П. сонц. 64), *аднамерна* (Г. зьв., 3), *абыдзеншчыны* (Пол. 27 г., I, ст. 32), *нясуразны* (П. сонц., 95), *зайчонак* (Г. зьв.). Вялікую колькасьць расіізмаў знаходзім у М. Чарота, асабліва ў яго ранейшых творах: *спяхвацілася* (Веснах., 49 і інш.), *казырыцца* (там-жа, ст. 142), *разадзетая* (143) *залепятаў* (63), *лепятала* (76), *была ўслана* (110), *нара-*

віў (106), я трэбуу (150), вобыск (51), градусы (52), процэдуру (53), катавасію (54), цюцелька ў цюцельку (55) спэцы-самагоншчыкі (46) і шмат інш.; апошнія шэсьць словаў, праўда, ужываюцца ў апавяданьні самагоншчыка, у мову якога аўтар сьвядома мог ўнесці расіізмы ¹⁾. У *пазьнейшых творах М. Чарота расіізмы* спатыкаюцца ў значна меншай колькасьці. У „Карчме“ (ст. 15) мы знайшлі *дрызну*, у „Леніне“ (ст. 14) *акцябрскай (славе), братва, „Даёш надзелы“* ²⁾.

Звычайна, што недахопы мовы пісьменьніка становяць толькі тыя расіізмы, якія лёгка можна замяніць адпаведнымі беларускімі словамі з тожсамым сэнсам. Тыя-ж расіізмы, якія нельга замяніць лепшымі ўласнымі выразамі, мову пісьменьніка ня псуюць. Напр., з расійскай мовы запазычаюць маладнякоўцы словы партыйнага ўжытку. Словы „*нота*“, „*праграма*“ і інш. часам ужываюцца нават і ў мове сялян (гл. поэму Чарота „Ленін“, стар. 16 і 25).

Падругое, маладнякоўцы з рэвалюцыйнай сьмеласьцю ўтвараюць новыя словы і звароты. Часам бывае цяжка азначыць, ці зьяўляецца данае арыгінальнае слова новаўтвораньнем самога аўтара ці яно становіць вельмі рэдкі провінцыялізм, невядомы яшчэ дагэтуль у літаратурнай мове. Бясспрэчнымі новаўтварэньнямі трэба вызнаць такія дзеясловы, як *навальнічыць* (Дуд. І з. і ст. 16). У таго-ж Дудара ў Шанх. ш. на 33 стар. чытаем: „тады Беларусь“ *партызаніла*, як цяпер *партызаніць* Кітай“. Нямала між інш. новаўтварэньняў у Александровіча: радасьць хвалямі *крынічыць* (Прозал. 12). Здаецца, гэта ён першы ўнёс у беларускую літаратурную мову словы *сэймаваць, сэймаваньне* (гл. Полымя за 1926 г. № 8. ст. 55) у сэнсе *разважаць, меркаваць*, якое, праўда, у пэўных колах і раней ужывалася. Адзначым яшчэ слова *бунтоўна* (Зарэцкі, П. сонц., 57, Александровіч, Прозал., 53) *аяскравіць* (Чар., Лен., 6).

¹⁾ Да расіізмаў мы адносім і такія словы чужамоўнага паходжэньня, як: *процэдура, катавасія, элегантна адзеты* (Веснах., 148), якія, аднак, праніклі ў мову Чарота (і іншых бел. пісьмен.) праз расійскую мову. Зазначым яшчэ Чарота сказ „з лёгім гадавакружэньнем сядзелі яны“ (Веснах., 149) складзены пад уплывам расійскім.

²⁾ Ужываньне даёш, берёш у сэнсе загадн. л., па ўсяму СССР пашырылі чырвонаармейцы і матросы.

Нарэшце мы пералічым больш цікавыя лексычныя асаблівасці мовы маладнякоўцаў, якія яны пачарпнулі з слоўнікавага багацця беларускіх дыялектаў. Ня маючы, праўда, досведаў над моваю ўсіх беларускіх пісьменьнікаў, а такжа Акадэмічнага слоўніка бел. мовы, у якім магло-бы быць зазначана, якія пісьменьнікі ўжываюць тое, ці іншае слова, даволі цяжка вырашыць, ці ў першы, ці можа ўжо ў другі раз у бел. літаратурн. мове зьяўляецца данае слова данага пісьменьніка. Вось таму мы будзем гаварыць наогул аб рэдкіх словах у мове маладнякоўцаў. Да некаторай меры судзіць аб рэдкасці слова мы можам на падставе яго адсутнасці ў слоўніку Насовіча (1870), а такжа ў бел.-расійск. слоўніку Байкова-Некрашэвіча, хоць часта ў апошнім слоўніку прапускаюцца даволі пашыраныя ў беларускай літаратурнай мове словы¹⁾. Так, напр., не знаходзім у ім слова *плявузаць*, якое ўжываюць Ц. Гартны і Я. Колас (гл. нашы артыкулы аб мове гэтых пісьменьнікаў) М. Чарот (Веснах., ст. 79). З такіх рэдкіх слоў заслугоўваюць увагі наступныя: *вымянтайшы* дзеве місы (Чар., Весн., 76), *схлупіла* ў грудзёх (ibid. 146, на ст. 47: *схлупілася, бурузьдзіў*²⁾) пад нос (ibid. 51), *шые шыр* (Чар. Мар.), *падылае* (Чар., Мар., 25); далей з мовы М. Зарэцкага: *грудам*³⁾ у сэнсе грамадой (сядзелі ўсе *грудам*, Пол. за 27 год № 1, ст. 5), *знібець* (Г. зьв.: цяжка знібела сэрца, гл. такжа П. сонц., 36), *асьлізлую лебу* (Пела в., 3), *цель* (шчыраю *целью*, ibid. 4 гл. такжа П. сонц. 81), *закулдычылі* дзеці (ibid. 8), *капешка* (У в. ж.), *карахвашка*⁴⁾ (П. сонц.), *караты* (Г. зьв., 45), *карузьлік* (П. в.),

¹⁾ Недахопам апошняга слоўніка трэба лічыць такжа і тое, што ў ім ня зусім дакладна зазначаны крыніцы слова. Напр., па поваду слова „туліцца“ знаходзім у ім сасланьне: „Чарот, Бос. на вогн.“, між тым як гэта слова агульна пашыранае.

²⁾ Магчыма, што гэта гукаперайманьне слова, якога не знаходзім у слоўніках Байкова-Некрашэвіча і Насовіча, а такжа ў Віцебскім краёвым слоўніку М. Касьпяровіча (1926), утварыў сам Чарот.

³⁾ У слоўніку Насовіча, Байкова-Некрашэвіча, а такжа Касьпяровіча гэтага слова няма, але яго знаходзім у зборніку песьняў М. Гарэцкага, запісаных у Магілёўшчыне, які цяпер друкуецца: усе грудам пяюць.

⁴⁾ У д. Кайгородава (Из зелен. царства, 1899, ст. 154, ув.) у тым месцы дзе апісваецца прырода Полацку, чытаем: карафашка—„род благообразной тележки, без рессор, служащей легковым экипажем для езды по скверн. улицам провинциального города“.

парадкаваць (У в. ж., 167), *вошчупкам* (У в. ж. 81), *ачмураючыся...* забабоны. Рэдкім трэба вызнаць слова *золь* (Г. зьв. 63; абмывала чорнай золью маўклівая ноч, гл. такжа П. сонц., 41), якое М. Касьпяровіч у сваім Віцебскім краёв. слоўніку перакладае: „холод, слякоть“, у слоўніках Насов. і Байк-Некраш. данага слова не знаходзім.

Значна менш адбіваюцца дыялектныя асаблівасці ў слоўніку Ал. Дудара.

Пераходзім цяпер да пытання аб галоўных асаблівасцях стылю маладнякоўцаў. Асаблівае значэнне, як поэтычныя прыёмы, маюць эпітэты і тропы, якія падзяляюцца на метафоры, мётоніміі і сынэкдохі. На пытанні аб фігурах мы ня будзем спыняцца.

Што датычыцца эпітэтаў, іх вельмі шчодро сыпяць М. Зарэцкі і А. Дудар: *крушыная* радасьць (Зар., Пол., за 27 г., № 1 ст. 10 і 26), *старожкую* цемру (П. в., 6), *зыбучая* хваля *салодкага* суму (Зар., П. сонц., 10), журбы *нявыводнай*. (Пела в., 28), *даўкага* гнёту (там-жа 36), *даўкай* пустаты у сэрцы (П. сонц., 44), *сталёвую цулку* песню (там-жа 39), *пярэстага жвавага* шчэбету птушак (П. сонц., 95, гл. такжа 42 ст.). Асабліва шмат у М. Зарэцкага падвойных эпітэтаў, аб якіх гутарка будзе яшчэ далей.

У сваёй кнізе „Изучение родного языка“ (1921 г. ст. 82 і наст.) Рыбнікова звярочвае ўвагу на тое, што некаторыя расійскія пісьменьнікі часьцей ужываюць свае, больш улюбёныя эпітэты. Так, напр., у Чэхава пераважае эпітэт *тихий*, у Тютчэва *роковой*, у Фэта—*безумный*. Здаецца, такім больш улюбёным эпітэтам у Зарэцкага зьяўляюцца—*гарэзны* або *гарэзьлівы* (гл. П. сонц., 3.), Пела в., 19, Г. зьв. некалькі раз); і наогул, казалі-б, у Зарэцкага пераважаюць психолёгічныя эпітэты, у той час, як у Ал. Дудара часьцей спатыкаем зрочныя, а іменна; каляровыя эпітэты¹⁾. Найбольш улюбёныя колеры А. Дудара—*сіні* і *залаты*: *сіні* край з балотамі (І з. і ст., 53) клён *сінягаловы* (І з. і ст. 32). у прасторах *сінякрылых* (І з. і ст. 25), бор *сінягаловы* (ib. 33), параўн. яшчэ: маем выт-

¹⁾ Так, м. інш. класфікуе эпітэты ў мове М. Багдановіча проф. Вазь-
..... в. Калінін за 1926 г. № I (II). ст. 30 і вяд.

каная *сінь* (І з. і ст., 33), тваіх рэк *сінь* і сталь (ib. 16), кудлатую *сінь* лясоў (ib.), выветрыць *сінню* скронь (ст. 18-19), пеніцца *сінь* над ракой (ib. 18), у шэрані вуліц *сінеюць* штыкі (Шанх. ш. 18) і інш.¹⁾

Цяпер прыклады эпітэту *залаты* і *залатая* каса (І. з. і ст., 16-17), *залатым* аксамітам (Шанх. ш., 21), шчасьце *залатое* (І з. і ст., 59), слоў *залатая* россып (Шанх. ш., 27) і інш.

Мове Чарота эпітэт зьяўляецца менш уласцьвым. Так, у поэме „Ленін“ знойдзем ня больш трох, чатырох, эпітэтаў (*блакітная* вёска—некалькі раз, *курганнае* поле, ст. 8). Яшчэ менш у іншых яго творах.

З тропай найбольш ужывальным у поэзіі зьяўляецца мэтафора. Гэта дало нават повад аднаму нямецкаму вучонаму сказаць, што поэзія ёсьць сама мэтафорычнасьць. Звычайна, што і ў мове цікавячых нас маладнякоўцаў мы амаль *зусім ня знойдзем сынекдох і мэтоніміі*²⁾ у той час, як мэтафоры ўжываюцца ў такой вялікай колькасьці, што цяжка было-б выпісаць нават палову прыкладаў. Прыводжу толькі некаторыя з іх: захліпнуўся... аганёк (Чар., Мар., 22), дожджык цалуе шыбы (Чар., Лен., 11), хвалі рэчкі... пелі аднастайную песьню (Чар., Веснах., 147); бераг зьвініць агнямі (Дуд., Шанх. ш., 33), у уманах раніцы заблудзіла радасьць (І з. і ст., 27), зьвініць прасторами туга (ib. 33) і шмат інш.; М. Зарэцкі любіць „сьвідраць цемру вачмі“ або „зрокам“ (Пела в., 29-30, Пол. за 27 г. № 1, 15), любіць казытаць або сэрца перажываньнямі (гл. 42 докум., 24) або вочы вострай навізнай белых паперак (Пол., 27, 1, 3); яшчэ тры прыклады з яго: вагон курлыкае ласкава (Г. зьв., 5), тоненькі хвосцік усьмешкі (ib. 6), на твар выдавіла усьмешка (П. сонц., 87, 88). Між інш. можна і ў мэтафорах заўважыць у Зарэцкага нахіл да псыхолёгізму: „хвалі дзівоснай салодычы па нутры расплываюцца“ (Г. зьв., 73) і інш. Каб скончыць з пытаньнем аб мэтафорах і наогул аб вобразнасьці маладнякоўскай мовы, мы выпішам яшчэ цэ-

¹⁾ Сіні колер бачым нават у малюнку на вокладцы кніжкі—„І залацісьцей і сталёвей“.

²⁾ У якасьці прыкладаў мэтоніміі можна прывесць наступныя месцы з Чарота: цапамі заласкае восень (Чар., Карчма, 8), *вёска* загаманіла (Веснах. 147). Са сьцяны задумлены *Ленін*... благаславіў іх разьвітаньне (Лен., 17) ужываньне *нут* зам. *тата* будзе сынекдохай.

лыя сказы, найбольш удалыя: (у якіх знойдзем і эпітэты): сьціхне плакаць мяцеліца куль (Чар., Мар., 38), змрок схіляе скрыдлы за сыр-борам (там-жа, 25), лясы, балоты і поле заплакалі марш хаўтурны (Чар., Лен., 29¹), сонца тчэ жыццця узор (Чар., Бос. на воги., 36); праглынула сьмех (Зар., П. сонц., 48), увлякуць у мора ліпучага сорама (Пол., 27, 1, 9), сотні рук замітусіліся суччам нязграбным (Пела в., 40), абнімкі шаўковага падатнага ветру (Пол., 27, 1, 13), мацаў няўцямна навокал сваімі сьляпымі вачмі (ib. ст. 37), слаўся тонкімі цурочкамі базавы пах: цьвіў бэз у станцыйных садох і паміраў пышнымі букетамі у руках станцыйных красунь (ib. 38), у вокны шэра-сталёвым вокам зазіраў ужо дзень, вымятаў з пакою начныя змрокі (Пела в., 42) і шмат інш., буйнай сінню гараць васількі (Дуд., I з. і ст., 12), сьлязою вузорыць скроні (Дуд., I з. і ст., 15), мора нязьмерную гладзь прасьвядлілі наўсьцяж браняносцы (ib. 20), раніцы чырвонае віно сребраногія бярозкі заліло (ib. 31), вечна ў нас імжыць тонкім туманам журба (ib. 29) пырскае пылам сталёвы конь (г. эн. вэлэсыпэд), (Шанх. ш., 9), распусьціла раніца косы (ib. 28) і інш.

Відам мэтафоры зьяўляецца параўнаньне²). Нямала параўнаньняў, згодных з духам народнай поэзіі, знойдзем і ў мове маладнякоўцаў (напр. хоць-бы пачатак поэмы Чарота „Ленін“, дзе бітва, як і ў Сл. а п. Ігор. параўноўваецца з засяваньнем поля).

Нарэшце трэба яшчэ зазначыць, што ў мове маладнякоўцаў пашырана ўжываньне падвойных эпітэтаў, — (васількова-глыбокія вочы, Дуд., I з. і ст., 60; вясёла-вясеньні (дзень), Чар., Лен., 19). Асабліва іх любіць М. Зарэцкі: *цягуча-едкая* (цціш) (Пад. с., 48) *востра-бліскучым* (П. сонц., 73), *хваравіта-назойлівай* (плямай), (Пол., 27, 1), *ціха-прыветнай* прыл. скл. (Пол., 27, 1, 9), *дзіўны-прыгожы* (Г. зьв., 26). *пярэста-кіпучай* (штодзеншчыне) (Г. зьв., 56), *гарэзна-крутлявыя* (П. сонц., 61) і шмат інш. Родным з падвойным эпітэтам будзе такжа ўжываньне двух назоўнікаў або дзеясловаў, з якіх адзін зьяўляецца

¹) У ранейшых творах Чарота (напр., у Веснаходзе) вобразаў значна менш; там часам мае месца больш прозаічны характар.

²) Зусім дарма праф. Вазнясенскі, Крывіч, 1926, № 1/II (ст. 36), кажучы аб тым, што параўнаньні пашыраны мэтафары, саслаўся толькі на А. Н. Васильскага, такую-ж лямку выказаў і вядомы ўсім Потэбня.

свайго роду эпітэтам да другога¹⁾, *загоны-паясы* (Чар., Лен., 14), *поясам-гужам* (Чар., Мар, 29), *жар-малінай* (Дуд., І з. і ст., 59), *бура-завая* (Зар., Г. зьв., 78), *думкі-развагі* (Пол., 27, 1, 21), *вецер пые-туруе* (Чар., Лен., 11) і шмат іншых.

Нарэшце ў будаваньні сказу маладнякоўцы зрабілі крок уперад. Тут трэба зазначыць імкненьне да кароткасьці сказу²⁾, што дасягаецца, між іншым, адпушчэньнем лішніх яго членаў, ужываньне непераходных дзеясловаў у функцыі пераходных: „лясы, балоты і поле *заплакалі марш хайтурны*“ (Чарот, Лен., 29). Гэта парушэньне граматычных законаў кіраваньня, дапасаваньня і гэт. дал. прыносіць, праўда, нямала няпрыемнасьцяў тым настаўнікам у школе, якія баяцца адступіць ад падручнікаў граматыкі, але, к вялізнаму шчасьцю, у гэтай справе школьныя падручнікі граматыкі недалучны і ня здолеюць спыніць разьвіцьця мовы. Але найбольшая заслуга маладнякоўцаў—збагачэньне слоўніка бел. мовы, якое зьяўляецца вышэйшай асновай духоўнага разьвіцьця народу; хлапец, сказаў Потэбня, які размаўляе на багатай мове, будзе разумнейшым ад філёзофа, які піша свае творы на беднай мове.

¹⁾ Гэту стылістычную форму любіць і Колас, гл. наш арт. у зборн. „Якуб Колас у літарат. крыт“, ст. 138.

²⁾ Кароткасьць сказу яшчэ важнай зьяўляецца і ў тых адносінах, што дае лепш адчуць красу вобразу; прысутнасьць двух і больш вобразаў у вадным сказе, асабліва, калі яны неаднолькавыя (напр. у Чарота ў *Веснах*: ён адчыніў вакно, высунуў галаву, любаваўся мяцеліцай іскраў, якія нібы пчолы, аблеплівакі вагон), ўзаемна аслабляюць доўг доўга.

Л. Каплан

Новы этап Кітайскай рэвалюцыі

Шэсьцьдзесят год таму назад, калі ў Кітаі адбылося так званае сялянскае паўстаньне Тайпінгаў, Карл Маркс пісаў: „Можна смела загадзя казаць, што кітайская рэвалюцыя кіне іскру ў парахавы склеп сучаснай прамысловай сыстэмы і выкліча выбух даўно рыхтуючага ўсеагульнага крызысу, за якім, калі ён распаўсюдзіцца за граніцай, непасрэдна адбудзецца політычная рэвалюцыя на контынэнце. Гэта будзе вельмі цікава, калі Кітай выкліча непарадкі ў Заходнім сьвеце, паміж тым, як заходнія дзяржавы пасылкай ангельскіх, французскіх, амэрыканскіх ваенных караблёў будуць наводзіць парадак у Шанхаі, Нанкіне і ў іншых мясцох Вялікага каналу“.

Гэтыя словы Маркса, сказаныя ім 60 год таму назад, цалкам здзейсньніваюцца зараз у 1927 годзе. Увесь капіталістычны сьвет прышоў у вялікі рух перад надыходзячай кітайскай рэвалюцыяй. Усё, што стагодзьдзямі будавалі імперыялісты, зараз можа быць зьнішчана адным узмахам кітайскай рэвалюцыі. Калі сусьветная буржуазія арганізоўвае экспэдыцыі ў Кітай, пасылае войскa, браняноскы, аэропланы, танкі, калі буржуазія хапаецца за кожную саломінку, каб пакінуць у сваіх руках старыя пазыцыі, дык гэта ўсё таму, што буржуазія добра разумее, перад якімі падзеямі яна зараз апынулася.

Маркс, пішучы прыведзеныя радкі, добра ведаў усё сусьветнае значэньне кітайскай рэвалюцыі. Ён ведаў, што кітайская рэвалюцыя ўзварушыць увесь сьвет і казаў, што гэта будзе вельмі цікава, калі адсталы Кітай выкліча вялізны перапалох на ўсім эўропэйскім контынэнце. Тоё, пра што Маркс гаварыў 60 год таму назад, адбываецца ў Кітаі зараз, калі кіраўніком рэвалюцыі пачынае рабіцца пролетарыят.

Без вырашэння пытання аб кіраўніцтве кітайскай рэвалюцыяй, аб клясах, штурхаючых сілах рэвалюцыі нам нельга добра разгледзець і высвятліць падзеі, якія там адбываюцца. Паперш трэба ўстанавіць, на якой стадыі зараз знаходзіцца кітайская рэвалюцыя, а для гэтага разгледзім этапы, праз якія рэвалюцыя праходзіла.

Першы этап,—калі кіраўніком, правадыром усяго руху зьяўлялася прогрэсыўна-лібэральная буржуазія і інтэлігэнцыя. Буржуазія становіцца на чале руху, робіцца арганізатарам яго і накіроўвае незадаволеныя масы супроць чужаземнага капіталу. Бясспрэчна, што кітайская буржуазія супроць таго парадку, які існуе ў Кітаі, яна супроць чужаземнага ўмяшательства ў унутраныя справы Кітаю, яна за тое, каб кітайская прамысловасць была агароджана ад конкурэнцыі чужаземнага капіталу, яна хоча, каб мытніцы знаходзіліся ў яе руках, дзеля таго, каб самой рэгуляваць замежны гандаль. Дзеля гэтага буржуазія ня супроць таго, каб сучасныя ўмовы змяніць у сваю карысць. Але яна, бязумоўна, пужаецца вялізнай соцыяльнай рэвалюцыі. Яна за тое, каб усе прывілеі былі дадзены сваёй, кітайскай буржуазіі, а не чужаземнай. Вось таму буржуазія становіцца на чале рэвалюцыі.

Гэткім парадкам першы этап кітайскай рэвалюцыі характарызуецца наступным: „*У самым пачатку разьвіцця кітайскай рэвалюцыі, галоўная, амаль кіруючая роля належала прогрэсыўнай буржуазіі і буржуазнай, амаль дробна-буржуазнай інтэлігэнцыі. На першым этапе разьвіцця кітайскай рэвалюцыі гэтыя пласты, гэтыя групы кіруючую ролю, як больш сьвядомая, г. зн. маючая большую палітычную кваліфікацыю частка насельніцтва*“. Гэтак характарызаваў таксама першы перыяд кітайскай рэвалюцыі апошні пашыраны пленум Выканкому Комінтэрну.

Другі этап—калі ўплыў рэвалюцыі пашыраецца, калі рэвалюцыя шчыльна падыходзіць да рабочых цэнтраў, калі ўзьнімаюцца новыя пласты сялянства, калі рэвалюцыя прыймае ўжо іншы характар і гегемонам рэвалюцыі становяцца дробная буржуазія, рабочая кляса, сялянства і плюс некаторыя пласты лібэральнай буржуазіі. Штурхаючай сілай кітайскай рэвалюцыі становіцца пролетарыят, сялянства, дробная і сярэдняя буржуазія. Роля буржуазіі пачынае адносна змян-

шацца, але за тое ўсебакова ўзрастае роля рабочае клясы і роля дробнай буржуазіі, г. з. сялянскіх мас Кітаю.

„Другі этап процэсу нацыянальнай антыімперыялістычнай рэвалюцыі характарызуецца тым, што барацьбой кіруе блёк розных сіл,—буржуазіі, рабочае клясы, дробнай буржуазіі, сялянства, прычым кіруючая роля ўсё больш пераходзіць да рабочае клясы“ (Бухарын).

І, урэшце, *трэці этап*, які зараз наступае, калі адбываецца перасоўваньне сіл улева, калі адбываецца адыход буржуазіі ад рэвалюцыі, калі буйная буржуазія адмаўляецца ад рэвалюцыі і адкрыта *адыходзіць* ад яе, робіцца ўжо контр-рэвалюцыйнай сілай, хоча мірыцца з чужаземнай буржуазіяй. „Зараз мы знаходзімся на гэтакім этапе разьвіцця кітайскай рэвалюцыі, калі ад блёку рабочых, сялян, дробнай буржуазіі і буржуазіі, якая змагалася супроць чужаземнага імперыялізму, мы пераходзім да блёку рабочых, сялян і дробнай буржуазіі ў горадзе і вёсцы, *без буржуазіі*“ (Бухарын).

Гэта пэрыод, калі і абсалютна і адносна пачынае ўзмацняцца ўдзельна-політычная вага рабочае клясы, калі рабочая кляса робіцца разам з сялянствам, разам з дробна-буржуазным пластом, гегемонам рэвалюцыі. Было-б вялізнай памылкай думаць, што кітайская рабочая кляса, без сялянства, можа зараз ужо зрабіцца непасрэдным кіраўніком, правадыром рэвалюцыі.

Трэці, г. зн. сучасны этап кітайскай рэвалюцыі характарызуецца тым, „што роля ініцыятара і кіраўніка кітайскай рэвалюцыі, роля правадыра кітайскага сялянства павінна абавязкова папасьці ў рукі кітайскага пролетарыяту, які больш арганізаваны і больш ініцыятыўны, чым кітайская буржуазія“. (Сталін. Прамова на Пленуме ВККІ).

Пастановы апошняга пленуму ЦК Гаміндану аб гэтым і сьведчылі. Правае крыло Гаміндану, якое зьяўляецца буржуазнай часткай партыі, усё больш адыходзіць ад кіраўніцтва рэвалюцыяй, на яе месца прыходзяць левыя таварышы, прадстаўнікі пролетарыяту, камуністычнай партыі, якія кіраўніцтва рэвалюцыйным рухам усё больш забіраюць у свае рукі. Поруч са збліжэньнем, з больш шчыльным *уваходам* рабочае клясы ў рэвалюцыю, буржуазія ўсё больш *адыходзіць* ад рэвалюцыі і *пераходзіць* у лагер *контр-рэвалюцыі*. Фактычна, зараз,

стварэнне Нанкінскага ўраду з прадстаўнікоў правага буржуазнага крыла Гоміндану і зьяўляецца офіцыйным разрывам сіл рэвалюцыі, калі адна частка—левая, пролетарская, рэвалюцыйная змагаецца з імперыялізмам, мілітарызмам, а таксама і з буржуазіяй—ранейшым сваім хаўрусьнікам за перамогу пролетарскай, соцыяльнай рэвалюцыі, каб давесці барацьбу да пераможнага канца, а правае—буржуазнае крыло, ранейшая дзейная сіла рэвалюцыі, спужаўшыся яе размаху, парывае са сваім хаўрусьнікам—пролетарыятам, і змагаецца з ім за тое, каб спыніць рэвалюцыю на тым узроўні, на якім яна знаходзіцца зараз, г. зн. на ўзроўні *буржуазнай* рэвалюцыі.

Зараз у Кітаі паўтараецца тое самае, што было з расейскай буржуазіяй у 1905 годзе. Да 1905 г. расейская буржуазія займала рэвалюцыйны фронт, выступала супроць царскага ўраду за констытуцыю, за дэмакратычную рэспубліку, яна на словах была вельмі рэвалюцыйнай. Але калі распачалася рэвалюцыя 1905 году, калі рэвалюцыя адразу разгарнулася, калі рэвалюцыя пачалася ўсеагульнай забастоўкай чыгуначнікаў, калі адбыліся крывавыя падзеі ў Маскве, Ленінградзе, буржуазія спужалася рэвалюцыі, каб яна не замахнулася на буржуазную ўласнасць, на буржуазныя правы і таму знайшла неабходным і магчымым пайсьці на кампраміс з царызмам і здрадзіць інтарэсам рэвалюцыі. Гэтае самае зараз адбываецца ў Кітаі. Як-бы кітайская буржуазія ні была супроць чужаземнага капіталу, але, калі яна бачыць, што рэвалюцыя прымае вялізны размах, калі яна бачыць, што гарады Шанхай, Ханькоу і Нанкін патрабуюць вялізных рэформ: 8-гадзіннага рабочага дня, павялічэння зарплаты, увядзення пэўных норм аховы працы, калі сялянства патрабуе некаторага зьменшання падаткаў, конфіскацыі абшарніцкай маемасьці і зямлі, калі сялянства патрабуе дэмакратычных форм кіраўніцтва, тады буржуазія, спужаўшыся ўсяго гэтага, пачынае адступаць ад рэвалюцыі ў лягэр контр-рэвалюцыі, шукае згоды з чужаземнай буржуазіяй і г. д.

Па меры ўзрастання сялянскага і рабочага руху, асабліва пасля заняцця Шанхаю і Нанкіна—гэтых вялізных рабочых цэнтраў, калі шанхайскі пролетарыят пачынае ўладу забіраць у свае рукі, калі роля гегемону рэвалюцыі ўсё больш пераходзіць да рабочае клясы, тады буржуазія пачынае больш абсабляцца, недаверчыва адносіцца да свайго хаўрусьніка і

нарэшце пакідае яго. Пераварот Чан-Кай-Шы, прадстаўніка правага крыла партыі Гоміндан, узброеная барацьба Ханькоў—нацыянальна-рэвалюцыйнага ўраду супроць Нанкіна—цэнтру здраднікаў рэвалюцыі і ёсць фактычна трэці пэрыяд рэвалюцыі ў разгорнутым відзе, калі роля аднаго і другога крыла яскрава выяўляюцца, калі абодва ранейшыя хаўруснікі зараз са зброяй у руках выступаюць адзін супроць другога.

Ход гістарычных падзей, ход нашай рэвалюцыі, а таксама і рэвалюцыі ў іншых краінах нас і вучылі, што вось гэтакім будзе ход рэвалюцыі прыблізна ва ўсіх краінах. У першым і ў другім этапе кітайскай рэвалюцыі наш курс быў гэтакі, што трэба змагацца за адзінства ў шэрагах Гоміндану на тое, каб камуністычная партыя ўсё больш шчыльна падыходзіла да спраў Гоміндану. Гэта быў напрамак на далейшае разгортванне рэвалюцыі, на шчыльнае супрацоўніцтва левых і камуністаў унутры Гоміндану і ў складзе нацыянальнага ўраду, на ўмацаванне адзінства Гоміндану, адначасова на выкрыванне і ізоляцыю правых, на падпарадкаванне правых дысцыпліне Гоміндану, на выкарыстанне правых, іх сувязі і іх вопыту, паколькі яны падпарадкоўваюцца дысцыпліне Гоміндану, ці на выгнанне правых з Гоміндану, паколькі яны ламаюць гэтую дысцыпліну і здраджваюць інтарэсам рэвалюцыі“ (Тэзісы Сталіна).

Далейшы ход падзей цалкам пацвердзіў правільнасць гэтай лініі. Мы адзначылі вялізны рабочы і сялянскі рух, мы бачылі, як спробы правых у лютым 1927 г. раскалоў партыю, а таксама спроба перанесці сталіцу з Ухана (Ханькоў) у Нанчан,—з пролетарскага цэнтру ў сялянскую правінцыю,—пацярпелі паражэнне. Але адначасова гэтыя спробы правых сыгналізавалі аб тым, што ўнутры партыі Гоміндан адбываецца вялізная перастаноўка сіл.

„Таму ЦК УсеКП(б) правільна аданіў становішча, калі ў сакавіку 1927 г. гаварыў, што а) „у сучасны момант кітайская рэвалюцыя, у звязку з перагрупоўкаю класавых сіл і канцэтрацыяй імперыялістычных армій, перажывае крытычны пэрыяд, яе далейшыя перамогі магчымы толькі пры рашучым курсе на развіццё масавага руху“, што б) „неабходна трымаць курс на ўзброенне рабочых і сялян, перабудаванне сялянскіх камітэтаў на мясцох у фактычныя органы ўлады з узброенаю самаабаронаю“, што в) „компартыя не павінна

ўтойваць здрадніцкую і рэакцыйную політыку правых гомін-данаўцаў і павінна мобілізаваць масы навакол Гоміндану і кітайскае компартыі, на выкрываньне правых (3 сакавіка 1927 г.)“ (*Сталін*).

Разгледзім апошні здрадніцкі акт кітайскай буржуазіі, якая ў асобе генэрала Чан-Кай-Шы і яго генэралітэта знайшла сабе свайго Карнілава, Дэнікіна, Лукомскага і г. д. Паміж іншым у лістападзе 1912 году, разглядаючы першую кітайскую рэвалюцыю 1911-12 г.г, Ленін пісаў: „Кітайская свабода заваёвана саюзам сялянскай дэмакратыі і лібэральнай буржуазіяй. Ці змогуць сяляне, ня маючы кіраўніком сваім партыі пролетарыату, утрымаць сваю дэмакратычную пазыцыю супроць лібэралаў, якія толькі і чакаюць таго моманту, каб іх перакінуць на правы бок, гэта пакажа недалёкая будучына“.

Гэтыя словы т. Леніна два разы былі пацьверджаны ходам гістарычных падзей. У 1913 годзе кітайская лібэральная буржуазія здрадзіла кітайскай рэвалюцыі і пасадзіла на трон „Кітайскае імперыі“ Юан-Шыкая. Зараз гэтая самая лібэральная буржуазія, якая ўваходзіць у Гоміндан, здрадзіла інтарэсам кітайскай рэвалюцыі і, у асобе лідэра гомінданаўскага цэнтру, выступіла супроць пролетарыату, супроць левага крыла партыі.

Крывавая расправа Чан-Кай-Шы і яго генэралаў з Шанхайскім пролетарыятам, арышт лідэраў левага руху па ўсіх паўднёвых усходніх гарадох Кітаю, разброеньне рабочых дружын, арышты і расстрэлы ў Пекіне і Кантоне, разрыў з левым крылом партыі,—вось факты, якія зараз пераварачваюць усю абстаноўку ў паўднёвым і сярэднім Кітаі.

Хто больш-менш даўно вывучае кітайскую сапраўднасьць, хто знаёмы з суадносінамі сіл у Кітайскім нацыянальна-рэвалюцыйным руху, для таго гэтыя факты не зьяўляюцца нечаканымі. У верасьні 1916 году вядомы працаўнік у галіне вывучэньня Кітаю—тав. Ул. Віленскі-Сібіракоў—у сваёй кніжцы „Гоміндан“ пісаў: „Калі выходзіць з клясавай сутнасьці Гоміндану, дык можна дапусьціць разьвіцьцё ў гэтай партыі правых ухілаў, якія будуць штурхаць яе ня толькі на згоду з рознымі ўнутранымі буржуазна-дэмакратычнымі групоўкамі сярэдняга Кітаю (ну, напрыклад, шанхайскімі), а праз іх і на згоду

з асобнымі фракцыямі сусьветнага капіталу, але і на шлях разрыву з кітайскім пролетарыятам. Гэткая небяспека ёсьць, яе нельга недаацаніць“.

Гэтая магчымасьць вынікала з таго, што партыя Гоміндан у клясавых адносінах зьяўляецца вельмі рознастайнай. Яна аб'яднала ў сваіх шэрагах ня толькі пролетарыят і сялянства, але і кітайскую буржуазію. Адсюль падазроныя абвостраныя адносіны абодвух бакоў партыі паміж сабой, адсюль барацьба ўнутры партыі, якая амаль увесь час адбываецца.

Пакуль рэвалюцыя ня вышла ў логву ракі Янцзы, да таго часу барацьба сьціралася ўнутры партыі. Паўднёвы Кітай пакуль ня мае буйной прамысловасьці, тут пануе дробная буржуазія. Але гэта зусім ня значыць, што, у так званы кантонскі пэрыяд, у Гоміндане ўсё было добра. Зусім не. Першыя сутычкі паміж правым і левым крылом былі яшчэ ў Кантоне ў сакавіку 1926 году. Якраз тады лідэр цэнтру Чан-Кай-Шы атрымаў магчымасьць адсунуць ад улады лідэра левых гомінданаўцаў Ван-Цзі-Вэя, які прымушаны быў выехаць з Кантону ў Эўропу. Там (у Кантоне) таксама выступіў лідэр правага крыла Дай-Цзі-Тао са сваімі тлумачэньнямі да вучэньня Сун-Ят-Сэна.

Гэткім парадкам пачатак расколу Гоміндану вызначыўся яшчэ ў 1926 годзе на поўдні Кітаю, але непасрэдны раскол адбыўся якраз у той момант, як Гоміндан увайшоў у сярэдні Кітай—Ханькоў і Шанхай.

Чаму гэта здарылася якраз тут? Таму, што абодва крылы партыі Гоміндану тут увайшлі ў непасрэдныя суадносіны з асноўнымі цэнтрамі сваіх клясавых групавак. Пролетарскае крыло Гоміндану тут аб'ядналася з Шанхайскім пролетарыятам. Правае буржуазнае крыло атрымала магчымасьць абапёрціся на гандлёва-прамысловую буржуазію сярэдняга Кітаю. Адсюль дзьве лініі разьвіцьця сіл кітайскага нацыянальна-рэвалюцыйнага руху, якія характарызуюць апошні час. Адна лінія—арганізацыя сіл рэвалюцыі рабочых і сялян для далейшай барацьбы. Другая—арганізацыя гандлёва-прамысловай буржуазіі і яе смычка з правымі мілітарысцкімі групамі Гоміндану. Адсюль організацыя левага нацыянальнага ўраду ў Ханькоў і стварэньне пролетарскіх організацый у Шанхаі, якія павінны былі здаволіць левыя групы Гоміндану і адсюль таксама пачатковыя ўмовы для ваеннай дыктатуры генэрала Чан-Кай-Шы.

Дашанхайскі перыод нацыянальна-рэвалюцыйнага руху можа быць характарызаваны, як „блэк двух сіл“: пролетарыяту і дробнай буржуазіі, з той адзнакай, што дробная буржуазія ў гэтым блёку ажыццяўляе свае кіраўніцтвы. Зараз можна гаварыць ня толькі аб спробах разарваць гэты блэк, але і аб пагрозе стварэння асабістай дыктатуры Чан-Кай-Шы, за сьпіною якога будзе стаяць гандлёва-прамысловая буржуазія, таксама як у свой час яна стаяла за сьпіною У-Пэй-Фу, Сун-Чуан-Фана і іншых генэралаў.

Кляса, да якой зараз пераходзіць кіраўніцтва ўсім рухам,— гэта рабочая кляса. Рабочая кляса ўпяршыню зараз выступае ў якасьці арганізатара і правадыра рэвалюцыі. Праўда, у мінулых падзеях, у часе боксэрскага паўстання, у часе рэвалюцыі 1912 году, кітайскія рабочыя, асабліва чыгуначнікі, прымалі гарачы ўдзел. Напрыклад, у шэрагах боксэраў паўднёвага Кітаю змагаліся дзесяткі рабочых дружин, атрадаў, кітайскіх чыгуначнікаў. У часе рэвалюцыі 1912 г. сотні і тысячы чыгуначнікаў прымалі ўдзел у барацьбе, але ніколі кітайскаму пролетарыяту ня прыходзілася ўзяць на сябе гэтую адказную задачу, як зараз. Кітайская рабочая кляса зараз становіцца цэнтрам рэвалюцыйных сіл усяго Кітаю: яна арганізуючы цэнтр, яна зараз—мозг кітайскай рэвалюцыі, кіраўнік кітайскага рэвалюцыйнага руху.

Комуністычная партыя Кітаю ўвабрала ў свае шэрагі тысячы кітайскіх пролетараў, лепшых сыноў рабочае клясы, якія паказваюць усяму кітайскаму пролетарыяту шлях да вызвалення. Вось чаму ўвесь агонь контр-рэвалюцыі, чужаземнай і ўласна-кітайскай, а таксама і правых гомінданаўцаў зараз галоўным чынам накіраван на кітайскую кампартыю. Ня гледзячы на нязначны лік офіцыйных членаў партыі, яна кіруе профсаюзамі, зьяўляецца асноўным правадыром поўмільённага Шанхайскага пролетарыяту, карыстаецца вялізарным уплывам на рэвалюцыйныя пласты насельніцтва Кітаю.

Характэрна тое, што і Сун-Чуан-Фан і Чжан-Цзо-Лін у свой час гаварылі, што яны згодны распачаць перагаворы з Чан-Кай-Шы, калі ён толькі выкіне кампартыю з Гоміндану, калі ён пачне арыштоўваць і казньніць комуністаў. Разгром Шанхайскіх і іншых левых профсаюзаў, раззброеньне шанхайскіх рабочых дружин і ёсьць пачатак вялізарнага наступу

аб'яднанай контр-рэвалюцыі на кітайскіх камуністаў. Контр-рэвалюцыі трэба разграміць кампартыю для таго, каб пасля разграміць іншыя арганізацыі рабочае класы, каб апошняю прымусіць згадзіцца на буржуазна-дэмакратычную рэвалюцыю.

Адгэтуль вынікае ўся цяжкасць, складанасць становішча камуністычнай партыі ў гэтым пэрыядзе рэвалюцыі. Сучаснае становішча паказвае, што „політыка шчыльнага супрацоўніцтва левых і камуністаў унутры Гоміндану набывае на даным этапе асаблівую моц і асаблівае значэнне, што гэтае супрацоўніцтва адпавядае таму саюзу рабочых і сялян, які складаецца па-за Гомінданам, што без такога супрацоўніцтва немагчыма перамога рэвалюцыі.

З гэтага відаць, што асноўнай крыніцай моцы рэвалюцыйнага Гоміндану зьяўляецца далейшае разгортванне рэвалюцыйнага руху рабочых і сялян і ўмацаванне іх масавых арганізацый, рэвалюцыйных сялянскіх камітэтаў, профсаюзаў рабочых і іншых масавых рэвалюцыйных арганізацый, як падрыхтоўчых элементаў саветаў у будучым, гэта таксама сьведчыць, што асноўным закладам перамогі рэвалюцыі зьяўляецца рост рэвалюцыйнае актыўнасці мільённых мас працоўных, а галоўным сродкам паражэння контр-рэвалюцыі — узброенне рабочых і сялян.

З гэтага відаць, урэшце, што змагаючыся ў адных шэрагах з рэвалюцыйнымі гомінданаўцамі, кампартыя павінна больш, чым калі-небудзь, захоўваць сваю самастойнасць, як умову для забяспечання гегемоніі пролетарыяту ў буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі“. (Сталін. Тэзісы).

Складанасць абставін кітайскай рэвалюцыі павялічваецца яшчэ тым, што перад ёй узброеная да зубоў стаіць міжнародная контр-рэвалюцыя, якая арганізоўвае ўсе сілы кітайскай рэакцыі на задушэнне рэвалюцыі. Ня ўнікнута магчымасць, што Англія, Амэрыка, Японія і інш. таксама распачнуць актыўныя ваенныя апэрацыі супроць рэвалюцыйнага ўраду. Тады становішча яшчэ больш абвастрыцца. Але трэба мець на ўвазе, што сёння яшчэ ня ўсе пласты чатырохсот мільёнаў кітайскага народу ўжо выступілі на рэвалюцыйную сцэну. Яшчэ шмат дзесяткаў мільёнаў трэба ўзварушыць, і тыя сацыяльныя і адміністрацыйныя мерапрыемствы, якія праводзіць нацыянальны ўрад, і апошнія выступленні здраднікаў-генэралаў дапамо-

гуць узварушыць яшчэ сотні мільёнаў сялянскіх мас і накіраваць іх на актыўную барацьбу супроць імперыялізму і контррэвалюцыі.

Калі контр-рэвалюцыянэры думаюць, што ім удасца ў крыві патапіць справу кітайскага народу—кітайскую рэвалюцыю, дык яны вельмі мыляюцца. Ніякімі гарматамі і кулямётамі нікому ня ўдасца задушыць рэвалюцыю, таксама як не ўдалося задушыць СССР. Народ, які ў сваіх шэрагах налічвае 400.000.000 рабочых і сялян, ніякай сілай ня ўдасца прымусіць замаўчаць. Ленін адносна гэтага казаў: „Канец барацьбы залежыць ад таго, што Расія, Англія, Кітай і г. д. складаюць вялізарную большасць насельніцтва ўсяго сьвету, менавіта гэтая большасць насельніцтва ў апошнія гады з надзвычайнай шпаркасьцю ўцягваецца ў барацьбу за сваё вызваленьне так, што ў гэтым сэнсе ня можа быць ні цені сумненьня ў тым, якім будзе канчатковае вырашэньне сусьветнай барацьбы. У гэтым сэнсе канчатковая перамога соцыялізму цалкам і бязумоўна забясьпечана“.

Галіна Серабракова

Кітайскі тэатр

Звычайна тэатры займаюць у кітайскім горадзе асобны квартал, дзе згуртаваны таксама шматлікія чайныя хацінкі. Усе галіны тэатральнага мастацтва, ад оперы да адкрытай сцэны і штукароў, разьмяшчаюцца ў вялізным садзе з высокай драўлянай агародай.

У Пекіне, па адміраючай зараз традыцыі, заля глядача, падобная да стайні, падзяляецца на мужчынскую і жаночую паловы. А 12 гадз. дня пачынаецца тэатральны паказ з працягам аж да позьняй ночы. Аднак, гэта не прымушае глядача, сачыць за п'есаю ад пачатку да канца.

Сцэна і заля глядача „не перашкаджаюць“ друг другу. Газэтчыкі, гандляры каляровых цацак і прысмакаў снуюць, гучна прапаноўваючы свой тавар. Глядачы вядуць доўгія гутаркі, падцягваюць сьпеваком, турбуючы іх адпаведнымі заўвагамі, голасна рэагуюць на кожную зьяву, што адбываецца на сцэне або ў залі.

Прабіраючыся між лавак спрытныя кітайчаты, у маленькіх рознакалёрных кубачках разносяць горкі, не салоджаны, зялёны чай. Сьпякота, ліпкі пот прымушаюць кітайцаў вільготным уціральнікам халадзіць твар і шыю. І як мяч, праз усю залю лётае ўціральнік, разносячы трахому і скурныя хваробы. Яго падхватваюць яшчэ ў паветры і пасьля карыстаньня перакідаюць далей. Раўнадушныя тэатральныя служкі лоўка падхватваюць брудную мокрую анучу, кідаюць у вядро і зноў уціральнік пачынае мігацець над галавамі глядачоў.

У жаночай палове залі, сьвятошна апранутыя, з рэзкім пахам парфумы, кітаянкі праз цэлыя гадзіны жыва перагаварваюцца, момантамі змаўкаючы, — адцягнутыя водгукамі сцэны або

Сцэна жыве сваім асобным жыццём. Заслоны няма, вышкі глыбока ўрэзаліся ў залю. З боку прытуліўся аркестр. Некалькі музычных інструментаў: гонг, драўляная калатушка, флейта і адна-струнная скрыпка даюць няпрыемны, нязвыклы для вуха чужаземца гук. У першы момант гэтая музыка нават глушыць сваёй самабытнасцю.

На процілеглым ад аркестру выступе сцэны размяшчаюцца артысты, чакаючы „выхаду“, або тэхнічны тэатральны персанал. Спяшліва змяняюць тэатральныя служкі прымітыўныя дэкарацыі і падносяць сьпевакам гарбату. Трыманьне артыстаў на сцэне зусім вольнае, тут-жа вачавідкі наклеіваюцца бароды, накладаецца грим.

У цэнтральных кітайскіх тэатрах трупы артыстаў або мужчынскія, або выключна жаночыя. Найвыдатнейшай „сьпявачкай“ сучаснага Кітаю лічыцца артысты Мэй-Ланг-Фанг, карыстаецца ён ня меншым посьпехам, чымся ў нас Шаляпін, мае надзвычайна высокае сапрано, якое дае хутчэй птушыны, чымся чалавечы гук.

Кітайцы, якія пяюць гартанна, маюць высокія „зламаныя“, бадай што жаночыя галасы. Эўропэйскіх сьпеваў у Кітаі не зразумеюць.

Магутны бас расійскага сьпевака ў часе яго Пекінскіх гастроляў выклікаў сьмех і вялікае непаразуменьне нават культурных кітайцаў. У яго канцэртах бачылі дзіўныя забаўкі.

Рэпэртуар тэатру гэта—ня маючыя канца гістарычныя хронікі, легэнды і лірычныя драмы. Цэлы шэраг разнастайных жэстаў і рухаў дапаўняюць гульню актора і падмяняюць гуртавыя сцэны. Рукі, паднятыя да твару, гавораць аб тым, што артысты плача, а калі ён нібы ўкладае ногу ў стрэмя, дык гэта азначае, што ён садзіцца на каня і едзе ў далёкую дарогу. Войска прадстаўляе таксама адзін артысты, трымаючы за сьпіной мноства сыцягаў, прычым ён некалькі разоў абягае навокала сцэны.

Кітаец-глядач надзвычайна добра орыентуецца ў азначэньні тых ці іншых рухаў актора.

Тут-жа ў садзе дзівіць лоўкасьць акрабатаў, складаныя дыркавыя трукі або забытаныя фокусы. На кожным кроку сустракаюцца нярухомыя сухія прадмоўцы і варажбіты па кнізе „судеб“. А навокала іх пярыстыя гурмы жанчын і абдранай галылазбы.

шарлатанскіх прадбачанняў будучыны. Жабрацтва, штодзённыя нястачы ў нярадасным жыцці падтрымліваюць забабоны, і прымушаюць чакаць нешта надзвычайнае, нейкае дзіва.

У апошнія гады вабіць кітайцаў і кіно, але на экране яго паказваюцца выключна тэндэнцыйныя фільмы, падрыхтаваныя за межамі, бязумоўна, з адпаведным маралітэ аб правільнай і каштоўнай англа-амэрыканскай палітыцы. „Мір“, „парадак“, „багатае, задаволенае жыццё“ і ўрачыстасць дабрачыннасці рэкламуюць для Кітаю замежныя фільмы.

Але там-жа існуюць кіно эўропэйскіх кварталаў, дзе, дзякуючы знарок узнятым цэнам на білеты, ня можа прысутнічаць амаль ні адзін кітаец,—гэтым дабрачынныя чужаземцы адмяжоўваюць сябе ад ганебнай жоўтай расы.

Любы выкшталцаны каралеўскі салдат з чысьценькіх ангельскіх казармаў з плашчадкамі для гольфу, боксу і поло (катаньне шароў конна) можа адмовіцца сядзець поплец з кітайцамі.

Ня вельмі даўно ў адным з кафэ Цян-Цзіня адбыўся выпадак, які скромна абышлі маўчаньнем многалікія чужаземныя газеты. У перапоўненую залю ўвайшоў вайсковы чужаземец. Не знайшоўшы вольнага століка, ён падышоў да юнака-кітайца і рэзка прапанаваў яму выйсьці. Той, чытаючы газету, адмовіўся. Ашалелы чужаземец ударам нагі скінуў кітайца з крэсла. Атрымаўшы ўдар у галаву, юнак зусім страціў прытомнасьць. Яго вынеслі. Чужаземец, як-бы ні ў чым ня бывала, усеўся за вольны столік. Ніхто з прысутных амэрыканцаў, французаў, ангельцаў не звярнуў належнай увагі на ўсё тое, што тут адбылося.

Ня глядзячы на выключна цяжкія ўмовы жыцця, прыгнёт, ганьбу, кітаец-бядняк жыццярадасны, падзіцячаму любячы, даверлівы і вясёлы. Тэатры і кіно ў вялікіх гарадох і ў глушы—любімая забава шырокіх народных мас, асабліва моладзі. Адказваючы сабе ў самым неабходным, кітаец ідзе ў тэатр.

Добра ведаючы зацікаўленасьць кітайцаў к тэатру, генэрал Фын-Юй-Сян, будучы камандуючым адной з народных армій, утварыў салдацкі тэатр, выкарыстоўваючы яго да агітаваньня і асьветы. Офіцэры народнай арміі, у большасьці маладыя члены партыі Гоміндан, пісалі для тэатра спэцыяльныя п'есы. Аграмадную зацікаўленасьць зрабіла на глядачоў адна з п'ес—агітка „Шанхайская трагедыя“, напісаная ўдзельнікам, капітанам народнай арміі, Шэнь.

Мікас

Аб слудкіх паясох

Беларускае мастацтва мае сваю вялікую гісторыю. Малярства ў часы Ягайлы мела бытаваньне і ўплыў у Польшчы, разьбярства ў часы Аляксея Міхайлавіча—у б. Расіі. Ня менш каштоўныя ня толькі ў беларускім маштабе беларуская готыка 16 в., Віленская і Віцебская скульптура, гравюры розных мастакоў у Скарынінскіх выданьнях, а таксама Магілёўскія—Васіля Вашчанкі, што могуць спрацаваць з найвыдатнымі творамі гэтага віду мастацтва таго часу, што захавалася з малярства і г. д., а галоўным чынам беларуская мастацкая, прамысловасьць: прыгожае ўрэчынскае шкло, рознакаляровая, тонкая віцебская кафля і выдатныя слудкія паясы. Бясспрэчна, слудкіх паясоў знойдзена вельмі мала; наогул, у пытаньні аб слудкіх паясох, як і ў іншых, нам шмат што і шмат трэба вылузываць з імперыялістычнае шалупіны ў літаратуры нашых суседзяў, правараць, а яшчэ больш дасьледаваць нанова.

Беларусь, займаючы асяродкавае становішча ў Эўропе, на ўсім працягу свае гісторыі была ва ўзаемадзеяньні і ўзаемаўплыве са сваімі блізкімі і далёкімі суседзямі. Перакрыжныя вадзяныя і сухаземныя шляхі з поўначы на поўдзень і з захаду на ўсход служылі артэрыямі гандлю іх і тае сувязі. Як і ў іншых народаў, шмат што прыходзіла да нас па гэтых шляхах, успрыималася, пераапрацоўвалася ў сваё і перадавалася далей. Шмат што выпрацоўвалася тутакі і, пашоўшы за межы, варочалася відазьмененым. Але ў гэтым працэсе скарыстаньня людскога досьледу мы, як і кожны народ, утварылі штось сваё, самабытнае, абумоўленае прыродаю, гістарычным бегам і т. п.

Так было і з нашаю адзежаю. Спачатку яна была аднолькаваю для ўсяго народу, а потым у Беларусі...

сваёю пышнасьцю і размаітасьцю, захаваўшы, аднак, некаторыя аснаўныя рысы ранейшай разам з успрыманьнем розных уплываў.

Асаблівае багацьце і пышнасьць адзежа набыла ў эпоху росту буржуазіі, дыктатуры шляхты і барацьбы яе за сваё нацыянальна-політычнае панаваньне на Беларусі, гэта значыць, у 16—17 сталяцці. І калі беларуская шляхта праз 17-е сталяцце страціла родную мову, пакінуўшы яе на схову працоўнаму народу, дык адзежа захавалася да паловы 19 сталяцця, калі расійскім урадам было забаронена ўжываньне некаторых прадметаў яе, як нібыта польскіх.

Аднаю з абавязковых частак адзежы лічыўся і лічыцца паяс. У працоўнага народу ён быў і застаўся невялікім па шырыні—1-5 сантымэтраў і даўжыні—1-2 мэтры. Ён вытыкаецца з каляровых суконных ці парцянных нітак або тых і другіх разам. У багатых ён быў значна большы па велічыні і багатшы як узорам, так і матэрыялам залатых, срэбраных і шаўковых нітак, асаблівае прыгожасьці дасягнуўшы ў так званых слупкіх паясох. Зразумела, што гэта адбылося ня зразу. Спачатку паяс відазмяняўся да лепшага, у стасунку да матэрыялу і ўзору, потым падмяняўся прывозным персыдзкім, хінскім, турэцкім або іншым і, урэшце, сваё ўмецтва злучалася з прывозным і давала высока-мастацкія слупкія паясы. Калі ў першыя часы паясы ткаліся дома дзяўчатамі як у бедных, так і багатых дамох, і гэтым задавалася патрэба ў іх, то пазьней пры вырасшым вялікім попыце на іх, а таксама запатрабаваньнях высокай мастацкасьці іх, гэта стала немагчыма і, дзякуючы гэтаму попыту, а разам і разьвіцьцю рамесьніцкае справы, сталі вырастаць майстэрні, а з часам і фабрыкі паясоў, так званыя паясарні.

Аб паясарнях 16 і 17 сталяцця, што ткалі ўзорыстыя белыя, блакітныя, чырвоныя, чорныя і інш. паясы, не адшукана яшчэ сталых вестах як і аб Несьвіскай. Лепш вядома толькі Слуцкая паясарня, заснаваная ў першай палове 18 сталяцця. Гэта месца і часы росквіту паясарнае справы не адно беларускай, але і агульнай. У гэтай фабрыцы працавала больш 24 паставоў пры значным ліку работнікаў. Апошнія былі мужчыны. Вядомы поэта М. Багдановіч даў гістарычна-памылковы абраз у сваім прыгожым вершы „Слупкія ткачыкі“, дзе паказаў, што дзяўчаты ткалі гэтыя слупкія паясы. У дакумэнтальных даных

сярод работнікаў фабрыкі мы не знаходзім ніводнае жанчыны. Аднак, гэта не выключае магчымасці, што ў некаторых хатніх гаспадарках паноў жанчыны працавалі ў якасці ткачых.

Сярод работнікаў, асабліва сярод кіруючага персоналу, была значная частка чужаземцаў—пераважна немцаў. Цалкам няпраўду кажа польскі вучоны Зарнавецкі, калі гаворыць, што працаўнікамі ў Слуцкай паясарні былі палякі ў большасці са Слуцку і з-пад Слуцку. Памыляецца і Власт, сцвярджаючы беларускі склад работнікаў у паясарні.

Першы вядомы дырэктар фабрыкі Ян Маджарскі па адных вестках быў армянін, родам са Стамбулу, а па другіх—прыраджоны вэнгр. Яго наступнікам быў сын Лявон, і толькі ў пачатку 19 стагоддзя кіраўніком стаў Язэп Барсук, як відаць з прозвішча—беларус. Нацыянальны склад працаўнікоў бадай не адбіўся на характары паясоў, бо яны ўсё-ж тварыліся на аснове ўспрыманняў акаляючага жыцця і адпаведна густу тых, хто купляў, гэта значыць, пераважна беларусаў. Звароты Слуцкае фабрыкі былі надзвычайна вялікія. Дырэктары яе вельмі багацелі, і часта магнаты былі ім вінны значныя сумы грошай і аддавалі пад залог іх цэлыя мясцовасці. Лявон Маджарскі праз сваё багацце стаўся камэргэрам караля Станіслава Аўгуста. Заміж сучаснай фабрычнай маркі на слугі паясох спатыкаюцца надпісы: „В граде Слуцке“ „Лео Маджарскі“ „Лео Маджарскі“, „Me fecit Slucia“ і інш.

К палове 19 стагоддзя фабрыка спыніла сваю працу, бо забарона царскім уладам насіць кунтуш, які падпіравалі паясам, спыніла попыт на паясы, а тканьне культавых паясоў і вопратак, чым было занялася фабрыка, не магло даць жыццё развінуўшайся прадукцыі.

Апрача Слуцкай фабрыкі Маджарскіх, існавалі ў Слуцку і інш. мясцох—у Несьвіжы, каля Горадні і г. д.—фабрыкі, што даводзіцца надпісам на некаторых са слугі паясоў „ФКСР—Слуцк“.

На гэтых фабрыках таксама часта працавалі чужаземцы. Тамака вытыкаліся паясы з аднаго боку зялёныя, з другога чырвоныя, як у горадзенскіх, бяз мэталю, чатырохкаляровыя, як у Ражаньне і г. д., а таксама дываны, шпалеры і інш. тка-

лікая прыбытковасць гэтае вытворчасці зрабілі тое, што, апрача існаваўшых паясарняў, сталі засноўвацца і новыя па-за межамі Беларусі — у Польшчы, Францыі, Нямеччыне, Турэччыне і інш. Яны выраблялі паясы значна слабейшыя па ўзору і тэхнічна і, заснаваўшыся значна пазней, а значыць, існаваўшыя нядоўга, ня далі на ўсім працягу свайго існавання такіх мастацкіх твораў, як Слуцкія, таксама, як і старэйшыя фабрыкі.

Як мы казалі, народныя паяскі бываюць невялікія. Каляровыя суковныя і парцяныя ніткі ў іх утвараюць геаметрычны ўзор з уласцівымі капыцікамі, крывулькамі і т. п. Спалучэнні фарбаў найбольш характэрны наступныя: шэрая з малінаваю, ліловая з жоўтаю, зялёная з сіняю, і пералівы жоўтае, чырвонае і змрокла-зялёнае.

Слуцкія паясы сустракаюцца ў 41 сантымэтр шырынёю і каля 1-2 мэтраў даўжынёю. Шаўковыя ніткі ў іх пераплятаюцца з залатымі і срэбранымі. Уласцівымі колерамі зьяўляюцца: змрокла-чырвоны, блакітны, залаты, малінавы, срэбраны белы, зялёны і чорны. Узор расьлінавы з перавагаю мясцовых расьлін: васількоў, гваздзікаў, кукалю і т. п. Ён бывае вельмі завілы і надзвычайна ўдала скампанаваны. У цэлым, слуцкія паясы складаюць высока-мастацкія творы самабытнага беларускага стылю побач з іншымі галінамі мастацкае прамысловасці, шклом, кафляю і г. д. Адзін слуцкі пояс, які знаходзіцца ў мяне, даводзіць сувязь яго орнаменту з народным у крашаніне, паяскох і інш. Раней паказвалася, што ў пачатку вытворчасці слуцкіх паясоў яны насілі пэрсydзкі характар. Нам здаецца, што некаторыя іншыя ўплывы на іх бязумоўна ёсць і ў адваротным кірунку, гэта значыць — заходнім.

Надзвычайную мастацкасць слуцкіх паясоў, іх агульна-чалавечае мастацкае значэнне засьведчаюць нашы суседзі — расійскія і польскія вучоныя: Верашчагін, Зарнавецкі і інш. У іх, а таксама ў заходня-эўропэйскіх музэях, захоўваюцца нашы паясы. Але разам з тым, палякі абвяшчалі гэту вытворчасць польскай, а расейцы часта з гэтым згаджаліся, пішучы, як Верашчагін, што гэтыя адзіныя сапраўды мастацкія рэчы польскага мастацтва і г. д., бо як адным, так і другім выгадна было не ўспамінаць аб Беларусі, яе творчасці і інш.

Нашы паясы ня толькі ня маюць польскага характару, бо ў іх ён хаваецца карэннямі ў старадаўным беларускім, але

і ня ткаліся палякамі, як гэта сьцьвярджаюць некаторыя польскія вучоныя, аб чым мы ўспаміналі раней. У сваім дагаворы з гаспадаром фабрыкі, Радзівілам, адзін з дырэктароў яе абавязваўся ткаць паясы, дываны і інш. тканіны згодна дадзенаму рысунку, з людзьмі, расьлінамі, літарамі, лічбамі і т. п. Значыць, у стылі пояса значную ролю адыграў мастак, які даваў узор. А творчасць апошняга абумоўлівалася ўспрыяманьнямі роднае прыроды, жыцця. І ў злучэньні працы мастака і фабрыкі атрымліваліся самабытныя высока-мастацкія творы.

К н і г а п і с

„Узвышша“—*Часопісь літаратуры, мастацтва і крытыкі беларускага літаратурна-мастацкага згуртавання „Узвышша“*. № 1. Менск, 1927 г.

Вышаўшы ў сьвет першы № „Узвышша“ ў большай сваёй частцы складаецца з крытычна-навуковых артыкулаў. З 172 ст. часопісі мастацкім творам адведзена 70 стар. Зразумела, што літаратурна-мастацкі аддзел прыцягвае да сябе асаблівую ўвагу, наколькі ён прадстаўляе сабой першае выяўленьне плячформы новага згуртавання; на гэтым адзеле мы, галоўным чынам, і спынімся.

Найбольш буйнымі творамі дадзенага аддзелу зьяўляюцца наступныя: „Салавей“ Зьм. Бядулі, „Сьцены“ Кузьмы Чорнага і „Наля“ Ул. Дубоўкі.

Паколькі апавяданьне Бядулі яшчэ не закончана, аб ім цяжка сказаць што-небудзь пэўнае і акрэсьленае. Можна толькі заўважыць, што апавяданьне прадстаўляе сабой характэрнае для Бядулі злучэньне тэм психалёгічных і сацыяльных. Психалёгія талентага самародка, які надзелены надзвычайным дарам імітацыі, разгартваецца тут на фоне абмалёўкі прыгоннага тэатру. У пляне психалёгічным мы маем тут, такім чынам, апра-

цоўку тэмы, улюблёнай Бядуляй: яго і раней прыцягвала да сябе психалёгія мастака-самародка („Вялікодныя яйкі“, „Бондар“), але ў дадзеным выпадку гэта тэма выяўлена ў новым, сацыяльным антуражы. Зьяўляючыся тут такім антуражам прыгонна тэатру ня раз ужо, праўда, знаходзіць сабе мастацкі адбітак у расейскай літаратуры—у Грыбаедава, Герцэна, Церпігорава і інш. У Грыбаедава нават намечана сытуацыя, якая здалёк нагадвае сытуацыю, выяўленую ў Бядулі. У расейскага пісьменьніка гэтак сама ўпамінаецца прыгонны чалавек са лавей „певец зимой погоды летней“. Але ў асадках беларускай літаратуры тэма прыгоннага тэатру зьяўляецца новай і досыць актуальнай тэмай, паколькі яна мае пэўную сацыяльную ўстаноўку. У адносінах кампазіцыі надрукаваная частка апавяданьня Бядулі вызначаецца зграбнасьцю: спачатку дадзена трапная экспазыцыя самай тэмы потым ідзе *Vorgeschichte*, дзе паказаны цені прошласьці ў сучасным, і ўжо потым, пасля такой падрыхтоўкі, на аснове прыёму градацыі, разгартваецца асноўная новэля, якая па сваёму жанру зьяўляецца гістарычнай аповесьцю. І трэба сказаць, што гэтакі жанр ня зусім удаўся

аўтару. Гістарычны жанр у літаратуры зьяўляецца вельмі адказным; ён патрабуе вывучэньня пэўных гістарычных крыніц. Папытаньні аб прыгожым тэатры якія крыніцы існуюць (досьледы Еўрэінава, Сахноўскага, Коца, Шатурынай і інш). Але, відаць, яны засталіся невядомы нашаму аўтару; адсюль у яго творы назіраецца адсутнасьць сапраўднага „Couleur Historique“, замест гэтага заўважваецца ўхіл бок выключных паталёгічных сытуацый, нагромаджэньне якіх парушае закон эстэтычнага папрога. Сама па сабе вельмі ўдзячная тэма не знайшла ў Бядулі трапнага мастацкага афармленьня, дзякуючы чаму твор некалькі траціць сваё сацыяльнае дзейства: паншчына была жудасна сваімі тыповымі штодзённымі праявамі ўціску, і рэалістычная зарысоўка гэтых тыповых праяў, думаецца нам, можа даць вялікі эфэкт, чым плякатныя крычачыя фарбы.

Таксама і ў творы Кузьмы Чорнага „Сьцены“ вельмі цікавая і актуальная тэма савецка-будаўніцтва не атрымала ўдалага афармленьня. У аўтара заўважваецца пэўная аберацыя зроку; галоўную сваю ўвагу ён спыняе на „ценьях“, „апошніх маразох“ сучаснасьці, за гэтымі нязнаёмымі ня відаць і сьвятла. Стыль апавяданьня сымбалічна-імпрэсіянісцкі. У кампазіцыйнай пабудове заўважваецца нешта ад Пільняка і прозаю ад Андрэя Белага: адсюль вынікае зломанасьць сюжэтных ліній, раскіданасьць, хуткія пераходы, змяшаньне розных плянаў. У па-

лым апавяданьне Чорнага прадстаўляе сабой прыклад затруднёнай мастацкай прозы, якая ва ўсякім разе разьлічана не на масавага чытача,—такія эстэтычныя прысмакі прыгодны толькі для гурманаў формы.

Лепшае ўражаньне пакідаюць мэлёдыі Дубоўкі пад назвай „Наля“. Тут даецца здаровы сынтэз асабовага і грамадзкага. Характэрныя нагул для Дубоўкі мэлёдыі, якія апяваюць рэвалюцыю, Беларусь і жанчыну, у дадзеным творы зьліваюцца ў адзін музычны акорд. Музычнасьць дасягаецца тут разнастайнасьцю рытмаў, выяўляецца яна і ў кампазіцыйнай пабудове: прыём пярэсьцёнка (кольца), вырашаючы хваляваньне эмоцыянальнай сфэры, адпавядае самаму характару мэлёдыі. Але выключная ўстаноўка на музычны жанр параджае ў Дубоўкі і адмоўныя бакі; слова чалавечае часам выступае ў яго, толькі як комплекс гукаў, падпарадкаваных выключна музычнасьці і адарваных ад лёгічнага сэнсу. Напрыклад, у яго мы чытаем:

Нечаканае

— дзе

— на

Канула

— дзень

— ля.

Такія слоўныя выверты ўваскрашаюць футурыстычную „заўну“.

У паасобных вершах розных аўтараў пераважае асабовае; галоўнымі жанрамі зьяўляюцца тут лірычны пэйзаж і лірычны монолог: эмоцыянальная афао-

боўка тэм даецца неаднальковая. Калі вершы Глебкі і Пушчы прасякнуты сапраўдным юнацкім оптымізмам і бадаёрасыцю, то Дарожны, напрыклад, выяўляе сябе, як нейкі „Менчук“ у гарольдавым плашчы; пра яго можна сказаць, што ён апявае „поблеклой жизни цвет без малого в восемнадцать лет“.

У байках Крапівы адсутнічае элемент здаровай грамадзкай сатыры—яны даюць нам пераважна сатыру на індывідуальныя праявы жыцця.

У аддзеле крытыкі выдзяляюцца сваёй грунтоўнасцю досьледы проф. Замоціна і проф. Вазьнясенскага. Проф. Замоцін дае агляд драматычных твораў Янкі Купалы, тонка, і ў большай частцы правільна, акрэсьліваючы галоўныя асаблівасці Купалаўскай драматыкі. Нам толькі прадстаўляецца спрэчным агульны вывад дасьледчыка аб тым, што Купале „больш удаюцца драматычныя пабудовы рэальна-бытавога характару“. Нам думаецца, што, наадварот, жанравыя зарысоўкі не ўваходзяць у сферу мастацкіх мажлівасцяў Купалы. Тонкі і рознастайны лірык па сутнасці свайго даравання, беларускі пісьменьнік больш трапна выявіў сябе ў „Раскіданым гнязьдзе“, гэтай тыповай лірычнай драме настрою, чым у „Паўлінды“, дзе выступае павярхоўны, чыста знадворны камізм, падчас грубаватага характару і заўважаецца ўхіл аўтара ў бок жарту і карыкатуры.

Артыкул проф. Вазьнясенскага носіць формальна-дасьледчы

характар; у ім аналізуецца сюжэтная пабудова і стыль поэм Янкі Купалы. Але, не абмяжоўваючыся толькі аналізам формы, дасьледчык зачэплівае і тэматыку дадзеных твораў. Толькі, на правялікі жаль, гэта тэматыка выяўлена абегла: напрыклад, зусім абойдзена ідэёвая падстава такіх поэм, як „Курган“, „На куццы“, „Забутая скрыпка“, дзе лейтмотывам зьяўляецца распрадоўка пытаньня аб сацыяльнай і нацыянальнай місьці поэты. Адносна стылю поэм зроблен вывад настолькі шырокі, што ён зусім сьцірае індывідуальныя адзнакі песьняра. Яшчэ ў антычнасьці было выстаўлена палажэньне, што мастацтва ёсьць „чалавек, даданы да прыроды“ (Homo naturae additus). У кожным мастацкім творы мы ў праве, такім чынам, шукаць выяўленьня аб'ектыўнай і суб'ектыўнай стыхіі—клясычнага і романтичнага стылю. Вывад, такім чынам, прадстаўляе сабой тут а priori дадзенае палажэньне, якое выцякае з самай сутнасці мастацтва.

Сур'ёзныя і ўдумчывыя літаратурныя нататкі Бабарэкі, выяўляюць усё-ж такі залішні схематызм; выдатных мастакоў слова нельга раскласьці па скрыначках з этыкеткай „эпік“, „лірык“ альбо „трагік“. Недахопам зьяўляецца і самы стыль аўтара—стыль занадта адцягнены і цьмяны; ва ўсякім разе, ён непрыстасаваны для масавага чытача. Артыкул Я. Плашчынскага толькі ўводзіць нас у памылку сваёй лі-

кавай назвай. Асноўны тэзіс аўтара „Кніга лірыкі, як мастацкае цэлае“ ў дапасаваньні да зборніка „Вянок“, не даведзены і, па нашай думцы, і ня мог быць даведзены, па колькі ў юнацкай творчасці Багдановіча, вынікам якой зьяўляецца „Вянок“, адсутнічае ўсялякая цэльнасьць як у адносінах ідэавай настраёвасьці, так і ў адносінах мастацкага афармленьня гэтай настраёвасьці: мотывы барацьбы злучаюцца тут з водгукамі романтичнага сусьветнага смутку, стыль сымбалічна-імпрэсіянісцкі чаргуецца тут з чыста-рэалістычнымі зарысоўкамі і з выразам плыні мастацкага фольклёрызму.

Нарэшце, некалькі ўваг адносна артыкулу Яра „Драматычны элемент у жыцці і творчасці нашых продкаў“. Засвоіўшы вядомае палажэньне Еўрэ-

інава аб інстынкце тэатральнасьці ў чалавека, аўтар выяўленьня гэтай тэатральнасьці бачыць у беларускай абрадавай поэзіі, але, на вялікі жаль, гэта астатня разглядаецца ў нейкай беспавятровай прасторы. У артыкуле цалкам адсутнічае соцыялёгічны момант. Замест таго, каб прасачыць сувязь драматычнай абраднасьці з аграрнымі культамі і аграрнай магіяй, аўтар дае гэтай абраднасьці аднабока-біялёгічнае тлумачэньне.

Наш агульны вывад: першы выпуск „Узвышша“ дае досыць стракаты матар'ял, які ня мае вытрыманай цэльнасьці ні ў адносінах ідэаў, ні ў адносінах формальна-мастацкіх. Перад намі толькі відаць яшчэ шуканьні маладога згуртаваньня. Будзем чакаць дасягненьняў.

Проф. Піотуховіч.

Х р о н і к а

Сярод беларускіх пісьмень- нікаў

* *Якуб Колас* (Тарас Гушча)— канчае пісаць другую частку повесці „У палескай глушы“, разам з гэтым здае ў друк першую частку гэтай повесці другім выданнем. Выходзіць у БДВ другім выданнем поэма „Новая зямля“.

* *Міхась Чарот*—„Беларусь лапцюжная“ і „Чырвонакрылы вяшчун“ выйшлі з друку.

* *Ан. Александровіч*—здаў у друк праз БДВ новы зборнік сваіх вершаў пад назваю „Угрунь“.

* *Паўлюк Трус*—канчае пісаць поэму „Сірата Алеся“ і рыхтуе да друку новы зборнік вершаў пад назваю „Зялёны яр“.

* *Валеры Маракоў*—піша повесці „Па рэйках“ і „Трагедыя акцёра“.

* *Пфляумбаум*—рыхтуе да друку зборнік лірычных вершаў.

* *А. Лясны*—рыхтуе да друку зборнік апавяданняў „Вітаньне“.

* *Нікановіч*—піша новую по-
весьць з сучаснага сялянскага
жыцця і здае ў друк новы

зборнік апавяданняў „Крык
працы“.

* *Жылка*—друкуе ў БДВ но-
вы зборнік вершаў.

* *Васіль Каваль*—здае у БДВ
новы зборнік апавяданняў,
рыхтуе да друку зборнік вер-
шаў у прозе і піша повесць
пад назваю „Палын“. Повесць
высвятляе сучаснае жыццё
беларускай вёскі.

* Вышлі ў БДВ наступныя
кніжкі вершаў на расейскай
мове:

*Бунтар, Залётны і Нікіфа-
рай*—„Самое родное“.

Пілітовіч—„Почва“.

Вышаў з друку 3 нумар „По-
лымя“ разьмерам у 15 друкава-
ных аркушаў.

* Маладзінкоўцы Гомельшчы-
ны выдалі чарговую літстаронку
у газэце „Полеская правда“.

* *Міхась Чарот* заканчвае
новую поэму „Асіноград“.

* *Дзяржаўнае Выдавецтва*
рыхтуе вялікі зборнік перакла-
даў з украінскай мастацкай лі-
тэратуры.

З украінскай літэратуры

* 7-10 мая адбыўся 4 зьезд
суполкі сялянскіх пісьм

„Плуг“. У зьездзе прымалі ўдзел прадстаўнікі ЦБ „Маладняка“ Александровіч і Дудар. Зьезд вынес цэлы шэраг пастаноў адносна далейшай працы „Плугу“ па самавыхаваньню пісьменьнікаў. Зьезд зьмяніў статут суполкі, ліквідаваўшы сувязь з літаратурнымі гурткамі.

* 25-га красавіка ў Галіччыне памёр украінскі пісьменьнік Марко Чэрамінічын (Іван Семянюк).

* Вышаў з друку зборнік маладога поэты О. Влызько „За всіх скажу“. Зборнік вызначаецца арыгінальнасьцю і сьвежасьцю тэматыкі.

* Дзяржаўнае Выдавецтва Украіны падрыхтоўвае да друку зборнік перакладаў з беларускай мастацкай літаратуры.

* Адным з найбольш цікавых прозаічных твораў апошняга часу зьяўляецца апавесьць плужніна Головка „Бур'ян“, якая дае малюнак сучаснай украінскай вёскі.

* Валерыян Полішчук выпускае зборнік вершаў „Мэталёвы тэмбр“. Ём-жа выпушчана кніжка „Пульс эпохі“, дзе ён, трактуючы пытаньне аб вэрлібры, спасылаецца і на прыклады беларускага вэрлібра ў Бядулі і Чарота.

* Друкуецца поўны збор твораў Дж. Лёндона ў перакладзе на украінскую мову. Першыя томы ўжо вышлі з друку.

* Вышаў з друку першы нумар часопісі „Східны свет“, якую выдае асацыяцыя йма-

Сярод яўрэйскіх пісьменьнікаў

* Поэта Гофштэйн піша поэму „Золата“.

* Пісьменьнік І. Кіпніс працуе над кнігаю „Бунім Бэр“.

* Бэлетрыст Абчук заканчвае апавяданьне „Кар'ера адвоката Кройна“.

* І. Фэфэр працуе над цыклем поэзій „Будаўніцтва“.

* Аронскі заканчвае апавесьць „Каханьне“.

* Пяцігорская апрацоўвае цыкль вершаў „Радасьць“.

* М. Шкароўскі заканчвае роман „На сьвітаньні“.

* А. Веледніцкі заканчвае поэму „Дорохін“.

* Д. Лібкес працуе над новаю новэлай.

* Пэрэц Маркіт рыхтуе да друку поэму „Азрыэль“ ды „Шлоймэ Бэр“.

* М. Хэнкіна заканчвае цыкль вершаў „Дзіця“.

Хроніка замежнай літаратуры

Нямеччына

* У нямецкім выдавецтве „See Verlag“ вышла кніжка Марціна Андэрсэна Нэпсэ „Насустрач маладому ўсходу“, якая зьмяшчае ў сабе ўражаньні ад паездкі ў СССР.

* У выданьні „Музарыон“ (Мюнхэн) надрукованы 20 том вялікага выданьня твораў Ніц-

* У Бэрліне выпушчаны зборнік старавэнгэрскіх апавяданняў у перакладзе Роб. Грагера.

* Гарадзкі самаўрад у Франкфурце на Майне да 100-й гадавіны сьмерці Гётэ рыхтуе вялікае народнае выданьне яго твораў.

* Суполка нямецкіх кнігаброў агаласіла конкурс на тэму: „Дваццаць найлепшых нямецкіх кніжак апошніх пакаленьняў“. Найбольш грунтоўныя адказы будуць узнагароджаны.

Францыя

* Нядаўна знойдзены зборнік юнацкіх вершаў Мопасана. Сюды галоўным чынам уваходзіць лірыка яскрава-эротычн. зьместу; праз гэты зьмест нельга нават апублікаваць зборнік.

* Французская літаратурная газэта *les Nouvelles littéraires* надрукавала невядомы да гэтага часу верш Эм. Вэрхарна „Une dame è taise“.

Англія

* Вядомы ангельскі пісьменьнік Уэльс здаў у друку новы роман пад назваю „Тымчасам“. Дзея романа адбываецца ў Англіі ў часе забастоўкі гарнякоў, у Італіі і ў Францыі. У романе трактуюцца актуальнейшыя політычныя праблемы.

* Арт. Конан-Дойль аўтар вядомых апавяданняў пра Шэрлока Хольмса, апавясьціў цікавы конкурс. З апавяданняў пра Ш. Хольмса ён выбраў 12, на яго думку найлепшыя і абавяз-

выплаціць прэмію ў 100 фунтаў стэрлінгаў таму, хто адгадае іх назвы.

* У Лёндане нядаўна вышла з друку кніжка дзіцячых вершаў ды апавяданняў; старэйшаму з аўтараў скончылася 12 гадоў. Ёлюстрацы да кніжкі таксама зроблены дзецьмі.

Амэрыка

* У Нью-Ёрку вышаў з друку новы роман Сінклера Льюіса „Эльмэр Джэнтры“. Гэта імя гэроя роману—прадстаўніка амэрыканскага духоўніцтва, які расчароўваецца ў царкве і робіцца спэкулянтам. Але й гэта кар'ера не задавальняе Джэнтры, і ён зноў вяртаецца да царквы.

Пішучы гэты роман, Сінклер спэцыяльна для вывучэньня пабыту духоўніцтва выехаў у Канзае, дзе прабыў паўгода. Аднойчы ён дабіўся там дазволу ўзьійсьці на 3 хвіліны на амбон і там зьвярнуўся да... бога з гэткай прапазыцыяй:

— Усемагутны! Даю табе 3 хвіліны, каб зьнішчыць мяне, гэрэтыка Сінклера Льюіса!

Не дачакаўшыся адказу ад бога, Сінклер вярнуўся ў Нью-Ёрк і выдаў там свой роман у ліку 100.000 экзэмпляраў.

Бельгія

* Гэтымі днямі спраўляў сваё 70-годзьдзе выдатн. флямандзкі poeta Поль дэ-Мон. Флямандзкая прэса ўшанавала юбіляра, прысьвяціўшы яму шэраг арты-

Француская прэса дэманстрацыйна замаўчала гэты юбілей.

Польшча

* Польскі poeta Уладыслаў Бранеўскі выпускае зборнік „Дымы над горадамі“.

* Вышаў першы том новага роману В. Сэрэшэўскага „Далай-Лама“.

Чэхаславацчына

* У Празе вышаў з друку зборнік вершаў чэскага лірыка

Ст. Ноймана пад назваю „1914—1918“.

* Вышла з друку поэма маладога украінскага лірыка Олэся Бабія „Гуцульський курінь“.

Літва

* Фашыстаўскі ўрад Літвы выдаў загад, у якім прызнаюцца за „супроцьдзяржаўныя“ і забараняюцца да распаўсюджвання творы Рабіндраната Тагора, Уэльса, Оскара Уальда і нават Шэкспіра.

З Ї М Е С Т

	Стар.
Тарас Гушча.—У глыбі Палесься (<i>адрываю з апавесці</i>)	3
Паўлюк Трус.—Памяці М. Багдановіча (<i>верш</i>)	23
А. Гурло.—Ноччу марознаю (<i>верш</i>)	27
Ул. Хадыка.—* * (<i>верш</i>)	28
Ал. Дудар.—Пані Лясоцкая (<i>апавяданьне</i>)	29
З. Бандарына.—Звоны-перазваны	38
Максім Лужаніц.—Скрыжавалісь сьцежкі (<i>верш</i>)	39
А. Траецкі.—Бор высякалі (<i>апавяданьне</i>)	42
Пятро Глебка.—* * (<i>верш</i>)	48
Е. Пфляумбаум.—Легенда (<i>верш</i>)	49
М. Касьпяровіч.—Мотывы барацьбы ў творчасці М. Багдановіча	50
Проф. П. Бузук.—Увагі аб мове і стылю маладнякоўцаў	65
Л. Каплан.—Новы этап Кітайскай рэвалюцыі	74
Галіна Серабракова.—Кітайскі тэатр	84
Мікас.—Аб слудзіх паясох	87
Кнігапіс	92
Хровіка	96

